

İçindekiler

Bazı sorular ve cevaplar:

Kemal BURKAY 2-8

Berlin'de Kürt sorunu tartışıldı..... 9-10

Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS):

Biz Türkiye'ye karşı tam bir silah ihracatı yasağı talep ediyoruz..... 11-18

PNK-Bakur:

Türkiye-AB ilişkileri ve Kürt halkının istemleri 19-22

Demokrasi ve Kürt Sorununu

Çözüm Girişimi:

Avrupa Birliği Kürtleri Unutmamalı..... 23-28

Em bi emekê te, keda te li ber dîrokê serfiraz in kekê meyî hêja

M. Emin Bozarslan

Eskerê BOYİK..... 29-32

Ji dîtin û pêûsên Şadan; Hinek serpêkhatî, hêvî û jiyana Êzîdiyên Bakurê Kurdistanê

Kemal TOLAN..... 33-46

Adım adım özgürlüğe doğru

Hüseyin KIZILOCAK..... 46-56

Evin Turizm İnşaat ve Yayıncılık
Ticaret Limited Şirketi Adına SAHİBİ

Fadil Özçelik

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Bülent Demirel

HUKUK MÜŞAVİRİ

Av. Erhan ASLANER

YAZIŞMA ADRESİ

Tarlabası Cad. No: 95 Kat: 1

Beyoğlu - İstanbul

Tel: 0 (212) 292 66 26 / 292 66 27

Fax: 0 (212) 292 66 35

ISSN: 1302-7964

ALMANYA

Postfach: 131831, 42045

Wuppertal/ALMANYA

Tel: 0049 202 283 23 39

Fax: 0049 202 758 34 79

BASKI

Yön Matbaası

Merhaba;

Geçen sayımızdan bu yana dünyada ve ülkemizde önemli gelişmeler yaşandı. 11 Eylül'de ABD'ye yapılan saldırının ardından, başını ABD ve İngiltere'nin çektiği ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu yaklaşık 40 ülke, uluslar arası terör odaklarına karşı ortak hareket edeceğini açıkladı.

Bu açıklamanın ardından uluslar arası terörizmin simgesi olarak gösterilen Usame Bin Ladin ve Taliban'ı etkisizleştirmek üzere Afganistan'a karşı kapsamlı bir askeri hareket başlatıldı.

Harekatın ilk günlerinde heyecana kapılan Türk hükümeti, topraklarını ittifak güçlerine kullandırma ve asker gönderme karşılığında hem Avrupa Birliği'nin kapısını aralayacağını hem borçlarını sildirebileceğini düşündü ve ülke dışına asker gönderme konusunda parlamentodan bir karar çıkarttı. Ancak geçen süre içinde umulan olmadı ve heyecan yerini hayal kırıklığına bıraktı.

ABD, savaşı sonuçlanma aşamasına getirdikten sonra, biraz da Türk hükümetinin gönlünü hoş tutmak için asker göndermesini istedi. AB ise Türkiye'nin, üyelik gereklerini yerine getirmediğini, yapılan son Anayasa değişikliğinin de beklenen ölçüde bir iyileştirme sağlamadığını belirten bir rapor yayınladı.

Bütün bunlar hükümete ve arkasındaki güçlere ders olur mu? Yaşananlar ders alınmadığını gösteriyor. Onlar yine içerde halk kitlelerine baskı uygulayıp Kürtlere karşı terörist yöntemlere başvuracak, bölgesel sorunların çözümünde kuvvet kullanma tehdidini sürdürecekler. Kaybeden ise ülkemiz ve emekçi halk yığınları olacak.

Önceki sayılar gibi geçen sayımızda top-latıldı.

Bu sayımızda güncel gelişmelerle ilgili değerlendirmelerin yanı sıra, kültürel içerikli yazılar da okuyacaksınız. Beğeneceğinizi umuyor, eleştiri ve katkılarınızı bekliyoruz.

Bir başka sayıda buluşmak dileğiyle...

DENG

Bazı sorular ve cevaplar *

"Bölgenin yeni çağı yeni başlıyor"

Kemal BURKAY

Sayın İbrahim Terkanlı mektubunda şu soruları yöneltiyor:

14-15 Temmuz'da yapılan Demokrasi ve Kürt Sorununa Çözüm Kongresi gerçekten biz Kürtlerin örgütlenme istek ve taleplerine cevap olacak mı? İlle de legalizmde ısrar etmek doğru mu?

Bildiğiniz gibi, 14-15 Temmuz toplantısını yapan Demokrasi ve Kürt Sorununa Çözüm Girişimi, legal bir parti kurmayı amaçlamış bağımsız, demokratik bir girişim. Biz de böylesi bir legal partiye gerek olduğu kanısındayız, bu nedenle de sözkonusu girişimin çabalarını olumlu buluyoruz.

Kanımızca mesele legalitede ısrar edip etmeme değildir. Şu anda Kürt hareketinin irili ufaklı bir dizi illegal partileri var. Partimiz PSK da bunlardan biri. Bunlar, gerekli ve yararlı gördükleri sürece bu çalışma tarzını sürdürebilirler. Öte yandan, illegal örgütlenme, ya da gizlilik, bir tercih değildir. Bu baskı ve yasaklamaların yarattığı zorunlu bir durumdur. Eğer kendi adımız ve programımızla serbestçe çalışabilseydik, gizliliği seçmezdik. Ne yazık ki rejim, bu olanağı bize tanımıyor, çünkü kendisine güveni yok, çünkü demokrasiden korkuyor.

Öte yandan, Kürt hareketi legal çalışma alanını tümünden terk etmemeli, aksine legal biçimde örgütlenmek için çaba göstermeli. Bunun için, bir yandan, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırmak için çaba gösterirken, öte yandan, bu engellerin tümünden kalkmasını beklemeden (çünkü böylesine özgür bir ortam kendiliğinden oluşmaz, bu da mücadeleyle ve zamanla olur), sınırlı da olsa, mevcut olanakları değerlendirmek gerekir.

Oluşacak sözkonusu partinin, legal planda Kürt halkının ihtiyaçlarına cevap verip veremeyeceği meselesine gelince.. Bu, herşeyden önce böyle bir partiye neden gerek olduğu sorusuna doğru cevap vermeye bağlıdır.

Bu dönemin Kürt hareketi (elbet kuzey parçası) açısından özelliği şudur: Rejim Öcalan ve onu gözü kapalı izleyen PKK eliyle Kürt hareketini teslim almaya çalışıyor. O, geçmişte PKK eliyle Kürt sorununu teröriste etti, diğer bir deyişle maceraya itti ve bundan yararlanıp Kürt halkını ezdi, yer yer ülkemizi boşalttı. Şimdi de aynı Öcalan ve PKK eliyle bu hareketi pasifize etmeye çalışıyor. Öcalan ve onu gözü kapalı izleyen PKK, dün gizli örgütlenmeyi, silahlı mücadeleyi ve bağımsız Kürdistan'ı mutlaklaştırıyor, barışçı mücadele biçimlerini ve demokrasinin önemini tümünden reddediyordu. Şimdi ise, sözde demokrasi ve barış adına Kürt mücadelesinin içini boşaltıyor, Kürt halkının istemlerini, salt bireysel bazda kültürel haklar düzeyine indiriyor.

Türk rejiminin Kürtlere uygun gördüğü de tam budur.

Bu nedenle günümüzde Kürt hareketine düşen bu planı boşa çıkarmaktır. Yani teslimiyet politikasına hayır demek. Aynı zamanda hareketi yeni maceralardan korumak. Biz bunu "ne teslimiyet, ne macera!" diye özetliyoruz.

Yeni dönemde Kürt ulusal hareketinin legal, demokratik bir siyasal parti zemininde toparlanabileceği kanısındayız. İç ve dış koşullar buna uygundur. (Elbet durumda olağanüstü değişiklikler olursa Kürt hareketi de buna uyum sağlamak için gerekeni yapar, yapmalıdır).

Bugünkü Türkiye koşullarında Kürt sorununun çözümünü eksenine alacak bir legal parti, doğal olarak, mevcut yasal durumu göz önüne almak durumundadır. Koşullara uygun, mutedil bir programla yola çıkılabilir. Nitekim şimdiye kadar Kürt sorununun demokratik çözümünü gündemine almış olan HEP, DEP, DDP, DKP gibi partilerin programı bu türdendi. DBP'nin programı da böyledir.

Kurulacak olan Parti gerçekten Kürt kitlelerini kucaklayacak mı?

Bu partinin halkın istemlerine doğru cevaplar vermesine, önüne geniş kitlelerin üzerinde birleşebileceği bir program koymasına ve demokratik, bağımsız bir çalışma tarzını benimsemesine bağlıdır.

Bu istemler demokrasidir, diğer bir deyişle temel hak ve özgürlüklerdir, eşitlik, ıştır, ekmektir.

Programı da bu istemler belirler zaten. Öyle olmalı ki geniş kitleler, sosyalisti, sosyal demokrati, liberali, hatta dindar insanı bu program üzerinde biraraya gelebilsin. Bu aşamada Kürt halkının buna ihtiyacı var. Güçleri ancak böylesine bir hoşgörü ve uzlaşma anlayışı, özgürlük ve demokrasi programı üzerinde biraraya getirebiliriz. Zaten sözkonusu Girişim de niyetini böyle açıklıyor. Bu son derece olumludur.

Ama parti aynı zamanda bağımsız olmalıdır. Yani hem devletin güdümünde olmamalı, hem de başka bir gücün.. Bir başka

deyişle, dışardan hiçbir müdahale olmama-
lı. Tümüyle kendi seçilmiş organlarıyla yön-
netilmeli. Çalışma tarzı demokratik olmalı.
Bunu sağlayacak olan da bu partinin kuru-
cuları, üyeleridir. Eğer bu sağlam ilkeleri
önlerine koyarlar ve onları izlerlerse bu
partinin tümüyle bağımsız ve demokratik
olacağına kuşku yok. Kadrolara güven ve-
rececek, kaynaşmayı sağlayacak olan anlayış
ve tarz da budur.

Örneğin bizim, PSK
olarak böyle bir partinin
işine karışma, onu yön-
lendirme diye bir hevesi-
miz yok, olmayacak. Bu-
nu son derece yanlış bu-
luruz. Bu legal parti iyi
şeyler yaparsa elbet des-
tekleriz, iyi şeyler yapan
herkesi desteklediğimiz
gibi. Yanlış şeyler yapar-
sa, eleştiririz, yanlış ya-
pan herkesi eleştirdiği-
miz gibi. Bu da, bir siya-
si örgüt olarak bizim hak-
kımız.

Kitleleri kazanmak
bir zaman sorunudur.
Kitleler bir yandan rejim,
öte yandan kötü ve bece-
riksiz önderler, provoka-
törler ve demagoglar ta-
rafından birhayli aldatıl-
dı, şaşırtıldı, bezdirildi.
Bu nedenle halka karşı
dürüst ve ilkeli olmalı.
Böyle bir partinin kadro-
lara ve kitlelere güven vereceğine ve zaman-
la büyüyeceğine kuşku olamaz.

Bu girişim başlangıçta hepimizi umutlan-
dırmasına rağmen ne ve neler oldu da bazı
gruplar bu oluşumun dışında ve kenarda du-
ruyor? Bunlar ne yapmak istiyor?

Bu soruyu en başta o insanlara sormak
gerekir. Birlik için tarihsel bir fırsat varken,
özellikle böyle bir dönemde herkese görev
düşerken, onlar neden kenarda duruyorlar?

Geçmişte Kürt hareketi oldukça dağınık-

tı ve insanlar, haklı olarak hep bundan şika-
yetçi oldular. Geçmiş bu yönüyle anlamak
bir dereceye kadar mümkün. Dünya ve Tür-
kiye solu bölünmüştü, bu durum deneyimsiz
Kürt solunu da etkiledi. Ulusal birlik ya da
cephe kurma çalışmaları ise -ki partimiz hep
bunun başını çekti- aynı deneyimsizlik ve
birçoğunda ağır basan sorumsuzluk ve istik-
rarsızlık nedeniyle başarıya ulaşamadı.

Şimdi ise, geçen bunca zaman ve yaşa-

nanlar karşısında ör-
gütler ve kişiler epey-
ce deneyim kazanmış
olmalı. Birliğin gere-
ği eskisinden çok da-
ha bellidir. Biz kendi
payımıza bunun için
elimizden geleni ya-
pıyoruz. Herkesten
de aynı sorumlu tavrı
bekliyoruz.

Ama ne yazık ki bir-
çok kişi ya da grup,
hem birlik yokluğun-
dan yakınırken hem
de, iş adım atmaya
gelince, kenarda otu-
rup olan biteni seyret-
mekten, hatta bazı
durumlarda engelle-
meye çalışmaktan
başka birşey yapmı-
yor. Bu akıl alacak
şey değil.

Kendilerine sorsanız
dünya kadar bahane-
leri vardır. Oysa bu

laf edip iş yapmama, taşın altına elini sok-
mama tavrıdır. İnsan isterse kenarda dur-
mak için bin bahane bulabilir.

Herşeye rağmen, birlik çabaları, yurt
içinde ve dışında yürüyor. İyi niyetli yurtse-
ver insanlar, gruplar bir araya geliyor, kay-
naşılıyor. Bu nedenle, şimdi umudu canlı tut-
mak için daha çok neden var.

Bazılarının kenarda durmasına da şaş-
mamak gerek. Ne kadar haklı olursanız
olun, yaptığımız iş ne kadar iyi olursa olsun,

*Birçok kişi ya da grup,
hem birlik yokluğundan
yakınırken hem de, iş adım
atmaya gelince, kenarda oturup
olan biteni seyretmekten,
hatta bazı durumlarda
engellemeye çalışmaktan
başka birşey yapmıyor.
Bu akıl alacak şey değil.
Kendilerine sorsanız dünya
kadar bahaneleri vardır.
Oysa bu laf edip iş yapmama,
taşın altına elini sokmama
tavrıdır. İnsan isterse
kenarda durmak için bin
bahane bulabilir.
Herşeye rağmen, birlik
çabaları, yurt içinde ve dışında
yürüyor. İyi niyetli yurtsever
insanlar, gruplar bir araya
geliyor, kaynaşılıyor. Bu nedenle,
şimdi umudu canlı tutmak için
daha çok neden var.*

hiçbir girişimde, işin başında herkesi biraraya getiremezsiniz. Ortak çalışmanın önem ve değeri, kuşku olmasın giderek daha çok anlaşılacaktır. Kürt halkının buna ihtiyacı var. Biz şu anda kenarda duranlara da bir kez daha sesleniyoruz: Orada durmayın, gelin! Gelin ve yapılan işe omuz verin. Bir yurtsevere yaraşan budur.

Oradan burayı nasıl görüyorsunuz? Bizler, bazı şeylerin değişmesine rağmen ülke dışındaki Kürtler gibi kendimizi rahat hissetmiyoruz.

Sayın, Terkanlı, günümüz koşullarında "burası" ve "orası" birbirinden artık pek uzak değil. İstanbul Diyarbakır'a ne kadar yakınsa Stokholm ya da Köln de o kadar yakın. İnsanlar olup bitenleri daha çok televizyon, gazete, internet aracılığıyla izliyorlar. Arada bir gelip giden de var. İnsanlarımızın yurt içinde yaşadığı acılar ve sevinçler yurt dışında da günü gününe yaşanıyor.

Elbet sizin kendinizi ülke dışındakiler kadar rahat hissetmemeniz doğal. Çünkü burada işkence yok. Yurt dışında istemlerimizi dile getirmek için barışçı bir yürüyüş yaptığımız zaman kafamıza cop inmiyor, tekme tokat kovalanmıyor, zindanlara konmuyoruz. İzin almaya gerek olmadan top-

lantılar düzenleyip özgürce Kürtçe konuşabiliyor, türkülerimizi söyleyebiliyoruz. Derneklerimiz açık. Kürtçe çıkan ve Kürt sorununu işleyen gazeteler, dergiler, kitaplar, bildiriler toplanmıyor. Bütün bunlardan dolayı hakkımızda davalar açılmıyor! Üstümüzde bir tehdit varsa, o da yine Türk sömürgeci rejiminden ve onun maşalarından geliyor. Türk devleti lafa gelince terörden çok yakınıyor, ama kendi terörist eli zaman zaman yurt dışına kadar bile uzanıyor.

Yurt içindeki durum da elbet böyle sürmeyecek. Dünyamızda globalizmin hızlandığı değişim çok hızlıdır ve değişim dalgası, Balkanlardan sonra şimdi Ortadoğu'yu ve Güney Asya'yı da sarsacak görünüyor. Bölgenin despot ve ilkel rejimleri telaş içindeler ve bunların başında da ırkçı, militarist, despot Türk rejimi geliyor.

Korkunun ecele faydası yok. Onlar açısından günler değilse bile, yıllar sayılıdır! Kuşku yok ki Türkiye'ye ve Kürdistan'a da özgürlük ve demokrasi gelecek. İnsanlarımız rahat soluk alır hale gelecekler.

Bölgenin yeni çağı yeni başlıyor.

Bu oluşumun herşeye rağmen Kürt halkımıza umut olmasını diliyorum.

Biz de aynı şeyi diliyoruz.

Şu dönemde ne yapmalı?

Doğru tespitler yeterli mi?

Gandi türü eylem her ülkeye uyar mı?

Okurlarımızdan Sidar mektubunda şöyle diyor:

PSK'nın Kürt sorununun çözümüne ilişkin tespitlerini, yani sorunun barışçı ve demokratik yollardan çözümünün doğruluğuna kesinlikle katılıyorum. Politik mücadelede doğru tespitler tek başına yeterli değil-

dirler. Bu doğruları kanıtlayacak, kitlelere güven verecek, bedel ödememiz gerekebilecek ciddi eylemler yapmamız gerektiğine (GANDİ) inanıyorum. Özellikle bazılarının ihanet ettiği bir dönemde, ciddi, ses getirebilecek eylemler yapmayı düşünüyor musunuz?

Doğru tespitlerin tek başına yetmeyeceği doğru elbet. Bunu köşesinde oturan bir filozof da, yetenekli bir aydın da yapabilir. Politik mücadelede önemli olan aynı zamanda buna uygun pratik adımlardır; örgütlenmedir, aydınlatmadır, eylemdir.

Kürdistan Sosyalist Partisi de yalnızca doğru tespitler yapmakla kalmadı. Onun 27 yıla ulaşan hayatı politik mücadelenin çeşitli biçimleri bakımından zengindir.

Partimizin 1974 yılı sonlarında kuruluşu, aynı zamanda Kuzey Kürdistan'daki ilk sosyalist örgütlenme oldu. Yurt içinde ve dışında Kürt işçilerinin, aydınların, gençliğin ve kadınların mesleki ve demokratik örgütlenmesi için de PSK birhayli çaba harcadı.

Bu 27 yıl boyunca Partimiz onlarca dergi, gazete, bülten, yüzlerce kitap yayınladı. Bunlar aydınlatma görevi yaptı, örgütlenmeye, ulusal ve devrimci coşkunun yükselmesine, sosyalist görüşlerin yayılmasına yardımcı oldular.

Yerine göre illegal ve legal mücadele biçimlerini birarada kullandık. Partimiz 12 Eylül öncesi, bağımsız aday göstererek Diyarbakır'da ve Ağrı'da belediye başkanlıkları seçimini kazandı. Bu ülkemizdeki devrimci hareket bakımından bir ilkti.

Bu 27 yıl boyunca Partimiz yüzlerce protesto eylemine, yürüyüş ve mitinge katıldı veya bunları bizzat düzenledi.

Partimiz, Kürt sorununun dış kamuoyuna tanıtımı için, mücadeleye ilgi ve dayanışma sağlamak için örnek bir çalışma yaptı, yoğun bir diplomatik trafik yürüttü. Ben Genel Sekreter olarak üç kez resmi davetli olarak Avrupa Parlamentosu'nda konuştum.

Kürdistan'la ilgili ilk önemli uluslararası konferansı 1989 yılında partimiz Bremen'de düzenledi ve böylece Kürdistan'la ilgili uluslararası konferanslar serisini başlattı.

Partimiz, Kürt ulusal hareketinin kuzeyde ve dört parçada bir cephe halinde toplanması için yoğun çalışma yaptı. UDG (1979), Hevkari (1982-85), Sol Birlik (1984), Tevger (1988) ve diğerleri..

Partimiz Kuzey parçasında yazılı Kürt dilini, kültürünü canlandırmak, yaygınlaş-

tırmak için örnek ve yoğun bir çalışma yaptı. Yurt içinde kitlesel toplantılarla Newroz kutlama geleneğini başlattı. Yurt içinde ve dışında onlarca kültürel toplantı ve fest düzenledi.

Bütün bunlar 27 yılı süsleyen ve partimize onur veren çalışmalar ve eylemlerdir. Bunlar besbelli bedelsiz olmadı, yıllar süren maddi ve manevi büyük bir özverinin ürünüdür. Bu süre zarfında onlarca üyemizi faşist rejimin ve yordakçılarının saldırılarında yitirdik. Yüzlerce üyemiz -daha 12 Eylül öncesinden başlayarak- tutuklandı, ağır cezalara çarptırıldı. Polis baskısına, maddi sıkıntılara direndik, sürgünün zor koşullarına dayandık ve mücadele bugün de devam ediyor.

"Gandi" usulü direnişe gelince.. Bu bir Hintli liderin Hindistan koşullarında hayata geçirdiği, yalnızca pasifist eylemlere dayalı bir mücadele tarzıdır. Kuşkusuz önemli bir deneyimdir; ama hemen hemen başka örneği de yok. Her yerde başarı şansı olduğu söylenemez.

Başka halkların kurtuluş mücadelelerinden, devrimci deneyimlerinden elbet yararlanabiliriz. Ama bunlar mota mot taklit edilemez. Her ülkenin koşulları, gelenekleri farklıdır.

Hint nüfusu İngilizlere göre pek çoktu (yüzmilyonlarca insan, geniş bir ülke) ve yumuşak huyluydu, savaşçı gelenekleri zayıftı. İngilizler ise sömürgecilikteki kötü sicillerine rağmen Gandi gibi bir lidere hayat hakkı tanıyacak kadar sağduyuya sahiptiler. Bir süre sonra da sorunu bilek gücüyle çözme çabasının beyhude olduğunu, bunun kendilerine de yarar getirmeyeceğini farke-dip Hint halkının iradesine saygı gösterdiler. Oysa bizim koşullarımız çok farklı. Türkiye'de bir "Gandi" daha işin başında ya bir faşist kurşununa hedef olur, ya "Emniyet'in beşinci katından kendini atar", ya da bir fa-ili meçhule kurban olur.. Bu rejim barışçıl bayram kortejlerini bile silahla tarayacak ve meydanları kan gölüne çevirecek kadar ilkel, acımasız ve hunhar. (İstanbul'da 1977 1 Mayıs'ı ve 1992 Nusaybin, Cizre, Şırnak

barışçı Newroz gösterileri sırasında olanları hatırlayalım).

Her halk kendi mücadele tarzını kendi koşullarına göre yaratır. Kürtlerinki de öyledir.

Bir ulusal kurtuluş mücadelesinin veya herhangi bir toplumsal devrimin zaferi için gerekli olan, en başta kitleleri kazanmaktır. Onları aydınlatmak, örgütlemek ve eyleme geçirmektir. Bu da çok yönlü siyasal çalışmayla olur ve biz bunu yapmaya çalıştık. Bir zulüm rejimine karşı ayaklanma da haklı; ama bunun koşulları olmalı.

Gelelim, "özellikle bazılarının ihanet ettiği bir dönemde, ciddi ses getirecek eylemler" konusuna..

"Bazılarının ihaneti" salt bu döneme özgü değil. Aslında bu başından beri süregelen kurgulu, planlı bir ihanetti. Amacı da Kürt ulusal hareketini yanlışla itmek, kendi içinde çatıştırmak; terör ortamına çekip yeterince güçlenmeden ezmekti. Ne yazık ki rejim bu konudaki amaçlarına ulaştı. PKK eliyle Kürt ulusal hareketine düşük yaptırdı. Kürt potansiyelini yanlış ellerde heder etti. Yine, ne yazık ki, bizim PSK olarak daha başından itibaren ısrarlı uyarılarımıza rağmen Kürt hareketinin diğer kesimleri bunu zamanında göremedi, bu nedenle birlikte tedbir alınamadı, bu oyun boşa çıkarılamadı.

Silah sesinden heyecana kapılan kitleler, hatta birhayli siyaset erbabı, yıllar yılı PKK'nın savaşından birşeyler beklediler, umuda kapıldılar. PKK'yı kimin ve ne için ortaya çıkardığına bakmadan.. Şimdi de aynı çevreler, gelinen duruma kaybedilmiş bir savaş gözüyle bakıyor (sanki kazanılma şansı varmış gibi) ve bundan kedere, umutsuzluğa kapılıyorlar.

Bu serap görenlerin psikolojisidir. Oysa Türk devletinin oyununu ve PKK'nın bu işteki rolünü daha baştan görenler böylesi boş bir umuda kapılmadılar. Savaşın kaybedileceği daha baştan belliydi, sonuç bir sürpriz değildir.

Evet, ihanet başından beri süregelen bir olgudur ve bugün ne yapılması gerekiyorsa

Evet, ihanet başından beri süregelen bir olgudur ve bugün ne yapılması gerekiyorsa dün de onun yapılması gerekiyordu: Rejimin oyununu görmek, planını boşa çıkarmak.

Bunun için rejimin kurduğu paravan örgütlere, yalancı mesihlere kanmamak, onları teşhir etmek. Silah sesinden dolduruşa gelmemek. Koşulları, güç dengelerini iyi değerlendirmek, maksimal değil, gerçekçi hedefler koymak. Kürt yurtsever güçlerini bu doğru hedefler üzerinde biraraya getirmek. Ulusal ve uluslararası çapta dostu düşmanı doğru biçimde ayırmak; Türk halkının demokratik, barışsever güçleriyle dayanışma içinde olmak. Koşullara uygun mücadele biçimlerini seçmek ve yorulmadan, inatla, inançla mücadele etmek.

.....
dün de onun yapılması gerekiyordu: Rejimin oyununu görmek, planını boşa çıkarmak. Bunun için rejimin kurduğu paravan örgütlere, yalancı mesihlere kanmamak, onları teşhir etmek. Silah sesinden dolduruşa gelmemek. Koşulları, güç dengelerini iyi değerlendirmek, maksimal değil, gerçekçi hedefler koymak. Kürt yurtsever güçlerini bu doğru hedefler üzerinde biraraya getirmek. Ulusal ve uluslararası çapta dostu düşmanı doğru biçimde ayırmak; Türk halkının demokratik, barışsever güçleriyle dayanışma içinde olmak. Koşullara uygun mücadele biçimlerini seçmek ve yorulmadan, inatla, inançla mücadele etmek.

PSK olarak dün bunun için çaba gösterdik, bugün de aynı doğrultuda yürüyoruz.

Öcalan yakalanıp bir kez daha dört dörtlük biçimde rejimin hizmetine girdikten ve PKK da onu izledikten sonra, yurtsever çevreleri aydınlatmak, umutsuzluğu önlemek ve mücadeleye sağlıklı bir yön vermek için yapıcı öneriler yaptık. Rejimin Kürt sorununa ilişkin yeni politikasına dikkati çektik. O, bir önceki dönemde Apo'nun eliyle Kürt hareketini terörize etmiş, kaosa itmiş-

ti; şimdi de yine onun eliyle pasifize etmek, teslim almak istiyordu.

Yapılacak şey, yurtsever güçlerin umutsuzluğa kapılmadan biraraya gelmesi, güçleri birleştirmesi ve teslimiyet politikalarına hayır deyip, yurtsever bir doğrultuda mücadeleyi sürdürme kararlılığını göstermesiydi.

Yeni dönemde yurt içinde bu, en başta, rejimin (ve aynı zamanda PKK'nın) güdümünde olmayan bir legal demokratik kitle partisi ile olurdu. Kürt yurtsever hareketi böylesine legal bir partinin çevresinde toplanmalıydı.

Yurt dışında ise mevcut demokratik örgütleri aydınları biraraya getirecek, çalışmalarını koordine edecek bir platform yaratmak gerekirdi.

Bunun yanı sıra yurtsever hareketin, iç ve dış kamuoyuna, en başta Kürt halk kitlelerine seslenme olanağı verecek güçlü iletişim araçlarına (günlük gazete, radyo, televizyon) ihtiyacı vardı.

Böylesi bir birlik bugünkü moralsizliği aşmak, yurtsever hareketi canlandırmak, milyonların gücünü sağlıklı bir kanala yönlendirmek için tek umut, tek seçenektir.

Biz parti olarak bunları önerdik ve iki yılı aşkın süredir aralıksız olarak bunun için çalışıyoruz. Pekçok toplantılar düzenledik, diğer yurtsever kesimlerle birlikte somut adımlar attık. Kuzey Kürdistan Ulusal Platformu (PNK-Bakur) canlandı. Aydın inisiyatifleri kuruldu. Newroz birçok yerde ortaklaşa ve daha geniş katılımlı kutlanmaya başladı. Ortaklaşa belli diplomatik çalışmalar yapılır oldu. Yurt dışında bir medya şirketi oluştu. Yurt içindeki demokratik örgütler, bağımsız, yurtsever insanlar ve çevreler de yurtsever bazda legal ve kitlesel bir parti için çaba gösteriyorlar.

Görülüyor ki boş oturmuyoruz ve yapılması gerekeni yapıyoruz. Büyük ölçekte "ses getirici" eylemleri yapmak da bu yöndeki çabaları sürdürmeye ve daha iyi sonuçlar almaya bağlıdır.

Örneğin 50 bin ya da 100 bin kişiyi Diyarbakır'da, İstanbul'da, ya da Avrupa'nın bir merkezinde, barışçı bir miting veya yü-

rüyüşte biraraya getirmek ses getirici bir eylemdir. Bu, hem iç, hem dış kamuoyunu etkiler ve kitlelere umut verir, Kürt muhalefedinin ulusal ve uluslararası planda ciddiye alınmasına yol açar. Ama bunun için öncelikle güçlerin biraraya gelmesi, koordine edilmesi gerekir. Bu tür büyük çaplı eylemlere bir günde değil, küçük çaplı eylemlerden başlayarak ve süreç içinde varılır.

Bir günlük gazete ve bir televizyon da öyledir. Bu, bir tek örgütle olacak şey değil. Bunun için de insanların güçlerini birleştirmeleri gerekir.

Birlik yönünde belli başarılar, eylem planındaki ürünler kitlelerin moral kazanmasına ve hareketin çığ gibi büyümesine yol açar.

O halde, doğru hedefler konmuş ve bu yöndeki çalışmalar da başlamıştır. Şimdi gerekli olan, ülkenin ve halkın özgürlüğünü isteyen herkesin bu ortak çalışmaya omuz vermesidir.

Kenarda duran insanlara sorun: Neden orada duruyorlar? Neden ortak yapıya bir tuğla, bir kürek harç da onlar taşıyorlar?

Bekleyerek ve salt başka insanlardan olağanüstü başarılar bekleyerek, mücadelenin önünü açmak, zafere ulaşmak mümkün mü?

İnanç, sabır ve kararlılık olursa iğneyle bile kuyular kazılır. Ama bu yoksa, gayret yoksa, elinizde nice kazma kürek, nice iş makinası olsa da herhangi bir kuyu açılmaz.

(*) Yukardaki her iki yazı, PSK Bülteninden (www.Kurdistan.nu), soru-cevap köşesinden alındı. Burkey'in iki okurun mektubuna verdiği cevaplardır.

BERLİN'DE KÜRT SORUNU TARTIŞILDI

Berlin'de, Federal Parlamento'da düzenlenen "Türkiye Değerlendirme Toplantısı"nda Türkiye-AB ilişkileri ve Kürt sorunu yoğun biçimde tartışıldı. Konferansa **PNK-Bakur, KOMKAR, IMK ve Demokrasi ve Kürt Sorununu Çözüm Girişimi** temsilcileri de katılıp birer konuşma yaptılar.

2-3 Kasım günleri yapılan bu konferansın ev sahipliğini, Federal Parlamento'da grubu bulunan ve son Berlin seçimlerinde önemli bir başarı sağlayan Demokratik Sosyalizm Partisi yaptı. Konferansa ülkeden ve yurt dışından birçok Kürt ve Türk örgütü davet edilmişti.

Konferansın hazırlık sürecinde PDS Parlamento grubu adına, Almanya'nın Türkiye politikası ve Türkiye Almanya ilişkileri üzerine hazırlanan 4 Ekim 2001 tarihli tezlerde, Avrupa Birliği adaylığının Türkiye için tarihi bir fırsat olduğu, bunun için de demokratikleşme ve Kürt sorununun barışçı çözümü yönünde köklü reformlar yapması gerektiği belirtilerek şu somut öneriler yapılmaktaydı.

* Türkiye'de insan hakları ve temel özgürlükler, özellikle toplantı, gösteri, örgütlenme, düşünce, basın ve inanç özgürlükleri tam olarak sağlanmalıdır;

* Azınlık hakları tanınmalı; tüm etnik grupların kültürel varlıklarına saygı gösterilmeli ve gelişmelerine yardımcı olunmalı; Kürt sorununa barışçı bir çözüm bulunmalı; Türkiye'nin devlet yapısı ademi merkeziyetçiliğe uygun biçimde değiştirilmeli;

* Ölüm cezası kaldırılmalı, cezaevlerindeki sistem insanileştirilmeli ve mevcut işkence uygulamasına son verilmeli;

* Milli Güvenlik Kurulu ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmalı;

* Kürt bölgesindeki olağanüstü hale son verilmeli ve kendilerine özyönetim hakkı tanınmalı;

* Komşu ülkelerle, özellikle de AB üyesi Yunanistan'la ilişkiler barışçı bir temelde yürütülmeli.

Sözkonusu açıklamada yine, bu hedeflere ulaşmak için Almanya'nın Türkiye üzerinde etkisini kullanması istenmekte idi.

PDS açısından böylesi bir perspektifle başlayan Konferansın açılışını PDS milletvekili **Heidi Lippmann** yaptı. İlk gün tartışma gündeminde iki konu vardı: "Türkiye'de insan hakları alanında gelişmeler" ile "Türk-Alman ilişkileri ve NATO stratejisi."

İnsan haklarıyla ilgili bölümde, Türkiye'deki İnsan Hakları Derneği adına Avukat **Ercan Kanar** ile merkezi Bonn'da olan Kürdistan İnsan Hakları Derneği (IMK) adına demek başkanı **Sertaç Bucak** da birer konuşma yaptılar.

İkinci Gün Kürt sorunu ile Göçmenler sorunu, entegrasyon ve kültür sorunları tartışıldı.

Kürt sorununa ilişkin bölümde, Kürdistan Sosyalist Partisi'nin (PSK) de aralarında bulunduğu Kürdistan Ulusal Platformu (PNK-Bakur) adına **Ziyaddin Saidpur** bir konuşma yaptı. Platform'un PKK dışındaki Kuzeyli sekiz Kürt örgütünü kapsadığını belirten Saidpur, AB'nin Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Kürt sorununun adı ve gerçek boyutlarıyla ele alınmamış olmasını eleştirdi, Türkiye'nin buna rağmen AB'yi oyaladığını, Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirmediğini söyledi. Ayrıca, bu dönemde de Kürtlere karşı süregelen baskı politikasını, Kürt halkının istemlerini ve Kürtlerin AB'den beklentilerini özetle dile getirdi. Bu konuşmanın tamamı internet sayfamızda, "Türkiye-AB ilişkileri ve Kürt Halkının İstemleri" başlığı altında verilmiştir.

Konferansın bu bölümünde Demokrasi ve Kürt Sorununu Çözüm Girişimi adına toplanmaya katılmış olan **İbrahim Güçlü** de bir konuşma yaptı ve inisiyatifin amaçları ve yapısı ile il-

gili olarak bilgi verdi. İnisiyatifin, Kürt sorununun çözümü için geniş bir yurtsever tabana dayanan demokratik bir parti olmayı amaçladığını, sosyalistleri, sosyal demokratları, liberalleri, dindar yurtseverleri biraraya getirmeye çalıştığını söyledi. Daha sonra da Kürt halkının durumuna, son yasal değişikliklere ve çözüme ilişkin görüşlerini dile getirdi.

Bu bölümde HADEP ve KNK de çağrılı olarak konuşma yaptılar. Ancak PKK resmen çağrılı değildi. Buna karşılık, PKK Başkanlık Konseyi adına kaleme alınmış bir metin okundu.

Sivil Toplumun güçlendirilmesi bölümünde **Prof. Udo Steinbach, Feleknas Uca** (Avrupa Parlamentosu üyesi) ve Türkiye'den eski büyükelçi **Gündüz Aktan** birer konuşma yaptılar. Aktan konuşmasında 30 yıllık diplomatlığı sırasında zorunlu olarak kendi devletinin görüşlerini dile getirdiğini ve bugün de aynı şeyi yapacağını söyleyerek, dolaylı biçimde de olsa, gerçekleri dile getiremeyeceğini itiraf etti. Böylece o, insan hakları, demokrasi ve Kürt sorunu ile ilgili olarak gerçekleri bir kez daha gizlemek zorunda kaldı.

3 Kasım günü öğleden sonra yapılan ikinci oturumda göçmenler ve entegrasyon sorunları tartışıldı. Bu bölümde KOMKAR adına Başkan **Fettah Timar** bir konuşma yaptı. YEK-KOM ve Federal Almanya'daki diğer bazı demokratik örgütler adına da konuşmalar yapıldı.

Konferans genel hatlarıyla olumlu geçti ve sonuçların, ağırlık kazanan öneri ve tespitlerin bir rapor haline getirilip Federal Parlamentoda tartışılması benimsendi.

4 Kasım tarihli kimi Türk gazeteleri konferansa yer verdiler, ama, her zaman olduğu gibi, yine salt PKK edebiyatı yaptılar ve kendi sözcülerinin, Aktan'ın sözlerini manşetlere çıkarıp kofça övündüler. Konferansa başka kim katılmış, ne demiş, değinmediler. Yani Türk halkından ve elbet Kürt halkından da, gerçeği gizlediler. PKK basınına gelince, o da salt kendi örgütlerine yer verdi ve örneğin PNK, KOM-KAR, IMK ile Demokrasi ve Kürt Sorununu Çözüm Girişimi'nin katılımından hiç söz etmedi. Yani o da sömürgeci rejimi bir kez daha taklit ederek gerçekleri gizledi ve çarpıttı..

Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS) tarafından 3-4 Kasım tarihlerinde, "AB'ye Yakınlaşma Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Gelişmeler Üzerine Değerlendirme" konferansına, PDS adına sunulan tezleri okuyucularımızın ilgisini çekeceği inancıyla yayınlıyoruz.

DENG

Demokratik Sosyalizm Partisi-PDS:

“Biz Türkiye’ye karşı tam bir silah ihracatı yasağı talep ediyoruz”

Türkiye Cumhuriyeti’ndeki gelişmelerin Avrupa Birliği’ne yakınlaşma süreci açısından değerlendirilmesi. Demokratik Sosyalizm Partisi Meclis Grubu’nun Almanya’nın Türkiye politikası ve Türk-Alman ilişkileri konusundaki tutum ve tezleri.

Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Birliği üyeliğine adaylığının ikinci yılında, insan hakları ihlalleri, parti kapatmaları, iktisadi kriz ve aynı zamanda büyük güç olma mantalitesinin çizdiği bir tablo ortaya koyuyor.

ABD’deki 11 Eylül saldırılarının ve bunların yolaştığı gelişmelerin etkisiyle ordu gerek

iç gerekse dış politikada her zamankinden daha fazla önem kazanırken, sivil toplumun gelişmesinde ilerleme değil, tersine gerilemeler kendini hissettiriyor.

Bu yüzden, Türkiye’nin AB’ye yakınlaştırılması süreci göz önünde bulundurularak bir ara değerlendirme yapma gereğini duyuyoruz.

1964 yılında Türkiye’yle AET arasında bir ortaklık anlaşması yapılmış ve bu anlaşmada, Türkiye’nin Avrupa devletlerinin oluşturduğu topluluğa tam üyeliğiyle sonuçlanacak iktisadi ve siyasi bir yakınlaşma sürecinin adım adım uygulanması öngörülmüştü.

1993'te AB Zirvesi, Avrupa Birliği'ne üye olacak bütün ülkeler için geçerli olmak üzere beş kriter formüle etti; bu kriterler, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği adaylığının 1999'da onaylanmasından bu yana Türkiye için de bağlayıcılık taşıyor. Söz konusu kriterler şöyle özetlenebilir:

Üyeliğin beraberinde getirdiği yükümlülükleri hukuki ve idari alanlarda teknik olarak uygulayabilme yeteneğinin yanında, bazı siyasal ve iktisadi koşulların yerine getirilmesi gerekiyor. Bu kriterlerde, Avrupa Birliği'ne üye olma şartları, siyasal alanda, istikrarlı olarak demokratik düzenin ve hukuk devletinin, insan haklarının, azınlıklara saygının ve azınlıkların korunmasının kurumsal garantisi, iktisadi alandaysa işlerliği olan bir piyasa ekonomisi ve Avrupa iç pazarında rekabet gücü olarak tanımlanıyor.

Türk tarafı, her ne kadar katılım ortaklığının onaylanması öncesinde AB Zirvesi'ne bu yükümlülükleri kabul edeceği, gereken demokratik reformları gerçekleştireceği ve bunun da ötesinde, bu reformlar için bir "yol haritası" konusunda görüşmeler yapacağı taahhüdünde bulunduysa da, AB Komisyonu'nun Katılım Ortaklığı Belgesi'ni yayınladığı gün bir basın açıklaması yaparak, Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi sırasında temel alınacak ilkelerden birinin de, ülkenin bölünmez bütünlüğü olacağını bildirdi. Bu formül, Türkiye'nin siyasal söyleminde, Kürt sorununu bölücülük ve terörden ibaret görme konusundaki kabul edilemez tavrının ifadesi anlamına geliyor.

Demokratik Sosyalizm Partisi-PDS Avrupa'nın entegrasyonunu savunan bir siyasal partidir. PDS, Türkiye'nin Avrupa Birliği aday üyeleri arasına dahil edilmesi kararının alınmasına katkıda bulunmuştur ve bu kararı ilke olarak doğru ve yerinde bulmaktadır.

Ancak yukarıda sözü edilen türde örnekler, Türkiye'nin temel hak ve özgürlükler konusundaki tutumunu yansıtıyor. Avrupa

Birliği'ne yaklaşma sürecinin bugüne kadar ki seyri de, Kopenhag Kriterleri'nin çok önemli bazı alanlarda uygulanamayacağı konusunda endişelerin doğmasına yol açıyor. Avrupa Birliği Komisyonu, AB ile Türkiye arasında Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girdiği 1996 yılından beri, Türkiye'nin üyelik yolunda kaydettiği ilerlemeler konusunda düzenli aralıklarla raporlar hazırlıyor ve bu raporlarda, Kopenhag siyasi kriterlerinin (demokrasi, hukuk devleti, insan hakları, azınlıkların korunması) yerine getirilmesinin, Türkiye'nin en zayıf kaldığı noktayı oluşturduğunu ortaya koyuyor.

Böylece, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yaklaştırılması süreci, AB'nin, Almanya Federal Cumhuriyeti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal inandırıcılıklarının denek taşı haline geliyor ve PDS Meclis Grubu'nu, Almanya'nın Türkiye ve Kürdistan politikası konusundaki tavrını ortaya koymaya ve Türkiye'ye, Almanya'ya ve tabii ki aynı zamanda Avrupa Birliği'ne yönelik taleplerini formüle etmeye yöneltiyor.

Türk-Alman ilişkilerinin tarihi:

Bizim görüşümüze göre sorumlu bir siyasal tutumun geliştirilebilmesi, tarihsel ilişkilerin de göz önünde bulundurulmasıyla mümkündür. Almanya'nın Türkiye ve Kürdistan politikası Kayzer İmparatorluğu dönemlerinden beri her zaman ticaret ve iktidar çıkarları tarafından belirlenmiştir. Bu tür çıkarlarla insan haklarının ve toplumsal ilerlemenin savunulması arasında doğan çelişkilerde iktidar politikası her zaman galip gelmiştir. Silah yardımı, askeri eğitim, polis ve gizli servisler arasında (ayaklanmaların bastırılması konusunda da yapılan) işbirliği Ermenilere, daha sonra da Kürtlere yönelik katliamlar karşısında diplomatik suskunluk ve katkılar – bütün bunlar, onyıllardır Alman politikasının üzücü gerçeğini oluşturuyor. Bu politika Türkiye'de her zaman baskıcı güçleri çok daha fazla desteklemiş ve birçok durumda da sivil protestoların şiddetle bastırılması eğilimlerine cesaret vermiştir. Son onyıllar içinde yüzbinlerce in-

san bu politikadan ve Türkiye'deki ekonomik durgunluktan ve yoksulluktan kaçmıştır ve bir çoğu Almanya'da yaşamaktadır.

Askeri yardım

Almanya'nın Türkiye'ye yaptığı yardım daha ellili yıllarda askeri yardım, silah ihracatı, polis teşkilatları ve gizli servisler arasında işbirliği alanlarında yeniden başlatıldı. İnsan haklarına saygı, sayılan bu ögeler karşısında ikincil bir konu olarak ele alındı ve alınmakta. Bu politikayı değiştirecekleri yönündeki açıklamalarına rağmen, aynı uygulama, Sosyal Demokratlarla Yeşillerin koalisyon hükümetinde de devam ediyor. Demokratik Sosyalizm Partisi-PDS'nin, genelde militarizasyon süreçlerini reddetmenin de ötesinde son derece sertçe kınadığı bir politika bu.

Alman silahlarının ve diğer savaş araçlarının özellikle Kürt halkına karşı kullanıldığı, geçmişte, konuyu bilmeyenlerin bile rahatlıkla anlayabileceği belgelerle ortaya kondu; bu gerçek Türkiye'nin doğusunda zaten hiç kimse için sır değil.

Yasal olarak savaş silahları denetimine tabi olan araç-gerecin ve lisansların ihracatı, silah ihracatını düzenleyen ilkeler uyarınca, Türkiye'de insan haklarına gösterilen fiili saygıya, ihracatın nihai hedefinin güvenilir şekilde bilinmesi gerektiği düzenlemesine ve AB ilkelerine uygun davranılmasına bağımı kılınmalıdır. Bunun kağıt üstünde kalmayıp, uygulamada da güvence altına alınabilmesi için, karar süreçlerine parlamentonun dahil edilmesi, en azından, kararlara temel oluşturan ilkelerin parlamento tarafından denetiminin mümkün kılınması gereklidir. Demokratik Sosyalizm Partisi, silah ticaretini ve ihracatını dış politikanın, güvenlik politikasının ve aynı zamanda insan hakları politikasının temel konuları arasında görmektedir. Türkiye'de insan haklarının durumu öylesine felaket bir tablo arz etmektedir ki, şu anda salt ahlaki açıdan bile, Savaş Silahları Denetimi Yasası kapsamına giren silahların ve savaş araç-gerecinin, ayrıca sistematik işkence amacıyla ya

da kimyasal silah üretimi için yapılan deneylerde kullanılması söz konusu olabileceği diğer ürünlerin aslında Türkiye'ye ihraç edilmesine izin verilmemesi gerekir; nitekim yıllardır ihraç edilmesine de izin verilmemesi gerekirdi. Aynı şey hibeler için de geçerlidir. Biz bu yüzden özellikle Türkiye'ye karşı tam bir silah ihracatı yasağı talep ediyoruz. Bu yasağın, Avrupa çapında bir silahlanma işbirliği yoluyla ihlal edilmesine de izin verilmemesi gerekir.

Jeopolitik

Türkiye 1952'den beri NATO üyesidir. Bu, Türkiye'de iç ve dış politika alanındaki gelişmelerden bağımsız olarak, bu ülkeye özel bir siyasal, askeri ve ekonomik destek verilmesini beraberinde getirmekte ve dolaylı olarak Almanya Federal Cumhuriyeti'yle ve öteki NATO ülkeleriyle ikili ilişkilerinin çeşitli boyutlarına da yansımaktadır.

Gerek Almanya, gerekse genel olarak NATO üyesi ülkeler, Türkiye'yi, düşman ve yabancı bir dünyaya karşı (Kafkaslar, Arap ülkeleri, İran vb.) batının köprü başı olarak değerlendirmektedir. Almanya, krizlerin birbirini kovaladığı Kafkasların en büyük petrol ve doğal gaz ithalatçısıdır; Türkiye de Aral Gölü bölgesindeki ve Orta Asya'daki enerji kaynakları açısından önemli bir role sahiptir. Genelkurmay' daha 1917'de Kafkaslarda son derece sakıncalı bir jeopolitika uygulamıştır. Petrol kaynaklarının mülkiyetini ele geçirmek için etnik gruplar arasındaki gerginlik bilinçli olarak tırmandırılmıştır. Bugünkü durumla olan benzerliği, özellikle Ermenistan'la Azerbaycan arasındaki çatışmalar göz önünde bulundurulduğunda, görmezden gelmek mümkün değildir.

Türk devleti, neredeyse bütün komşularıyla, genellikle tarihsel-milliyetçi nedenlerden kaynaklanan ciddi gerginlikler içinde bulunmaktadır. Bu ülkelerin başında Yunanistan, hemen arkasından da iki Arap devleti, yani Suriye ve Irak gelmektedir. Türkiye, kelimenin gerçek anlamında ve bilinçli olarak bu ülkelerin suyunu kesmeye

niyetlidir. Karabağ'daki çatışmalar dolayısıyla müttefiki Azerbaycan'la birlikte Ermenistan'a karşı bir blokaj politikası uygulamaktadır. Türkiye'yle İsrail arasındaki askeri işbirliği ve söz konusu suyun İsrail'e satılması planları da Irak ve Suriye'yle olan ilişkilerde ek bir gerginlik yaratmaktadır.

Bütün bu gelişmeler bir yandan da silahlanmayla desteklenmektedir. Bu ise Türk toplumundaki belli sektörlerin iktidar ve

para çıkarlarının tatmin edilmesine yaramaktadır. Pantürkist ideoloji temelinde büyük güç olma konusunda belli bir eğilim söz konusudur ve bu eğilim eski Sovyetler Birliği'nin Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerindeki milliyetçi propagandada da yansımasını bulmaktadır.

Demokratik Sosyalizm Partisi bunun yerine, işbirliğine, siyasi diyaloga ve iyi komşuluğa dayalı bir politikayı savunuyor. Bu, Türkiye'nin dışarıya karşı uyguladığı politikada büyük bir değişimi beraberinde getireceği gibi, ülke içinde de sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Almanya, siyasal, ekonomik ve ekolojik açılardan şiddetli tartışmalara konu olan GAP projesi içinde yeralan Ilısu Barajı inşaatı projesinde yaklaşık yüzde beşlik bir paya sahiptir. Sınır komşuları Suriye ve Irak'ın çıkarlarının, su kaynaklarının baskı aracı olarak kullanılması yoluyla ağır şekilde zedelenmesi, bölgedeki siyasal istikrarsızlığı artırmaktadır. Dolayısıyla böyle bir projenin Almanya Federal Cumhuriyeti hükümeti tarafından, Hermes garantisine onay verme yoluyla hiçbir şekilde desteklenmesi gerekirdi. Genel olarak bütün krediler (Uluslararası Para Fonu İMF'nin kredileri de dahil olmak üzere) Kopenhag Kriterleri'nin, özellikle de siyasal kriterlerin fiilen yerine getirilmesine bağlı kılınmalıdır.

Demokratikleşme ve insan hakları

Almanya Federal Cumhuriyeti, Almanya'nın tarihi ve Türk-Alman ilişkilerinin tarihi açısından bakıldığında insan hakları konusunda da özel bir sorumluluğa sahip. İnsan hakları demokrasinin temel öğelerinden biridir ve özellikle insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda ne hukuki, ne de ahlaki açıdan salt ulusal bir konu olarak de-

ğerlendirilebilirler. Avrupa Birliği üyesi olan ya da olmak isteyen bir ülke, özellikle Kopenhag siyasi kriterlerini tam, eksiksiz ve sürekli olarak uygulamak zorundadır. Türkiye'nin insan hakları politikasındaki başarısızlığı uzun süredir ciddi ve özenli olarak belgeleniyor. Özellikle endişe verici olan husus, insan haklarına saygının Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alması, dolayısıyla konuya dışarıdan bakanlar için son derece işe yarar bir gerekçelendirme ve gizleme olanağı sunmasıdır.

Biz insan haklarının, jeopolitik, askeri, ekonomik ve iktidar politikasına yönelik çıkarların önünde gelmesini savunuyor ve talep ediyoruz.

Örneğin Türkiye'de hâlâ rutin bir işken- ce uygulaması söz konusudur. Avrupa Birliği'ne üyelik çabaları gereği olarak bu alanda iyileştirmeler yapmak için girişilen çabaların inandırıcılığı sınırlıdır ve uygulamada değil, ifade ediliş biçimlerinde yapılan değişikliklerden ibaret kalmaktadır. Belirleyici rol oynayan yapısal özelliklerin sistemde çok derin kökler salmış olduğu izlenimi uyanmaktadır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti özellikle Avrupa'yla diyalogunda her zaman, yasa metnlerinin ve uluslararası anlaşmaların son derece keyfi ve kurnazca yorumlarını yapan bir ülke olarak dikkati çekmektedir; bu, her şeyden önce insan hakları

Türkiye'de hâlâ rutin bir işken- ce uygulaması söz konusudur. Avrupa Birliği'ne üyelik çabaları gereği olarak bu alanda iyileştirmeler yapmak için girişilen çabaların inandırıcılığı sınırlıdır ve uygulamada değil, ifade ediliş biçimlerinde yapılan değişikliklerden ibaret kalmaktadır. Belirleyici rol oynayan yapısal özelliklerin sistemde çok derin kökler salmış olduğu izlenimi uyanmaktadır.

alanında ortaya çıkmaktadır. Bu alanda, toplumun farklı kesimlerinde ve değişik bölgelerde farklı algılamaların geçerli olmasının ve bilgi elde etme olanaklarında farklılıklar bulunmasının da rolü vardır. Bilgi akışı, devlet medyasının büyük etkisi altındadır; bu medya, kararlı popülist şiddetle, farklı düşünenlere karşı zaman zaman insan onurunu çiğneyen tutumlar geliştirmektedir.

Avrupa Birliği üyeliğini gerçekleştirmek için gereken toplumsal dönüşümün ne denli köklü, siyasal reformların ne denli derin olması gerektiğinin ve bu sürecin şu anda en güçlü durumda bulunan aktörlerin (özellikle ordunun) denetim hakimiyetini ne kadar büyük ölçüde zayıflatacağını farkedilmesi, talep edilen demokratikleşme sürecinde bir gerilemeye yolaçtı. Bu süreçte, aşağıdaki olgular gözlemleniyor:

Mafya türü yaygın yolsuzluk yapılanmalarının ve örgütlü suçun ağırlığının giderek artması, ordunun egemenliğinin, MGK ve askeri mahkemeler yoluyla savunulması mümkün olmayan boyutlara ulaşması,

Kürt bölgelerinde onyıllardır süren Olağanüstü Hal uygulaması ve Kürt illerinde özel valiler, çoğunluğu itibarıyla insanlık dışı, kabul edilemez tutukluluk koşulları; işkenceler, kötü muamele, hatta gözaltına alınanların karakollarda, süresi uzatılmış olan gözaltı döneminde ve genel olarak tutukevlerinde bilinçli olarak öldürülmesi,

Basın ve düşünce özgürlüğünde büyük kısıtlamalar, gazetelerin, dergilerin kapatılması, radyo ve televizyonlara yayın yasağı,

Devletin uygulamalarını eleştiren, insan haklarını ve toplumun demokratikleşmesini savunan ya da bu tür eylemlerde bulunmakla suçlanan örgütlere, partilere ve bireylere karşı siyasal takibat ve yoğun baskılar,

Muhalliflere ya da muhalif oldukları var sayılan kişilere karşı keyfi tutuklamalar, kaçırımlar ve yargısız infaz uygulamaları;

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri özgürlüğü, şiddete başvurulmayan gösterilerde de devletin güvenlik güçleri tarafından yoğun bir şiddetle uygulanan saldırıların sıklıkla gerçek-

leşmesi yüzünden fiilen mevcut değildir;

Seçimlerin demokratik kurallara uygun olarak uygulanması güvence altında değildir; partiler zaman zaman boykot edilmekte ve sık sık kapatılmaktadır.

Bu tür temel reformlar gerçekleştirilmediği ve Türkiye'nin demokratikleşme alanındaki diğer eksiklikleri giderilmediği, yani Kopenhag siyasi kriterlerine uyulmadığı sürece, Türkiye'ye iktisadi yardımda bulunamaz ve özellikle Türkiye'den gelmiş olan sığınmacılar bu ülkeye sınır dışı edilemez. Almanya, uzun yıllardır sürdürdüğü yanlış politikasıyla bu gelişmelerden büyük ölçüde sorumludur. Bizim görüşümüze göre, bu sorumluluğunun gereği olarak, söz konusu hataları acilen düzeltmek ve gerek Türkiye'deki egemen seçkinlere, gerekse geniş halk kesimlerine, Almanya'nın demokratikleşme konusunda kararlı ve ısrarlı olduğu konusunda yanlış anlamaya olanak vermeyecek sinyaller vermelidir.

Etnik azınlıklar karşısındaki, özellikle Kürt sorunu konusundaki tutum

Kürt sorunu (Türkiye Cumhuriyeti'nin etnik azınlıklara karşı tutumunun bir örneği olarak) temel haklar sorununun sadece yan ürünlerinden biri olarak ele alınamaz. Bu sorunun belgelerde ve görüşme tutanaklarında adının konulması ve belirgin olarak ifade edilmesi gerekir. Kürt sorunu bugün birçok açıdan, Türkiye'deki günlük yaşamın neredeyse bütün alanlarını belirlemekte olan boyutlara ulaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, etnik azınlıklara yönelik tutumu açısından son derece kuşku- lu bir tarihsel geçmişe sahiptir ve üzerinde bu yüzden ağır bir ipotek mevcuttur. Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinde, buraya uzun süre önce yerleşmiş olan ve anadillerinden kaynaklanan farklı şivelere sahip olan çok sayıda azınlık yaşamaktadır. Bu azınlıkları birbirinden ayıran etnik ve dinsel sınırlar kısmen değişkendir ve bazı gruplar birbiriyle kesişmektedir. En önemlilerini

saymak gerekirse, aralarında Aleviler, Ermeniler, Süryaniler, Rumlar, Yahudiler, Kürtler, Yezidiler ve Zazalar bulunmaktadır.

Cumhuriyetin 1923 yılında kuruluşuyla aynı zamanda ve dolaysız bir ilişki içinde, bu gruplar üzerinde yoğun bir asimilasyon baskısı uygulanmaya başlandı.

Ermeniler ve diğer Hristiyan azınlıklar daha 1915 yılında bir soykırımın kurbanı olmuşlardı. Her ne kadar bu katliamlara Kürtler de katılmışsa da, aynı zamanda onlar da takibata uğradılar, birçoğu sürgün edildi ve bu yüzden sayıları büyük ölçüde azaldı. Bu konu Türkiye'de halen tarihsel, siyasal ve toplumsal olarak bir ölçüde de olsa ele alınmış değil.

1920 yılındaki Sevr Barış Anlaşması çerçevesinde hiç olmazsa dinsel azınlıklara yapılan uzlaşma önerileri, bu anlaşmanın iptaliyle birlikte unutuldu. 1923 yılında Lozan Anlaşması'nda belirtilen koşullar ise, uluslararası alanda resmen tanınan ulusal Türk devleti tarafından uygulanmadı. Azınlıklar bütün siyasal ve kültürel haklarını kaybettiler.

O günden bu yana Türk devletinin tarihsel kökenleri açısından bizzat sorumlu olduğu sorunlara yanıtı sadece askeri yöntemlerden ibaret kalıyor. Yıllarca süren çatışmalar, sürgünler ve bölgelerin boşaltılması, genel görüntüyü oluşturuyor. Türkiye, her türlü farklı çözüm olanağını ısrarla reddediyor ve dönemi kapanmış, hiç bir şekilde çağdaş olmayan, ayrıca uluslararası hukuku çiğneyen tutum ve davranışları sürdürüyor ve sayıları milyonlara ulaşan grupları temel haklarından yoksun bırakıyor.

Demokratik Sosyalizm Partisi-PDS siya-

sal bir çözümü savunmaktadır. Bu, diyaloga dayalı ve Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkı temelinde bir çözüm olmalıdır. Yani, Türkiye'de temel bir demokratikleşme çerçevesinde Kürt halkına anayasada garanti altına alınmış kapsamlı otonomi haklarının

tanınması gereklidir. Ayrıca, Türkiye'de yekpare ve egemen bir Türk ulusunun, dahası Türk ırkının bulunduğu konusundaki hayali varsayım dayalı bütün yasaların ve anayasal düzenlemelerin kaldırılması zorunludur. Mevcut yasaların bu şekilde yorumlanmasının ya da bu tarzda uygulanmasının olanakları da bertaraf edilmelidir. Yasaların fiilen nasıl uygulandığı ve bunların ardında yatan temel sivil toplum gereklerinin ne ölçüde

gerçekleştirildiği de aynı şekilde önem taşımaktadır.

Türkiye'de iktidarı elinde bulunduranların özellikle Kürt politikası alanında atması gereken adımların belirlenmesi için somut (ve PDS tarafından çeşitli vesilelerle talep edilmiş olan) bir adım, en üst siyasal düzeyde ve Kürt temsilcilerinin katılımıyla yapılacak, sonuca yönelik uluslararası bir konferans olacaktır.

Bir diğer adım ise, bütün taraflara yönelik suçlamaların aydınlatılması için bağımsız bir mercinin oluşturulması olabilir; bu konudaki uygulamada, Güney Afrika'da kurulmuş olan Gerçeği Bulma Komisyonu örnek alınabilir.

Demokratik Sosyalizm Partisi-PDS siyasal bir çözümü savunmaktadır.

Bu, diyaloga dayalı ve Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkı temelinde bir çözüm olmalıdır. Yani, Türkiye'de temel bir demokratikleşme çerçevesinde Kürt halkına anayasada garanti altına alınmış kapsamlı otonomi haklarının tanınması gereklidir. Ayrıca, Türkiye'de yekpare ve egemen bir Türk ulusunun, dahası Türk ırkının bulunduğu konusundaki hayali varsayım dayalı bütün yasaların ve anayasal düzenlemelerin kaldırılması zorunludur.

Türkiye'de iktidarı elinde bulunduranların özellikle Kürt politikası alanında atması gereken adımların belirlenmesi için somut (ve PDS tarafından çeşitli vesilelerle talep edilmiş olan) bir adım, en üst siyasal düzeyde ve Kürt temsilcilerinin katılımıyla yapılacak, sonuca yönelik uluslararası bir konferans olacaktır.

İlerleme var mı?

Avrupa Birliği Komisyonu'nun Türkiye'de katılım ortaklığı yolunda sağlanan ilerlemeler konusundaki 8.11.2000 tarihli raporunda, demokratikleşme sürecinde, bir yıl öncesine oranla kayda değer bir ilerleme olmadığı ifade ediliyor; aynı saptama, daha önceki iki raporda da yer alıyor.

Türkiye, kendisine koşulmuş olan şartta uygun olarak, 19.3.2001 tarihinde, idari, ekonomik ve politik üyelik kriterlerine uygun olarak yapılan çalışmaları belgelediği belirtilen Ulusal Programını açıkladı. Bu belge ilk planda idari uyumu kapsıyor; demokratikleşme konusunda belirleyici önem taşıyan ifadelerde büyük eksiklikler ve bu ifadelerin son derece muğlak kaldığı görülüyor. Bu program, Kürt sorununu ele alan bölümlerde ve diğer temel konularda, Avrupa Birliği'nin katılım ortaklığıyla ilgili belgelerinin gerisinde kalıyor. Uygulamada da çeşitli alanlarda, özellikle Türkiye'deki cezaevlerinde hüküm süren tutukluluk koşullarında bir gerileme gözlemleniyor.

Ağır iktisadi kriz ve genel istikrarsızlık, bu yapısal belirsizlikle de bağlantılıdır. Bugün, siyasal seçkinlere duyulan güven geniş kesimlerde ve giderek artan ölçüde sarsıntıya uğruyor ve doğuda sağlanan sükunet, ordunun siyasal rolünün meşruiyetini tamamen tartışılır kılıyor. Türkiye demokratik bir hukuk devleti olmayıp, bugüne kadar uluslararası anlaşmaların ve uluslararası hukukun temel koşullarına uygun davranmamıştır. İnsan haklarının asgari standartlarına dahi uyulmamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin, uluslararası imajına fazla önem vermediği geçmişte çeşitli kereler açıkça ortaya çıkmıştır.

Göç

Almanya'nın talihsiz jeopolitikası ve egemenlik politikasında sahip olduğu gelenek Türkiye'den kaynaklanan göçe karşı tutumunda da ortaya çıkmaktadır. Türk ve Kürt göçmenler kabul görmemekte, onyıllardır "yabancı", "misafir işçi" ya da "sığınmacı" olarak dışlanmakta, sorunları gör-

mezden gelinmekte ya da başka amaçlara alet edilmektedir. Federal devlet makamları Kürt sığınmacılarının Türkiye'ye dönmeleri halinde karşı karşıya kalacakları apaçık tehdidi görmezden gelmektedirler. Türk makamlarının, hukuk devleti ve insan hakları standartları konusunda aldatmaca olduğu açıkça belli olan açıklamalarına dayanarak bu insanların sınır dışı edilmesi utandırıcı bir olgudur ve her demokratik hükümet için bir çaresizlik itirafı demektir. Üstelik, sınır dışı eden ülkeden giden silahların geçmişte oradaki kriz bölgesinde sivil halka karşı kullanılmış ve büyük bir ihtimalle halen kullanılmakta olduğu biliniyorsa, bu daha büyük bir ölçüde geçerlidir. Almanya'daki eyaletlerin içişleri bakanlarından, siyasal gerginliğin iyice arttığı dönemlerde ve belli koşulların biraraya gelmesi halinde, sınır dışı etmenin durdurulması olanağını açıkça ve eleştirel bir tutumla değerlendirmeleri ve gerekli olduğu hallerde uygulanması talebinde bulunuyoruz.

Almanya'da yaşamakta olan ve büyük bir çoğunluğu Türkiye kökenli olan göçmenler, halen Almanya'daki siyasetin öznesi değil, nesnesi olma konumundalar. Bu alanda kişisel ve kurumsal ayrımcılık egemendir ve Alman vatandaşlığına alınma konusunda ilerleme sağlanamamaktadır. Çifte vatandaşlık özellikle, çeşitli nedenlerle geldikleri yörelerle ilişkilerini koparmak istemeyen Türk ve Kürt göçmenleri için mümkün kılınmalıdır.

Kürt göçmenlerine yönelik olarak, Kürt kimliğinin ve Kürt siyasal etkinliklerinin tanınmasını talep ediyoruz. PKK yasağı yarar değil, zarar getirmektedir ve derhal kaldırılmalıdır.

Türkiye kökenli göçmenler iki ülke arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesine katkıda bulunabilirler ve bulunmalıdırlar. Bu insanlar, iki ülke arasında köprü rolü oynayıp bağlantı kurabilir ve böylece Türkiye'nin demokratikleşmesine ve Kürt sorununun siyasal yollarla çözülmesine katkıda bulunabilir, bunun için gereken diyalogu burada da başlatabilir ve sürdürebilirler.

Sonuç

Demokratik Sosyalizm Partisi Meclis Grubu Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini onaylamakta ve istemektedir. Avrupa Birliği'ni Hristiyan ya da "batılı" bir uygarlık olarak göstermeye çalışan tutumları ve düşünce tarzlarını reddediyoruz. Ancak, Avrupa Birliği'ne üyeliğin gerektirdiği Kopenhag siyasi kriterleri (demokrasi, hukuk devleti, insan hakları, azınlıkların korunması) şu anda Türkiye'de hiçbir şekilde yerine getirilmemiştir. Türk hükümetinin siyasal tutumu da, bu koşulların önceliğini tanıma ve sözkonusu kriterleri uygulamaya geçirme konusunda niyetli olduğu izlenimini vermemektedir. Bu yüzden Türkiye'nin adaylığı denetleme konusu olmaya devam etmeli ve yakınlaşma stratejisi çerçevesinde Avrupa Birliği tarafından sağlanan destekleme ödemeleri de titizlikle kontrol edilmelidir.

Türkiye'deki demokratik güçler, dolayısıyla birçok muhalif güç ve azınlık, umudunu dışarıdan gelecek iktisadi ve siyasal baskıya bağlamıştır ve bu baskı, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne olası üyeliğiyle bağlantılı olarak mutlaka gerekli olacaktır. Hatta üyelik birçok kişi tarafından (bütün Kopenhag Kriterleri'ne sonuna kadar uyulması halinde) ülke için bir kurtarıcı olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Birliği'ne üyelik perspektifi, Türkiye için taşıdığı cazibeden dolayı (bir baskı aracı olarak da olsa), yoğun krizlerin yaşandığı orta doğuda bir devletin demokratikleştirilmesinin tarihsel fırsatını sunmaktadır; böyle bir demokratikleşmenin komşu devletleri de olumlu yönde etkilemesi mümkündür. Köklü bir reform süreci, Türkiye Cumhuriyeti'ne de, halkının tamamına daha iyi yaşama koşulları ve temel haklar sunmanın tarihi fırsatını vermektedir.

Bu alanda Avrupa Birliği Parlamentosu Türkiye'den insan haklarına daha fazla saygı göstermesini, hukuk devleti koşullarını sağlamasını ve Kürt halkının haklarını tanımasını talep ediyor. Ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler karar-

ları temelinde siyasal bir çözüme kavuşturulması için etkin çaba göstermesi, Kürt sorununa siyasal bir çözümü uygulamaya koyması, Öcalan'a karşı idam cezasını infaz etmemesi, insan hakları savunucusu Akın Birdal'ı geçici değil, nihai olarak serbest bırakması ve Leyla Zana gibi diğer siyasal tutukluları da serbest bırakması talep ediliyor.

PDS bu taleplerin aşağıdaki şekilde genişletilmesini savunuyor:

İnsan haklarının ve temel hak ve özgürlüklerin, özellikle toplantı ve örgütlenme özgürlüğünün, basın özgürlüğünün, düşünce özgürlüğünün, bilgi alma hakkının ve din özgürlüğünün fiilen uygulanması ve korunması,

İnkâr değil, tanıma temeli üzerine kurulu bir azınlıklar politikasının uygulanması; tüm azınlıkların, özellikle etnik azınlıkların kültürel özelliklerinin tanınması, desteklenmesi ve korunması; Kürt sorununun barışçı bir çözüme kavuşturulması için gereken koşulların sağlanması; Türk devlet aygıtının ademi-merkezileştirilmesi,

Ölüm cezasının kaldırılması, tutukluluk koşullarının insani gereklere göre yeniden düzenlenmesi, işkencenin fiilen önlenmesi,

MGK'nin ve DGM'lerin ilgası,

Kürtlerin yaşadığı bölgelerdeki Olağanüstü Hal uygulamasının kaldırılması; Kürtlere özyönetim haklarının tanınması,

Komşularla, özellikle Avrupa Birliği üyesi Yunanistan'la ilişkilerin barışçı bir temelde geliştirilmesi.

Almanya Federal Cumhuriyeti hükümetinden, Türkiye Cumhuriyeti'ni bu görevlerin yerine getirilmesinde bütün olanaklarıyla desteklemesini bekliyoruz. Özellikle, gerek iç gerekse dış politikada, askeri/jeostratejik ve iktisadi çıkarların insan hakları sorunlarının ardında tutulmasını talep ediyoruz.

Demokratik Sosyalizm Partisi ve tüm diğer demokratik güçler, Türkiye'deki demokratik güçlerle işbirliğini yoğunlaştırmalıdır.

4 Ekim 2001, Berlin

Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS) tarafından 3-4 Kasım tarihlerinde, "AB'ye Yakınlaşma Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Gelişmeler Üzerine Değerlendirme" konferansında PNK-Bakur Dönem Sözüüsü Ziyaddin Saidpur tarafından PNK adına yapılan konuşmayı okuyucularımıza sunuyoruz.

DENG

Türkiye-AB ilişkileri ve Kürt Halkının İstemleri

Sayın Başkan,
Sayın bayanlar-baylar,

Öncelikle, böylesi bir toplantıyı düzenleyip bizi de davet eden ve görüşlerimizi dile getirme fırsatı veren Demokratik Sosyalizm Partisi'ne teşekkür ederim.

Ben Kuzey Kürdistan Ulusal Platformu (PNK-Bakur) adına bu toplantıya katılıyorum. Platformumuz, Kuzey Kürdistan'dan sekiz Kürt politik örgütünün, koordinasyon ve işbirliği amacıyla oluşturduğu bir birliktir.

Biz, PNK olarak Türkiye'nin, demokratikleşme ve Kürt sorununun çözümü alanında ye-

terli adımları atma koşuluyla AB'ye üye olmasından yanaşız.

Kanımızca AB'nin, Katılım Ortaklığı Belgesiyle, özellikle de Kürt sorununa ilişkin olarak Türkiye'den istedikleri yetersizdir. AB herhalde, Türk tarafındaki hassasiyeti gözetecek Kürt sorununun adını bile vermekten çekinmiştir. Bu gerçekçi bir tutum değil. Kürt sorunu gibi önemli bir sorunun adı konmalı ve çözümü için ne yapılması gerektiği açık biçimde belirtilmeliydi. Bunu yapmamak, daha baştan AB tarafından Türkiye'ye verilen ciddi bir tavizdir.

Öte yandan, Kürt sorununun adı konmamış olsa da Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Kürtleri de ilgilendiren birtakım istemler var. Örneğin kısa vade için, Türkçe dışındaki diller bakımından, anadilin kullanımı önündeki engellerin kaldırılması. Orta vade için de eğitim olanağı sağlanması.

Bunun gerçekleşmesi Kürt diliyle de radyo ve televizyon yayını yapılmasına ve Kürtçe okulların açılmasına imkan verir.

Elbette bunlar Kürt halkının istemlerinin yalnızca çok küçük bir parçasıdır. Bu kadarı Kürt sorununu çözmeye yetmez.

Ne var ki, Türk rejimi bu istemlere bile çok sert tepki gösterdi, bunu Türkiye'yi parçalama niyeti gibi gösterdi!

Türk rejimi, AB'nin Katılım Ortaklığı Belgesi'ne karşılık oluşturduğu "Ulusal Belge"de bu istemlerle ilgili olarak açık, net bir vaatte bulunmadı, onları yuvarlak sözlerle geçiştirdi.

O günden bu yana da demokratikleşme ve Kürt sorununun çözümü yönünde hiçbir ciddi çaba yok. Ne yasaları Avrupa Birliği'ne uyumlu hale getirmek için ciddi adımlar atıldı, ne de insan haklarına ilişkin olarak uygulamada bir yumuşama var.

Bu dönemde salt düşüncelerini açıkladıkları için yazarlara, bilim adamlarına, gazetecilere yönelik koğuşturmalar devam etti.

Kürt diliyle basılan veya Kürt sorunundan söz eden kitapların, gazete ve dergilerin toplanması, yasaklanması sürdü.

Hatta, bazı bakımlardan uygulamalar bu dönemde daha da ağırlaştı. Örneğin Kürtçe müzik kasetleri üzerindeki baskılar bir parça hafiflemişken, son yıl içinde Diyarbakır dahil olmak üzere, birçok yerde kahvelerde Kürtçe müzik yeniden yasaklandı.

Diyarbakır'da yayın yapan Kanal 21 adlı yerel televizyon kanalı, bir halk türküsü yayınladı diye bir yıl süreyle kapatıldı.

Kısa süre önce gerçekleştirilen anayasa değişikliği ise, önemsiz, basit rötüşlardan ibaret.

Parlamentoya sevk edilen 37 maddelik değişiklik paketi, hukukçuların deyimiyle

"şişkin, ama içi boş"tu. Bu paketdeki birkaç olumlu öneri ise meclisten geçmedi, budandı, işe yaramaz hale getirildi.

Bu maddelerden biri düşünce özgürlüğüne ilişkindi. Yapılacak değişikliklerle, sözde düşünce değil, eylem yasaklanacaktı. Ama bu gerçekleşmedi.

Hükümetin ve parlamentonun üstünde bir konumu olan, generallerin arzusuna uygun olarak tüm temel politikaları belirleyen Milli Güvenlik Kurulu'nun statüsü değişmedi.

Türkiye'yi bir partiler mezarlığına çeviren parti kapatma uygulaması sözde zorlaştırılacaktı; bu da olmadı.

İdam cezası sözde kaldırılacaktı; ama bu da gerçekleşmedi.

Bu anayasanın 26. ve 28 maddelerinde "kanunla yasaklanmış bir dilde düşünceler açıklanamaz, yayın yapılamaz" diye bir hüküm vardı. Son değişiklik bu hüküm çıkarıldı. Birkısım basın bunu "Kürtçe yayına serbestlik" olarak niteliyor. Oysa bu sadece bir göz boyama. Çünkü, hem öteki yasalar da Kürtçe yayının önünde bir dizi engel var, hem de hükümetin böyle bir niyeti yok.

Rejimin Kürt halkına, özel olarak da Kürt dili ve kültürüne yönelik baskı politikası değişmemiştir.

Kaldı ki bu ülkede, yasalar değişse bile uygulamanın değişeceği çok kuşkuludur.

Kürt diliyle basın-yayın hakkı, en başta Türkiye Cumhuriyeti'ne vücut veren Lozan Antlaşması'nda var. Bu antlaşmanın 39. Maddesi'nde, TC yurttaşlarının her alanda anadillerini özgürce kullanmalarına engel olunmayacağı belirtiliyor. Ancak Türkiye bu maddeyi sürekli çiğnedi.

AB, bundan sonra da TC'nin aynı keyfi uygulamasına yol vermemek istiyorsa, sağlam güvenceler oluşurmalıdır.

* * *

Kürtler hiçbir dönemde kendi adlarıyla siyasi örgütler kurma hakkına sahip olamadılar. Kürt sorununu özgürce tartışamadılar. Bu tür girişim ve çabalar hep ağır suç sayıldı ve cezalandırıldı. Bu nedenle Kürt hareketi hep illegalitede kaldı.

Kürt halkını yok sayan, haklarını tanımayan Türk rejimi, halkımızın mücadelesini bütünüyle PKK ile eşitliyor ve bir terör olayı gibi gösteriyor. Elbette, Kürt halkının ülkesini bölen sömürgeci ve zorba rejimlere karşı mücadelesi, silahlı da olsa terörizm sayılamaz. Öte yandan, platformumuzu oluşturan örgütlerden hiçbiri terör eylemleri yapmış değiller. Biz Türkiye’de kendi adımız ve programımızla serbestçe çalışmak istiyoruz. Ancak bize bu hak ısrarla tanınmıyor. Türk rejimi, Kürt hareketinin yasallaşmasından müthiş korkuyor.

Son 10 yılda Kürtler, isimlerinde Kürt adını kullanmadan da olsa, legal planda örgütlenmeyi denediler. Ama bu partilere Kürt sorununun çözümüne ilişkin bir program oluşturma, sorunu tartışma, çözüm yolu gösterme fırsatı bile tanınmadı.*

Siyasi Partiler Kanunu, herhangi bir partinin, Türk kültürü dışında bir kültürün varlığından söz etmesini bile yasaklıyor ve bunu kapama nedeni sayıyor.

Sözkonusu partiler çok yoğun baskılara hedef oldular. Merkezleri ve şubeleri sık sık polis baskınlarına uğradı. Yöneticileri tutuklandı. Bazı kadroları siyasi cinayetlere hedef oldular. Gezileri ve toplantıları çoğu zaman keyfi biçimde yasaklandı. Bu da yetmedi, HEP, DEP, DDP, DKP örneklerinde olduğu gibi, şu ya da bu bahaneyle kapatıldılar. DEP’li parlamenterler zorlama ve haksız suçlamalarla ağır cezalara çarptırıldı ve şu anda hala hapisteler.

Özetle söylersek Türkiye’de Kürt halkı bakımından ne siyasal, ne kültürel planda örgütlenme özgürlüğü yoktur. Son anayasa değişikliği de bu bakımdan hiçbir şeyi değiştirmedir.

* * *

Sonuç olarak Türkiye AB tarafından istenen ev ödevlerini yapmamış, Kopenhag Kriterleri’ne uyum sağlamak için hiçbir çaba göstermemiştir.

Bu durumda AB ilkelerine sahip çıkmalı, bu koşulları yerine getirmediği sürece Türkiye ile ilişkilerini dondurmalıdır.

Biz Türkiye’nin oyalama ve göz boyama

politikalarına son vererek gerek demokratikleşme, gerekse Kürt sorununun çözümü için ciddi, köklü adımlar atmasını istiyoruz. Yakın dönem için:

1. Demokratik bir anayasa yapılarak düşünce, vicdan, basın ve örgütlenme özgürlükleri tam olarak tanınmalı;

2. Diğer antidemokratik yasalar ve hükümler kaldırılmalı;

3. Gösteri hakkı engellenmemeli;

4. Kürt varlığı kabul edilmeli, Kürt kimliği ve hakları anayasal güvenceye kavuşturulmalı;

5. Kürt siyasal partileri serbest olmalı, Kürt sorunu özgürce tartışılabilir;

6. Kürt dili ve kültürü üzerindeki baskılara son verilmeli. Radyo ve televizyon yayını dahil, Kürtçe basın ve yayın serbest olmalı;

7. Kürt diliyle eğitim başlatılmalı;

8. Kürdistan’da olağanüstü hale son verilmeli, köy koruculuğu kaldırılmalı;

9. Son 15 yılda köyleri yakılıp yıkılarak göçe ve sürgüne tabi tutulan milyonlarca insanımızın köy ve kasabalarına dönmesine fırsat verilmeli, zararları tazmin edilmeli.

Bu adımlar Türkiye’nin demokratikleşmesi ve barış ortamının yaratılması için zorunludur, aynı zamanda Kopenhag Siyasi Kriterlerinin bir gereğidir.

Kuşkusuz, bununla Kürt sorunu tam olarak çözülmüş olmaz. Ama bu adımlar nihayi çözüm için yolu açabilir.

Kürt sorunu ne salt bireysel haklar sorundur ne de bir azınlık sorunu. Çok daha geniş boyutludur ve ulusal bir sorundur.

Kürtler kökleri uzak geçmişe, binlerce yıl önceye dayanan, kendilerine özgü bir dil ve kültüre sahip, Kürdistan denen ve günümüzde dört devlet arasında parçalanmış olan kendi ülkelerinde çoğunluk oluşturan bir ulustur. Kürtlerin bölgedeki toplam nüfusu 40 milyona ulaşmaktadır ve bunun yaklaşık yarısı, 20 milyonu, Kuzey Kürdistan’da ve Türkiye sınırları içinde yaşamaktadır.

Kürtler de her onurlu halk gibi kendi ülkelerinde özgür yaşamak istiyorlar. Bugün-

leri ve gelecekleri hakkında özgürce karar vermek istiyorlar.

Kürt sorununun nihayi çözümü bakımından Platformumuzu oluşturan sekiz örgütün görüşleri arasında elbet bazı farklar var. Bazısı ayrı devleti, bazısı federasyonu uygun buluyor.

Ortak paydamız ise Kürt halkının kendi kaderini serbestçe tayin hakkına sahip olduğu ve bunu kendi özgür iradesiyle belirlemesi gerektiğidir.

Diğer bir deyişle buna, günü geldiğinde halkın kendisi bir referandumla veya onu temsile yetkili ulusal örgütü eliyle karar verecektir.

Türk yönetimi, bir yandan Kıbrıs nüfusunun ancak beşte birini oluşturan yüz bin Türk için federasyonu bile az bulup konfederasyon isterken, kendi ülkesinde, yani Kürdistan'da nüfusun yüzde 90'ını oluşturan Kürt ulusuna azınlık hakları bile tanı-

maya yanaşmıyor, Kürt diliyle radyo-televizyon ve Kürtçe eğitim istemine bile ateş püskürüyor. Bu gerçekçi bir tutum değil. Bu akıl almaz, çağdışı, ilkel bir tutumdur. Pervasızca bir zorbalıktır.

Kürt halkı böyle bir zorbalığı, eşitsizliği, kölelik statüsünü asla kabul etmeyecektir.

Biz, bir kez daha Türk hükümetinin gerçekçi olmaya, Kürt varlığını tanımaya ve adil bir çözüm için Kürt tarafıyla diyaloga, uzlaşmaya çağırıyoruz.

Avrupa Birliği'nin de sorunu, Türkiye'nin hoşuna gidecek biçimde değil, gerçek boyutlarıyla ele almasını istiyoruz. AB bir yandan Kopenhag Kriterleri konusunda kararlı davranmalı, öte yandan, Kürt sorununun çok daha geniş boyutlu bir ulusal sorun olduğunu ve çözümün de bu gerçeğe uygun olması gerektiğini gözden uzak tutmamalıdır.

Teşekkür ederim.

Duyuru

Adresimiz ve telefon numaralarımız değişmiştir. Yeni adres ve telefon numaralarımız aşağıdadır.

**Tarlabası Caddesi No: 95 Kat: 1
Beyoğlu/İstanbul**

Tel : 0.212- 292 66 26 / 292 66 27

Fax : 0.212- 292 6635

DENG Dergisi

Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS) tarafından 3-4 Kasım tarihlerinde, "AB'ye Yakınlaşma Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Gelişmeler Üzerine Değerlendirme" konferansında Demokrasi ve Kürt Sorununu Çözüm Girişimi adına İbrahim GÜÇLÜ'nün yaptığı konuşmayı okuyucularımıza sunuyoruz. DENG

"Avrupa Birliği Kürtleri Unutmamalı..."

**Değerli Demokratik Sosyalizm Partisi
Federal Meclis Grubu Üyeleri,**

Değerli Bayanlar ve Baylar,

"Demokratik Sosyalizm Partisi Federal Meclis Grubunun", Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) ilişkilerinin hem aday üyelik aşamasında olduğu, hem de üyelik için ciddi bir evrimleşmeye ihtiyaç olduğu bu koşullarda; **"Türkiye Değerlendirme Toplantısı"** düzenlemesi olumludur ve oldukça da isabetlidir. Bu çalışmadan dolayı, başta Demokratik Sosyalizm Partisi olmak üzere, tüm toplantı katılımcılarına başarılar dileriz. Toplantının, Türkiye ve AB ilişkileri yönünde, mevcut konseptleri aşan, çözümleyici, uygulanabilir kararlar almasını ve sonuç bildirisine yansıtılmasını umut ediyoruz. Bunun yanında, alınan kararla-

rı hayata geçirme ve takip etme konusunda da toplantı katılımcısı tüm taraflardan dönemsel bir komisyonun oluşturulmasını öneriyoruz.

Toplantının muhtevası göz önüne alındığında, AB ile Türkiye ilişkileri açısından Kürt sorununun önemli bir yer işgal ettiği görülmekte. Buna rağmen, toplantıda konuşmaların sadece Almanca/Türkçe tercüme edilmesinin, yapılan işin özüne aykırı olduğunu da dile getirmeyi gerekli görüyoruz.

Toplantıya, Kürt taraflardan biri olarak **"Demokrasi ve Kürt Sorununu Çözüm Girişimi"** olarak çağrılmamız sevindirici, isabetli. Katılımımız, toplantınızın, Türkiye'de Kürt sorunu konusunda dile getirilecek görüşler ve alınacak kararlar açısından bir zenginlik oluşturacaktır.

Değerli Katılımcılar,

“Avrupa Siyaseti ve Türkiye” konu başlığı altında sıralanan can alıcı meselelere açılım getirmeden önce, Girişim olarak kendimizden birazcık da olsa bahsetmemiz, toplantı katılımcılarının bizi tanınması, yapacağımız çözümlemelerin ve önerilerin iyi anlaşılması açısından gereklidir diye düşünüyoruz.

Demokrasi ve Kürt Sorununu Çözüm Girişimi (GİRİŞİM), 26 Ağustos 2000 günü oluştu. Girişim, tesadüfen ortaya çıkan ve tarihsel gelişmelerden soyut bir oluşum değildir. Oluşum, son 40 yıllık yakın tarihimize Kürt sorununu Türkiye’de çözmek için ortaya çıkan örgütlenmelerin, siyasi çalışmaların, kültürel ve toplumsal faaliyetlerin bir sentezini oluşturmaktadır.

Oluşumun ortaya çıktığı tarihte, kapatılan DKP, siyasi hayatını devam ettiren DBP ve HADEP gibi ismi Kürt olmayan, ama kimlik ve yapısal genel özellikleri olarak Kürt olan partiler mevcuttu. Bu mevcut partilerin Kürt sorununu çözmede tek başlarına yetersiz oldukları saptandığı için, Girişim oluştu. Özellikle de, PKK lideri A. Öcalan’ın Türkiye’ye getirilmesinden sonra, A. Öcalan’ın Kürt sorununda resmi devlet ayalışını benimsemesiyle, onun etki alanı içinde olan HADEP’in de bu resmi devlet konseptine, anayasal bir tanım olan “Demokratik Cumhuriyet Projesine” angaje edilme sürecinin başlamasıyla, Kürt kimliğini resmi anlayışlar dışında güçlü ve döneme uygun yeniden kurumlaştırmak için GİRİŞİM’in şekillenmesi kaçınılmaz oldu.

Girişim, DBP’nin tüm yönetici ve üyeleri; DKP’nin yönetici ve üyelerinin büyük bir kesiminin; bu örgütlerde yer almayan ve Kürt sorununun çözümünü kendisi için amaç olarak belirleyen; Türkiye’de Kürt sorununu çözecek bir demokratik toplumsal projenin hayat bulmasını isteyen Kürt siyasetçilerinin, aydınlarının oluşturduğu bir oluşumdur. Girişim, tek bir ideoloji ve dünya görüşünün egemen olduğu bir oluşum değildir. Değişik dünya görüşlerine, ideolojilere sahip olan değişik siyasi çevrelerin,

siyasetçilerin ve aydınların; Kürt sorununu da çözecek çoğulcu, katılımcı ve üniter olmayan bir Türkiye’yi yapılandırmak isteyen; sosyalistlerin, liberallerin, sosyal liberal demokratların, sosyal demokratların, demokratik sosyalistlerin, dindar yurtsever demokratların ve ideolojisizlerin oluşturduğu bir oluşumdur.

Girişim, bir yıllık siyasi ve örgütlenme çalışmalarının sonucunda 14-15 Temmuz 2001 günlerinde Ankara’da “Demokrasi ve Kürt Sorununu Çözüm Kongresi” yaptı. Kongre delegeleri, özgürce yaptıkları tartışmalar sonucunda, bir parti kurmaya karar verdiler. Bu parti, yeni, geniş tabanlı, katılımcı, çoğulcu, değişik siyasi çevrelerden, düşüncelerden siyasetçilerin ve aydınların oluşturacağı demokrat bir parti olacaktır. Bu parti, hem kamu alanındaki çalışmalarında hem de iç işlerliğinde evrensel demokrasiyi derinliğine hayata geçirecektir. Parti çalışmalarımız, toplantınızın gerçekleştiği tarihlerde sonuçlanmış olacaktır.

Değerli toplantı katılımcıları,

Girişimimizin, “Türkiye’nin AB ile yaptığı üyelik müzakereleri konusundaki tutumu”, “AB üyeliğinden beklentilerimiz”; gerek yasal, gerekse yasadışı Kürt örgütlerinin şu anda Türkiye’de sahip oldukları siyasal olanaklar nelerdir, ne tür baskılarla karşı karşıya kalmaktadırlar?; “hangi siyasal ve anayasal değişiklikleri talep etmekte ve vazgeçilmez” gördüğümüz gibi hayati konularda görüşlerimizi belirtmeden, görüşlerimizin anlaşılır olması için: AB, Türkiye ve Türkiye’de Kürtlerin durumu üzerine bazı tespitler yapmak gerekiyor.

AB, ekonomik bir oluşum olma karakterini çoktan aşmış bulunmaktadır. AB, siyasal, idari, toplumsal, hukuksal, kültürel, yeni bir oluşumdur. Ortak bir egemenlik sisteminin yaratılması için hızla yürümektedir. Her ulusal devlet, egemenlik hakkını bir ölçüde devrederek yeni bir egemenlik sistemini, çoğulcu bir federal ya da konfederal tarzda yapılandırmaya çalışmaktadır. Ço-

ğulcu, katılımcı, insan hak ve özgürlüklerine dayalı, paylaşımcı, azınlık haklarının, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün güvencelere bağlandığı; herkesin serbestçe düşüncelerini yayabildiği, araçlarını yaratabildiği ve örgütlenmesine gittiği bir demokratik sistemdir. Avrupa Parlamentosu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi önemli ortak kurumlara sahip. Ortak bir güvenlik sistemini yaratmak için de çalışmalar yürütüyor.

AB, elbette ki dünyadaki yeniden yapılanma ve globalizm gelişmelerinin dışında değil; onun örgütlü alanlarından birini teşkil etmektedir. İleri sürüldüğü gibi yeni dünya düzeninin karşısı bir oluşum değil, onun bütünleyici bir unsurudur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bu sistemin, AB'nin bir üyesi ve parçası olmaya aday. Ama TC Devletinin verili durumu ne?

Türkiye, yapısal özelliklerinden dolayı, cunta yasaları ve anayasası ile yönetiliyor. Kürtlerin, anayasal, hukuksal, sosyal, siyasal ve kültürel varlıkları kabul edilmiyor. Bu nedenle, Kürt halkı ulusal demokratik haklarından yoksun. Kürtler iktidarı hiçbir şekilde paylaşmıyor. Yine devlette herhangi bir şekilde söz sahibi değiller. İktidar ve devlet, egemen Türk ulusuna ait. Hatta iktidar, Türk halkının geniş kesimlerinin de elinde değil, elle tutulur tanıma gelmeyen küçük bir seçkinli sivil ve asker elitin elinde. Bu da, güncel derin devlet tanımına denk düşüyor. Son 15 yıldaki çatışmalar sonucunda, Kürt bölgelerinin demografisi, nüfus, psikoloji maddi ve manevi anlamda değiştirildi. Milyonlarca Kürt, kendi bölgelerinden Batı'daki Türk bölgelerine göç etmek zorunda kaldılar. Onbinlerce Kürt, silahlı çatışma koşullarında, azınlığı PKK eliyle olmak üzere, çoğunluğu devlet eliyle öldürüldü.

Türkiye'de demokrasi bir yaşam tarzı değildir. Sistemin otoriter ve totaliter karakterinden dolayı, siyasal ve sosyal krizler yaşamın vazgeçilmez unsuru haline gelmiş durumda. Bu anlatımla sistemsal, tarihsel ve yapısal sürekli kriz söz konusu. Gelir da-

ğılımında ve bölgeler arasında büyük, dengelessiz bir eşitsiz gelişme durumu söz konusu. Küçük imtiyazlı bir kesimin dışındaki geniş toplumsal kesimler açlık sınırındalar. Düşünce ve örgütlenme özgürlüğü çok sınırlı bir güvenliğe sahip. Bunun yanında Kürtlük düşüncesi ve örgütlenmesine fiil durum bir tarafa bırakılırsa hukuksal anlamda hiçbir biçimde müsaade edilmiyor. Olağanüstü hal, olağan bir rejime dönüşmüş durumda, işkenceler devam ediyor. Gözaltında kayıplara son verilmiş değil. Hukuk ve mahkemeler imtiyazlı bir kesimin elinde oyuncak. Demokratik hukukun üstünlüğü değil, imtiyazlıların ve demokratik olmayan kanun yapısının egemenliği söz konusu. Sivil toplum örgütlenmesi hayatı baskı altında, sivil toplum örgütlerinin gelişmesine yeterince olanaklar sağlanmıyor, yargılama, tutuklama ve kapatmalar bu örgütlerin tepesinde demoklesin kılıcı. Sendikal hayat, çağdaş dünya, AB standartlarında bir düzenlemeye sahip değil.

Asırlardır batılılaşmak (ki demokratikleşme anlaşılmalı) çabası şekli görünümünden öteye geçmiyor. AB'ye aday üye olunmasına rağmen, AB'nin **Katılım Ortaklığı Belgesi** çerçevesinde bile demokratik yapılanmaya karşı direngenlik gösteriliyor. Bu yetmiyormuş gibi, şark kurnazlığıyla ya sorunlar cilalanarak ya da sümen altı yapılarak; dünya, Türkiye halkları ve AB kandırılıyor. Şoven, ırkçı, gerici ve tutucu değerlerden vazgeçilmiyor. AB'ye sunulan **1300 sayfa-lık Ulusal Program**'da Kürt sorununu çözme konusunda somutça yapacaklarını sıralamaması ve diğer konularda genel geçer tanımlar kullanması bunun en önemli göstergelerinden biridir.

Bunun yanında dünyadaki değişimler, Kürt halkının somut ve haklı taleplere dayalı mücadelesi, Türk halkının geniş kesimlerine dayalı toplumsal muhalefeti ve AB ile ilişkiler Türkiye'de katılımcı, çoğulcu, çağdaş anlamda demokratik yeniden yapılanmanın tabanını genişletmekte; yeni bir iradenin şekillenmesine temel oluşturmaktadır. Bu gelişme sevindirici, yakalanması ve

geliştirilmesi gereken bir halkadır.

Bu noktada, Girişimimizin, “**Türkiye’nin AB ile yaptığı üyelik müzakereleri konusundaki tutumu ve AB üyeliğinden beklentilerimiz**” konularında görüşlerimizi sunmamız gerekir.

Girişimimiz, Türkiye’nin ve Kürtlerin çağdaş, demokratik, özgürlükçü dünyanın bir parçası olmasını içtenlikle, kararlılıkla savunuyor. Bunun doğal sonucu olarak, TC Devleti’nin AB’ye üye olmasını da istiyor. Bulunduğumuz aşamada, Türkiye, AB’nin aday üyesi ve üye olmak için de çaba gösteriyor. Girişimimize göre, Türkiye mevcut yapısal özellikleriyle AB’ye üye olma koşullarını, demokratik yapısını taşıyor. Türkiye, AB’ye üyelik aşamasına geldiği zaman, AB’nin tüm kurallarını, kurumlarını, değerlerini, hukukunu, demokratik paylaşımçı yapısını benimsemek zorundadır. O aşamada, Türkiye’nin Kürt sorununu çözmemesi, demokratikleşme için gerekli olan tüm kuralsal ve kurumsal düzenlemeleri yapmaması halinde, AB’nin böyle bir Türkiye’yi içine sindirmesi olanaklı değildir. Kürt sorununu çözemeyen bir Türkiye’nin, Avrupa insanının ideali olan sistemi kirletmesi kaçınılmazdır. Bu durumu, Avrupa insanı ve tüm insanlık nasıl içine sindirebilir.

Türkiye’nin aday üyelik sürecinde, Katılım Ortaklığı Belgesinde Kopenhag kriterlerine göre dile getirilen düşünce ve öneriler, tespit edilen mükellefiyetler ve öne konulan ev ödevlerinin bir bütün olarak yetersiz olduğu ortada.

Düşüncemize göre, bu durum AB için bir zaafıdır da. Metnin şekli, kavramsal tanımları AB’nin, Türkiye’nin Kürt sorununu çözmesi konusunda ısrarlı olmadığı kanaatini yaymaktadır. Ama, Katılım Ortaklığı Belgesinde Kürtlerden doğrudan bahsedilmezse de, ulusal demokratik talepleri konusunda kararlı bir mücadele içinde bulunan Kürt halkının bireysel hak ve özgürlükleri konusunda, Türkiye’den adım atılmasının istendiği açık.

Ama, Kopenhag kriterleriyle, Kürt soru-

nunun kökten bir çözüme kavuşturulması, hak ve özgürlüklerin güvenceye bağlanması temelinde toplumsal barışı sağlaması olanaklı değildir. Çünkü, Kopenhag kriterleri, göçmen toplulukların bireysel hak ve özgürlüklerini güvenceye bağlamaktadır. Oysa Kürtler, göçmen bir topluluk değil, kendi geniş toprakları üzerinde çoğunluk teşkil eden, Batı bölgelerinde büyük bir yoğunluk oluşturan, Ortadoğu bölgesinin yerli, en eski ve Türkiye’de 20 milyona varan nüfusu olan bir ulus topluluktur. Bunun içinde, **hem bireysel, hem de grupsal (kolektif) kurumsal hak ve özgürlüklerine** kavuşmalı, kendi kaderi ve yönetimi üzerinde karar sahibi olmalıdır.

Kürt sorununu çözmeyen/çözemeyen Türkiye’nin AB’ye üye olması halinde, o aşamadan sonra sadece TC Devleti değil, kaçınılmaz olarak AB, hem sistem olarak hem de AB’ye üye devletler olarak Kürtlerin muhatabı haline gelecektir. O zaman da, Kürtler AB demokrasisine ve hukukuna sığınarak haklarını talep etmek, çalışmalarını AB ülkelerinin tümüne yaymak durumunda kalacaklardır.

Bu anlamıyla da, AB, Türkiye’nin üyelik sürecinde Kürt Sorununu evrensel demokrasi ölçüleri, uluslararası alanda ulusal topluluklar, etnik topluluklar hakkında kararlar içeren belgeleri ve AB değerleri çerçevesinde köklü bir çözüme kavuşturması için zorlayıcı olmalıdır.

Ayrıca, Kürt Sorununun çözümü de zor değildir. Türkiye’de AB standartlarına ve evrensel demokrasiye bağlı, çoğulcu, katılımcı, çağdaş, üniter olmayan, adem-i merkezîyetçi sistemi yapılandıran demokratik bir toplum projesinin gerçekleştirilmesiyle mümkün olabilir.

Bundan bir süre önce, Kürtlerin görüşlerinin bilinmesi için, Girişimimiz içindeki siyasetçi ve aydınların da bulunduğu yüzlerce Kürt siyasetçi ve aydınının imzası olan bir metni: AB ilgili organ ve kurumlarına; üye devletlerin devlet, hükümet ve meclis başkanlarına iletmek üzere, AB’nin Ankara’daki Büyük elçiliğine sunduk. Bu metin-

de, Kürtlerin istekleri formüle ediliyordu. Bu metnin can alıcı ve talepleri içeren bölümlerini siz toplantı katılımcılarıyla paylaşmayı görev biliyoruz.

“Türkiye’de AB standartlarına uygun demokratik bir sistemin kurulmasının ana anahtarı Kürt sorununun barışçıl demokratik çözümüdür. Unutulmamalı ki Kürt soru-

nunun çözümü sadece Türkiye’de demokratik bir toplumun inşasının koşulu değildir. Bu sorun aynı zamanda Ortadoğu’da kalıcı bir barış ve istikrarın da temel bir unsurudur. Öte yandan gelişen aşamada Kürt sorunu AB’nin gündemine de oturmuş durumdadır. Bu bağlamda AB, Türkiye’nin üyelik sürecinde Kürt sorununun adil, barışçıl ve evrensel kurallara uygun çözümü için zorlayıcı taraf olmalıdır.

“Bizler Kürt sorununun çözümünün zor olmadığı kanısındayız. Yeter ki yönetici kesim, şoven milliyetçi zihniyetten kurtulabilsin.

“Çoğulcu, katılımcı, çağdaş, demokratik bir sistemde Kürtler de haklarına kavuşabilir ve birlikte yaşam yeniden tesis edilebilir. Bunun için:

* “Kürt kolektif kimliği tanınarak anayasal güvencelere kavuşturulmalı.

* “Kürtlerin kendi dilleriyle eğitim yapabilmeleri ve kültürünü özgürce geliştirebilmesinin önündeki engeller kaldırılmalı.

* “Kürtçe’nin radyo, televizyon ve diğer alanlarda serbestçe kullanımı yasal güvencelere bağlanmalı.

* “Kürtlerin her alanda özgürce örgütle-

nebilmelerinin önündeki yasal ve fiili engeller kaldırılmalı, siyasal parti, dernek, vakıf, enstitü ve diğer kurumlarını oluşturmaları sağlanmalı.

* “Türkiye’nin idari yapısı Kürtlerin, yerel ve merkezi düzeyde katılımını sağlayacak bir tarzda yeniden düzenlenmelidir.”

Bütün bunları dile getirirken, “Türkiye’yi bölüyorsunuz” sözünü duyar gibiyiz.

Oysa Türkiye, diğer yandan da, Bulgaristan’da “**Türk Hak ve Özgürlükler Hareketi**”ne destek veriyor. Bulgaristan deneyinin de gösterdiği gibi, etnik ve ulusal toplulukların kendi örgütlerini yaratmaları; kendi yaşamları ve yönetimleri üzerinde söz, karar sahibi olmaları; genel demokratik bir toplumsal projeyi gerçekleştirmeleri, doğal ve olumludur. Bölücülük te değildir. Bulduğumuz aşamada da, “Türk Hak ve Özgürlükler Hareketi” Bulgaristan’da iktidar ortağıdır. Aynı durumu, Türkiye’nin Kıbrıs ve Türki-

Günümüzde de Kürtlerle ilgili örgütlenme yasağı devam ediyor. Bu nedenle DKP kapatılmış, HADEP ve DBP bıçak sırtında, kapatılma kararlarını demoklesin kılıcı gibi başlarında taşımaktadırlar. Bu durumun değişmesi, Türkiye’nin AB değerlerine göre çoğulcu, katılımcı, üniter olmayan demokratik tarzda yeniden yapılanmasıyla olanaklı olacaktır. Kürtlerin, sistemin köklü değişimini de isteyen yasal hareketi zor koşullarda gelişmesine ve örgütlenmesine rağmen fiili toplumsal ve siyasal ağırlığını koruyor. Gelişmeler, önümüzdeki dönemde de bu hareketin ve örgütlenmenin belirleyici karakterinin güçleneceğini gösteriyor. Bu bağlamda, yasal olmayan Kürt örgütlenmeleri zayıf düşmekte ve toplumsal etkinliğini kaybetmektedir.

Cumhuriyetleri bakışına da indirgersek, Türkiye’nin Kürt sorunu hakkındaki görüşleri ve uygulamalarının; otoriter, hak gaspına ve kaba güce dayalı olduğunu görebiliriz.

Sayın Baylar ve Bayanlar,

Türkiye’de Kürtlerin siyaset dışı kalmaları, kendi yaşam ve yönetimleri hakkında söz sahibi olmamaları için bir asra yakın zamandır kaba kuvvete baş vurulmuştur. Kürtler, Kürtlüklerinden vazgeçme koşuluyla siyaset yapabilmiş, devlet kurumlarının görevler alabilmişlerdir.

Ama zaman içinde; özellikle de

1960’lardan sonra, Kürtler kendi adlarına siyaset yapmak için, yollar aramışlar; yöntemler, örgüt biçimleri bulmaya çalışmışlardır. Bir dönem Kürt olmayan sol örgütlerde; bir dönem sonra da (1970 sonlarında), ısrarı Kürt olmayan, fakat yapısal ve üye karakteri itibarıyla Kürt olan siyasal parti olmayan sivil toplum örgütlerinde (DDKO, DDKD, DHKD, ASKD-DER ve benzeri) kendi adlarına siyaset yapmaya çalışmışlardır.

Bu çalışmalarının hepsi de uzun sürmemiştir: Kürtlerle ilgili de siyasetin yapıldığı sol partiler (TİP ve diğerleri) ve parti niteliğinde olmayan sivil toplum örgütleri kapatılmış; kurucuları, üyeleri ve taraftarları yüksek cezalara çarptırılmışlardır.

1989’da sonra, Paris’te yapılan “Uluslar arası Kürt Konferansı”na Kürt kökenli CHP milletvekillerinin katılması ve ihraç edilmesinden sonra, Kürtler ismi Kürt olmayan Kürt kimlikli parti kurma sürecine girmişlerdir. HADEP, DBP, DKP ve kapatılan benzeri partiler bunların belli başlılarıdır.

Türkiye’de Kürtlük düşüncesi ve örgütlenmesi yasak olduğundan, bu siyasal örgütlenmeler De Facto örgütlenmelerdir. Başta Kürtlerin mücadeleleri olmak üzere, Türkiye’deki genel değişimin, dünya ve AB’deki yapılanmanın ürünüdürler.

Günümüzde de Kürtlerle ilgili örgütlenme yasağı devam ediyor. Bu nedenle DKP kapatılmış, HADEP ve DBP bıçak sırtında, kapatılma kararlarını demoklesin kılıcı gibi başlarında taşımaktadırlar. Bu durumun değişmesi, Türkiye’nin AB değerlerine göre çoğulcu, katılımcı, üniter olmayan demokratik tarzda yeniden yapılanmasıyla olanaklı olacaktır.

Kürtlerin, sistemin köklü değişimini de isteyen yasal hareketi zor koşullarda gelişmesine ve örgütlenmesine rağmen fiili toplumsal ve siyasal ağırlığını koruyor. Gelişmeler, önümüzdeki dönemde de bu hareketin ve örgütlenmenin belirleyici karakterinin güçleneceğini gösteriyor.

Bu bağlamda, yasal olmayan Kürt örgütlenmeleri zayıf düşmekte ve toplumsal etkinliğini kaybetmektedir.

Değerli dostlar,

Türkiye’nin yapısı ve Kürtlerin içinde bulunduğu tabloya bakıldığı zaman hangi yasal değişikliklerin yapılması gerektiğini rahatlıkla görebilir ve söyleyebiliriz.

Girişimimiz başta 1982 anayasası değişiminin ötesinde yeni bir Toplumsal Sözleşme ve o Toplumsal Sözleşmeye dayalı yeni bir anayasayı öngörmektedir. Türkiye’de mevcut anayasa, resmi ideolojiye, tek ulus, tek ulus partileşmesine; tek din ve tek mezhep, tek liderliğe göre yapılmış bir anayasa-dır. Bu anayasa, Türkiye’nin toplumsal, ulusal, etnik, dinsel ve mezhepsel gerçeklerini realize etmek durumunda değildir. Bu anlamıyla da Kürtlerin varlığını reddeden bir anayasadır. Yeni anayasa yapılsazsa bile mevcut anayasa Kürtlerin de varlığını kabul eden, Kürtlerin bireysel ve kolektif haklarını düzenleyen ve güvencelere bağlayan bir tarzda değiştirilmesi gerekir.

Bu nedenle, Türkiye’deki kanun ve hukuk düzeninin yeniden düzenlenmesi gerekir. Ceza Yasasında, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü, Kürtlük ve Kürt örgütlenmesini suç sayan hükümler başta olmak üzere değiştirilmesi gerekir.

Siyasal Partiler Yasasında, şoven Türkçülük yapan partilerin kurulması serbest olmasına rağmen, Kürtlerin örgütlenmesi yasaktır. Bu anlamıyla, siyasal partiler yasası değiştirilmelidir.

Seçim yasası, zor ve baskı ile siyaset dışına itilmiş, dışlanmış ve korkuya salınmış Kürtler gerçeğini de göz önüne alarak yüksek seçim barajları tayin etmiştir. Bu anlamıyla, seçim sisteminin ve yasasının değişmesi gerekir. Kürtlük bilincinin gelişmesi için koşullar oluşturularak, siyasal rekabette eşitlik sağlanmalı.

Özcesi, deveye sormuşlar, “boynun niye eğri?” diye. Deve de cevap vermiş: “Boynum eğri de nerem doğru?” Bu özdeyişe bağlı kalırsak, “Türkiye’nin değişmeyecek yasası var mı?” diye sormaktan kendimizi alıkoyamıyoruz.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim, tekrardan başarılar dilerim.

Yekîtîya Komelên
Kurdistan-
KOMKAR, di
21. 10.2001'ê da
merasîmek pêkanî
xelateke
spasdarîyê bona
kar û bar û
xizmeta Mamosta
M. Emîn Bozarslan
di warê ziman,
edebîyat û
kurdolojîyê da
daye wi. Şairê bi
nav û deng Eskerê
Boyîk jî beşdarê vê
merasîmê bû û paş
axaftineke kurt lê
belê bi naverok,
xelata spasdarîyê
pêşkeşî M. Emîn
Bozarslan kir.
Em axaftina
Eskerê Boyîk
pêşkeşî
xwendevanên
xwe dikin.

DENG

*“Em bi emekê te, keda
te li ber dîrokê serfiraz
in kekê meyî hêja
M. Emîn Bozarslan!”*

Eskerê BOYÎK

Pismamên hêja,
KOMKAR'a meyê delal
spartineke pir xweş û bi hur-
met daye min, ku xelata wêye
taybetî, ya “Nivîskarê salê”
tesmîlî pismamê xweyî hêja,
nivîskar, ulmdar, werger, rew-
şenbîrekî Kurdî dema me, yê
herî bi nav û deng û ji alyê me
teva va hizkirî **Memed Emîn
Bozarslan** bikim.

Pismamno,

Mirov hene, ku temamîya
jîyana xwe, bextê xwe, çûyîn-

hatin, karkirin, heta evîn û
xweşîya xwe ji bextê gelê xwe
va girêdidin, dibin xulam, xiz-
metkar, xemkêş û usan jî rêber
û ronakbîrê wî gelî.

Mirovekî usan e maqûlê
meyî îro, kek **M. Emîn Bo-
zarslan**.

Bi vî rewşenbîr, nivîskar û
xemkêşê gelê Kurd, yê rastî
pir zemet e, gotî her astengî-
ya, çetinaya, çi kul û derdê di-
nê da hene hildî li ber çavê
xwe.

Gava mirov li rîya wî nivîskarê meyî derbazbûyî dinhêre, dibîne, ku rastî jî ew jî-yanê ra ketîye şer, çetînayî, astengî, carna jî kelemên nebûyî alt kiriye, lê tu wexta jî rîya xweye pîroz, ya welatparêzîyê, milethî-ziyê derneketîye, ji nêt û meremên xwe paş-da venekişiyaye. Di nav bager û firtonên jî-yanêye aloz ra derbaz bûye, zêryaye, lê dengê wî nehatiye kêmkirin, dijmin ra ne-bûye hêşîr, bedel û qurbanên mezin daye, neketîye lîstika tu kesî, îro jî bi îsafa paqij, bi emekê mezin, enîya serfiraz û zanebûnên ansîqlopedîk li ber gelê xwe sekinîye; ji pê-ra jî bi dil û ced, bi hereketa gencîyatîyê ka-rê xweyî pîroz didomîne.

Nivîskarê meyî hizkirî li dilê Kurdistana, wîlayeta Dîyarbekirê, li gundekî qeza Licê da hatiye dinê. Bi zargotina gelê xwe, eyd-erefat, rabûn-rûniştinên gelê xwe hatiye perwerde kirin. Tama xweşîya ziman, bedewîya kilam, raqasên me, zarokîyê da ketine li nava ruhê wî. Ew hemû dilê wî da tevî şîrê dê bûn, bûne hizkirin, kijanê ra dibêjîn hizkirina welat.

Lê telebextra li dora welatê wî xezeva qederê bû. Nav, ziman, nasname kurdîyatî-yê jî alîyê dewleta dagîrker va hukumeta mîletçîyê xezev va qeytkirî û hebskirî bû. Çi kurdî bû bi berkî dihat înkâr kirin, nuxsan kirin, qedexa kirin. Kurdistanê da kurdîtî dihate kuştin.

Bozarslanê genc wan neheqîyê qebûl nake. Salên 60'î pirtûkên xwe ewlîn "Şeyhlik-Ağalık" (Şextî-Axatî, 1964) û "Doğunun Sorunları" (Şolên Rojhilatê, 1966) bi zimanê tirkî diweşîne û derdikeve dijî wê neheqîyê. Dewê dike, ku astengiyên dijî gelê wî bêne hildan, bi zimanê wî jî rojname, kovar, pirtûk derkevin, bernamê radyoyê bêne dayîn û dibistanên gundên kurda da zarok bi zimanê dayka xwe perwerde bin.

Alîkî da dagîrkerîyê dewrana ya ruhî, perçiqandin û bêrûmetkirina zimanê kurdî alyê zimanê xerîb va, gelê kurd jî xwendin û nivîsarê kitêb-defteran neban kirine. Alî-yê din va dewlet û hukumatên dagîrkerê zalim, ku gelê kurd bihelînin, tunekin, nehîştine Kurd bi zimanê xwe bixwînin-binivî-

sin, hata biaxivin, gelê kurd jî ji hindava xwe da zimanê wan qebl nekiriye û civak nexwendî, cahil maye.

Rewşenbîrê kurd ji her alya va hatine zêrandin, perçiqandin. Civaka kurd jî heta îro Rewşenbîrên, ku xwedî nîrx, ner û nasname gelê xwe dirdikevin, şûrê dagîrkerê zulmê timê li ser serê xen da bûye. Civaka kurd jî heta îro jî çawa lazim e xweyî rewşenbîrê xwe denakeve, qîmatê wan nizane.

Bozarslan ji wan rewşenbîra bû, ku wextê da tê derxistin, wekî xwestin û gotin hindikin, bi zimanê dagîrkera mirov binivîse, bixûne, biaxe û dewa mafê ziman û nasname gelê xwe bike tiştê pûç û derew e. Rewşenbîrê gelê xweyî rastî, gotî bive mînak, bive pêşîkar. Ew gerekê seva ziman, nasname û pêşxistina medenîyetê gelê xwe bixebite, têkoşînê bide, cîyê şer jî be, şerke. Û wî bi mêranî berê xwe da wê dewê, tilya xwe danî li ser birînê, li ser pîrsgirêkê. Ewî **Elfeba** zimanê kurdî (Kurmancî) amade kir û sala 1968'a Stembolê da weşand.

Elfeba ji alye rêjîma tirkê nijadperest va bi şura hat peşwezîkirin, hat qedexekirin, nivîskarê wê jî ji bo gîva "perçe kirina Komara Tirkyayê û sazkirina dewleteke kurda" hat girtin. Dozkarê dewletê **Elfeba** ça dînamît nav kir, ku Bozarslan xwastiye bike bin sîyaseta Komara Tirkyayê.

Ev **Elfeba** ya kurdîyê pêşîn bû, ku li Kürdistana jorîn derdiket. Ew bi lewzekî pir xweş, sade û delal hatiye nivîsar. Heta niha çar cara hatiye çapkirin. Ewqas sal li ser weşandina wê ra derbaz bûne lê qîmetê wêyî bedewîyê wunda nebûye.

Xebata wî tenê li ser **Elfeba** nî bû. Nivîskar, ulmdarê hêja karekî pir berfire dabû ber xwe. **Mem û Zîna** nemir, destana **Ehmedê Xaniyê** mezin ji tîpên erebî werdigerîne tîpên latînî, tev wergera tirkî wê salê diweşîne.

Ji pey çapkirina **Mem û Zîn** ra ew destê xwe davêje sertaceke medenyeta gelê kurd, ya here bi nav û deng **Şerefnama** navdar. Çawa eyan e, ew çavkanîya dîrokê yê pir bi qîmet 400 sal berê ji alyê hukumdar û dî-roknivîsê kurdî gewre Şerefxanê Betlîsî da hatye nivîsar. Nivîskarê me wê werdigerîne

zimanê tirkî û sala 1971'ê çap dike.

Dewleta tirkê şovenîst tê derdixe, ku diji wê rewşenbîrekî esil sekinye, bi mêranî mafê gelê xwe xweyî dike, gelê xwe hişyar dike û nişanî gelê Tirk jî dide, ku çi hukumata nijadperest dibêje usa nîne, Kurd ne Tirkê çiya ne, Kurd miletekî kevn e, xweyî edebiyet û medenyeta dewlemend e. Êdî rehetîyê nadine nivîskar. Ew dibe suturyê çavê wê rêjîma kurdxwar. Salên 1971-1974'an da ew hebsa leşkerîyê ye zulm ya Amadê da derbaz dike.

Lê tu astengî, tu hebs-zindan, tu îşkence û zêrandin nikarin dengê nivîskar bibire, qelema wîye adan bidine kerkirin.

Ew pirtûka dîrokî, ya dîroknivîsê Kurdî sedsala 12'an, Kurd Ibnul-Ezreq El-Ferîqî "Tarîxu Meyyafarqîn we Amed", **Dîroka Farqînê û Amedê**, ku bi zimanê erebî hatiye nivîsar, cilda wêyê ewlîn werdîgerîne tirkî û sala 1975'a bi navê "Mervani Kürdleri Tarihi" **Dîroka Merwanîyên Kurd** çap dike.

Salek peyra bi wergera wî pirtûka dîplomatê Emerîkî Wîlîam Aeglaton ya li ser Komara kurda Mehabadê bi zimanê tirkî çap dike: "**Mehabad Kürd Cumhuriyeti.**"

Ferhanga Kurdî-Erebî ya ku sala 1894'a, alyê Yusuf Zîyaeddîn Paşa va hatibû amadekirin, Bozarslan kurdîya wî jî tîpê erebî werdigerîne tîpên latînî, erebîya wê jî tirkî û sala 1978'a bi navê **Ferhenga Kurdî-Tirkî** diweşîne.

Rêjîma tirkê nijadperest diji wî û neferê wî dest bi rêprêsyayî dike. Mecbûr dibe sala 1979'a dest ji welatê xwe bikişîne bê welatê Swêdê. Wura êdî ew xwe bi temamî pêşkêşî edebiyet û medenyeta gelê dike, li ser kovara **Jîn** rojname **Kurdistan** kovara **Kürd Terakki Gazetesi-Nuçemane Hevkarî û Pêşketina Kurdan**, destana **Mem û Zîn** û gelek tiştên din dixebite, ruh û rewşeke nû di de wan, wan dike malê xwendevanê kurd û kurdzanîyê.

Çawa am zanin, sala 1898'a rojname kurda yê ewlîn **Kurdistan** ji alyê Mîqdad Mîdhat Bedîrxan va li Misrê hatye weşandin, paşê birayê wî Evdîlrehman weşandina

wê li Ewropayê domandîye. Sê sal pêşda gelê kurd bi serê vê rojnamê 100 salîya rojnamegerîya xwe da kivişê.

Salên 1908-1909'an ji alyê komela "**Hevkarî û Pêşketina Kurdan**" va li Stembolê bi zimanê kurdî û tirkî kovara **Nûçeyên Hevkarî û Pêşketina Kurdan** derdikeve. 9 hejmarê wê gîhîştine me.

Salên 1918-1919'an komela "**Pêşketina Kurdan**" li Stembolê bi zimanê kurdî, tîpên erebî kovara **Jîn** weşandîye. 25 hejmarê wê derketine.

Bozarslan van nimûnên rojnamegerîya kurdî, vê hebûna gelê dîrokî ji tîpên erebî werdigerîne latînî, kurdîya wan dike tirkî, tevî orjînalê, bi binnot û pêşkeşîyên dirêj (tirkî û kurdî) diweşîne. Evan lêkolînên hêja û xebatnê ulmî yê giranbiha ne derheqa ziman, edebiyet, rojnamegerî û tevgera rizgarîxwazîya gelê kurd da.

Kovara **Jîn** bi 5 cîlda salên 1985-1988'an, **Kurdistan** bi 2 cîlda sala 1991'ê, kovara **Nûçeyên Hevkarî û Pêşketina Kurdan** sala 1998'a weşand.

Xebateke hêja, ku hurmeteke mezin Bozarslan ra anî û diyarîke mezin bû ji bo xwendevanên Kurd, xebata wîye nû bû li ser **Mem û Zînê**. Sala 1995'a gele me bi şayetî 300 salîya vê destana ronakbîr û fîlîsofê mezin Ehmedê Xanî da kivişê. Ku ez vira bêjim rêvabir, berdevkekî vê eyda pîroz hobelyarê meyfî îro M. Emîn Bozarslan bû, xwendevanê tev jî ji min ra qayîlbîn.

Nivîskar 5 çapê **Mem û Zînê** yê berê derketî, dane li ber hev, ew him bi nûva ji orjînalê jî tîpên erebî kirye tîpên latînî, him kurdîya wê ya orjînal kirye kurdîya xwerû. Cara ewlîn bi saya xebata wî xwendevanên kurd karibûn vê destana netewî, wê sertaca edebiyata hemdinyayê bixwînin û naveroka wê fem bikin.

Pêşkêşîya, ku hatye nivîsar, lêkolîneke giranbiha ye, têda him destan, him nivîskarê wê, him jî halê Kurdistane yê dîrokî di dema nivîsara destanê hemû alya va hatiye nasandin.

Van salên dawîyê rojname da nivîsînên wîye hewaskar li ser Ansîqlopêdîya tirkî ya pêşîn hatine xanê. Ev ansîqlopêdîya 6 cîld in û navbera salên 1889-1898'a li Stembolê hatiye

çapkirin. Cîlda wêye 5'an da gelek melûmet derheqa gelê kurd û welatê wan Kurdistanê da hene.

Bozarslan ew wergerandîye tirkayê xwerû, pêşkeşîke layiq jî derheqa rewşa Kurdistanê dewra Osmanîyê û ji pey Osmanîyê ra nivîsî. Li wur da tê nîşandayîn, ku çiqas ji rewşa kurda Împeratorya Osmanîyê da ne pak bû lê dîsa ji dema vê komarê çêtir bûye. Pirtûk îsal li Stembolê derket, lê hate qedexe kirin.

Kek Bozarslan karekî mezin kirye di alyê berevkin, lêkolînkirin, çapkirin û ji undabûnê xilazkirina nimûnên zargotina meye dewlemend da... Bi hesavekî mezin meselok, pêkenok û çirokên geleri ji gel berev kirye û bi rêzên "Meselokên Lawiran", bi 5 pirtûkan, "Meselok" bi 5, "Çirokên Geleri" jî bi 6 pirtûkan weşandîye. Hewaskar in pêşkêşî û ferhengokan seva wan rêzan nivîsî...

Pismamê hêja kek Bozarslan nivîskarekî xweyî emek û alyê xwendevana va hizkirî ye. Hela 27 sal berê, sala 1974'a berevoka kurteçirokên wî, bi navê "İçerdekiler ve Dışardakiler" -Yên li hundir û yên li der- bi zimanê tirkî çap bû. Sala 1979'a berevoka wîye kurteçiroka ya duda: Meyro êdî bi zimanê dê neşîr bû. Ev berevok, pirtûka kurteçirokaye ewlîn bû, ku li Kurdistanê Bakur Kurmancî derdiket. Çimku zimanê kurdî Tirkayê da qedexe bû, ev berevoka jî hate qedexekirin û topkirin. Berevoka kurteçiroka ya sisya Şerefa Ristem Keya di sala 1992'a hat çapkirin. Kurteçirokên wî bi gelek zimanan hatine wergerandin û çapkirin.

Min tim bi hewaskarîke mezin kurteçirokên kek Bozarslanê delal xwendine.

Çi ye qîmete wan? Li nava çap û xetên kurte, sixe, tîma da nivîskar karibûye naverokeke kûretiragîk bide û halê gelê kurd ê aborî, olî, siyasî bîne ber çavan. Mirovên çiyaye sade, karker, dilpaqij, ewledê suruşta rengîn li bin nîrê şundamayîn, terya olî, zordestîya karbidestên dewletê û dagirkerîya xezev da barê qedera neheq dikşînin.

Pirtûkeke nivîskarê hewaskar e: **Kemal Paşa Waledê Kî ye?** Bi menya pêkenokên siyasî nivîskar karibûye şexsiyeta diktatorekî sedsala 20'an Kemal Atatürk, xiravî û xezeva wî li ser gelê Kurd bîne li ber çavên xwendevana, bide

kiwşê ku kurd çî difikirin derheqa wî evdê nijadperest da.

Gelek berhemên wê pirtûkê kurteçirokne delal in.

Hevalno,

Min bi kurtayî nav-nîşanên xebatên nivîskar anî bîra we. Lê çiqas gotarê wî rojname, kovar û pirtûkên cuda cuda da çap bûne? Lê sê-mûnarên wî? Lê karên wîye siyasî? Hema tiştek na rojnema me da rêza gotarên wîye **Kuncê Zimên**, ku eva demeke dirêj e berdewam e. Ev xebata giranbiha kare peşîrojê da bive çavkanîke dewlemend ji bo danîna hîmê zimanzanîya meye ulmî.

Eger tişt min bîr kir nivîskar û xwendevanên hazir min biborînin. Wî ewqas karê mezin kirye, ku li nava vê axaftina silavkirinê kurd da mirov nikare her tiştî bîne ziman.

Em bi emekê te, keda te li ber dîrokê serfiraz in kekê meyî hêja **M. Emîn Bozarslan!** Emekê hêja nayê bîr kirin, kî rojê jî hebe tê bîranîn, tê şêkirandin. Hinek li dema jîyana xwe da berê wê şêkirandinê tam dikin, ya hineka jî pêy jîyana wî ra...

Bextê gelê me naniye. Qederê baxtekî giran kirye para me.

Halekî usan li me da çêbûye, ku ji bo gelê xwe karkirin, emek dayîn jî alyê hukumdarên dagîrker va hesab dibe ne ku rewşa lûcê giran. Û ji seva wî emekî, wî karî ne ku xelata didin, lê pirtûkên wan dişewitînin, wan îşkence dikin, berê wan didin hebs-zindana.. Ya here baş mecbûr dikin xerîbiyê da roj û salê xwe bimeşînin.

Çi bikin? Usa ye! Ez bawer im rojekê bê Kurdistanê çêbe, dawî kul û derdê me jî bîn. Û îro rast e dewlet û hukumata gelê me tune, lê gel bi xwe emek û keda ewledê xweyî hêja dişêkirîne.

Ev **xelata** biçûk dilê me da xelat, ritb, nav-nîşanên dewletên zor û mezin bi hurmedtir û giranbihatir e.

Ez ser navê hazira, ser navê temamyê endamê KOMKAR'a meye delal, ser navê gelê Kurd ji bo vê xelata hêja te pîroz dikim û silametîyê, sehet-qewatê tera dixwezim.

Em, xwendevan hêvya berhemên te yê giranbiha yê mezin in...

JI DÎTIN Û PÊNÛSÊN ŞADAN; HINEK SERPÊKHATÎ, HÊVÎ Û

JIYANA ÊZÎDIYÊN

BAKURÊ

KURDÎSTANÊ

Kemal TOLAN

Weke gelek kes dizanin, heta ji dijminên ol û netewa me hatiye, ewan ne hîştine tu evd li ser kiryarên wan binivîsîn û heta gelek caran şopa zilma xwe wenda kirine. Lê dîsa jî hinek dokument, lêkolînên dîroka kevn û zargotinên Êzîdiyan didine xwanê û eşkere dikin ku Êzîdî ji berê ve di nava Kurdîstanê de xwedî civatek û roleke mezin bûne. Ew deverên ku Êzîdî lê diman heta van salên dawî (1995) jî, zêdetir ji ol û netewa xwe ye Kurdî re xwedî derketine. Ji ber ku Êzîdî bi vê bawerîya xwe ye paqij, bêtir ji berxwedan û çanda xwe re xwedî derdiketin, lewma jî melîk, qîral, sultanên Osmanî, serleşkerên "roma reş" û hemû olperestên nezan, ne hîştine şer û agir ji nava heremên Êzîdiyan bitemire.

Di dîtina min de, heger çend ilimdar, dîroknas, rojnamevan û misyonerên Kurd û biyaniyan, di hinek nûçe, rapor, kovar, pirtûk û lêkolînên xwe de bahsa rewşa dîne Êzîdî û jiyana Êzîdîyan kiribin jî, dîsa ewan nikarîbûye xwe bi temamî berdine ser rîknên baweriya Êzîdiyatîya rast. Ji ber ku ew bi xwe ne Êzîdî ne, axlebên nûçe û berhemên wan ji aliyên ilmên Êzîdiyatîyê ve jî gelekî qels in û eşkere dibe ku ewan hemû agahdariyên xwe ji ber devên hinek Êzîdiyên belengaz û nezan, menfeâtçiyên gelên cînar û Kurdên Musilman bi rişwetê standine. Li ser wan nivîsar û nûçên biyaniyan Lazarev weha dibêje: *“Ew nivîsên, ku ji xebatkarên baylozxana ketine ber destê bayloza, hinek ji wana hatine guhêrandinê. Li Tirkîyê û Îranê baylozên usa jî hebûn, ku înforsasyonên rast carna berevajî dikirin. Carna wana îzbatî usa nîşan didan, ku zîrar negihîje qulixa wan, an jî bi wê yekê dixwastin di karê xwe da hîn pêş bikevin. Hinek cara jî wana gelên kêşîmar yên li wan welata da bi awakî dijminatî nîşan didan. Hineka jî qestbende înforsasyonên usa berev dikirin, ku Kurda wek qaçax nîşan bidin. Bi wê yekê wana piştgirîya zordest û dagirkara dikirin.”* (9)

Elbet hînga meriv baş bala xwe bide dîroka Kurdîtiyê, meriv dibîne ku çend ilimdar, dîroknas, rojnamevanên Kurd û misyonerên biyaniyan jî, bi rastî hinek nûçe, kovar û pirtûk li ser rewşa Êzîdiyatîyê nivîsandine û hebûna mîrîtê Êzîdî wek koka Kurdan ya herî kevn qebûl dikin.

Ez dixwazim, îro bahsa wan berhem û lêkolînên ku bi Almanî, Tirkî û Kurdî li ser rewşa Êzîdiyên bakurê Kurdîstanê nivîsandine bikim. Her wusa hinek şerpêhatî, hêvî û gaziyên Êzîdîyan yên ku heta vêga kêma hatine xwanê kirin ji bo agahdarî û zanîna xêrxwazên Êzîdiyatîyê diyar bikim.

Belê eger emrê min dirêj be, ezê bixêr rojekê bi berfire qala dîroka Êzîdîtiyê ya berî dema Împaratoriya Osmanhemên û zayîna Îsa pêxember jî bikim. Lê dîsa jî îro tenê dû nimûnan bidim:

“Murtaza paşayê Wanê, di sala 1127’ê de hûcûmî ser kela Hoşabê dike, lê eşîrên Êzîdiya ye li Hoşabê û li derdora Hoşabê bi tevî çar hezar siwariyên xwe li dijî çarsed û pêncî leşkerên Murtaza Paşa derdikevin û cengeke mezin di navbêna gundê Canika û Bedehşanê de çêdibe. Di vî şerî de her 4000 siwariyên Êzîdîyan û 400 siwariyên leşkerê paşê tene kuştin. Di sala 1128 de Ballî Mehmed dibe paşayê Wanê û ew dixwaze tola xwe ji eşîrên Êzîdîyan hilîne û ew tevî heftêzar leşkerê xwe ve hûcûmî ser Êzîdiyên di herêma Abaxa dike. Leşker kîjan Êzîdiyên digrin dikuvin û hemû malên wan dişewitînin. Demaşî zivistan û herder berfê. Gelek Êzîdiyên xwe di nava çîyan de veşartibûn, di bin berfê de ji sêmare dimirin. Di nava sîh rojan de hemû gund û bajarên Êzîdîyan dagirkirin. Di peyre Ballî Mehmed Paşa weha digot: Armanca min ew bû ku ez koka Êzîdîyan xelazkim, lê ewan em birine ser kozikên xelet. Em ne di ser Bargiri de birine ser Êzîdîyan, hinan di bin re bi dizî xeber dabûne Êzîdîyan û gelek Êzîdî revîyan. Lê ezê wan di biharê de xelazbikim.” (27)

Dema meriv li mişewra Pîr Xetîp, ya ku di sala 1270’ê de bi destnîşana gelek xasên Êzîdîyan hatiye tomarkirin dirêne, meriv dibîne ew bahsa gelek xas, beg û serek eşîrên Êzîdîyan dike û bi taybetî jî navên gelek eşîrên mîrîdên xwe yên li herêma Xaltîyan bi rêzdikeyn. (23)

Xweya ye hînga ku Osmanî hatine (1300-1920) û bi şûrê zorê Kurdîstan dagirkirine, ewan hingê bêtifaqî û neyartîya di nava mîrekên gelên li Kurdîstanê û gelên cînarên Kurdan de diwartir kirine. Ewan bi zanistî hinek heremên Kurdîstanê dane destên çend begên Kurdên Musilman û Xiristîyan. Wan mîr û begên olperestî nezan jî, gelek êrîşên dijwar birine ser heremên mîrekên Kurdên Êzîdî û ewan bi hezaran evdên Êzîdî di nav mîrgehên xwe de qetil û koçber kirine.

Nivîskar û roman nivîsê di vê sedsala me de yê herî navdar **Yaşar Kemal**, di romana xwe (çavk.:31) de weha cîh dide çend

ferman û qetlîamên bi serê Êzîdiyan ve hatine:

“Qismek ji xelqê Kurd, Ereb û Tirkî rahîştibûne çekan û derketibûne nêçîra kuştina Êzîdiyan. Poyraz û tevî qeflê leşkerê xwe jî ketne nava wan çetan û teva bi hev re davîtime ser gundên Êzîdiyan. Ewan heçî evdên Êzîdî ku emrê wan heft heta heftêyî bû didane ber singoyên tivingan û dikuştin. Çiqas pere, mal, pez, dewar, hesp, ker, zad, zêr û zîvê Êzîdiya hebû ji xwe re dibirin. Ne dihîştin kesekî Êzîdî ji ber destên wan xelazbibe.

“Di sibeyekê de, wexta çemê Firatê derbaskirin, ew dîsa rastî êlke Êzîdiyên ku koçdikirin dihatin. Kerwanê Êzîdiyan tevî hesp, ker, dewar, pez û peyan diçûne derkevîne serê çîyan. Serî û binê êlê ne xwanêbû. Ew kesên Êzîdî ku çekên wan hebûn, xwe dabûne pêşîya kerwan. Siwariyên Kurd, Ereb û Tirkî li wan hespên ku di dema avîtîbûne ser gundên Êzîdiyan û bi darê zorê standibûn, siwarbûn û tevî evdên ji ber leşkeriyê reviyane bûn. Tabura (komā K.T) wan kete nava heremên Êzîdiyan û bi çend siwariyên Êzîdiya re du şev û du rojan şer kirin. Hemû şervanên Êzîdiyan kuştin û laşên wan avîtime nav ava çemê Dîclê. Dûre vegeriyane ser Êzîdiyên bê çek, pêşîn çiqas mêr û xortên mayî li ber çavên jin û qîzan tazî kirin, ew jî tev kuştin û laşên wan jî birin avîtime nav ava çemê Dîclê. Di pey re hemû jin û qîz, çiqas zêr, zîv, pere û malê wan hebû di bin darekê de komkirin û li hevûdinê parvekirin. Di wexta qirkirin û talankirina Êzîdiyan de, çemê Firat û Dîclê ji xwînê diherikîn û nava wan bi roj û mehan ji cesedên însanên mirî ye tijebûn.” Berdewam û tevayî de. (çavk.:31. rûp.:229-277)

Çend delil û şadên ku li ser fermanên Êzîdiyan mane weha ne:

Ji ber ku siltanên dewleta Osmanî, paşverûyên Kurd û dewleta Tirkî di her deme de Êzîdî qirkirine, ew qet naxwazin meriv li tu deveran de bi rastî bahsa Êzîdiyan bikin. Lê dema ewan lêkolîn û dokument li ser dîrok û çanda Wanê nivîsandine, ew mecbûr

bûne bahsa Êzîdiyan bikin.

Ew îro jî weha dinivîsînin: “Di dema berî sala 1591’ê de 18 eşîrên mezin li Wanê û derdora Wanê hebûn, lê belê îro ne mûnkun e ku meriv rastî navên wan hemûyan bê.

Hinek çavkaniyan eşîrên li derdora Wanê weha birêzkirine:

MAHMUDIYAN, Êzîdiyên li derdora Hoşabê,

DUNBLİYÊN BOHTÎ, Êzîdiyên li deşta Sekmenê,

MAM REŞAN, li Hoşabê,

BAZUKI, li Ercişê,

BRADOST, Tirgeverê,

RUJIKÎ, li her deverî,

Eşîra ŞÎKAN: (Reşî, Baravî, Mendekî, Bele, Kurtî, ev tev Êzîdî ne.), (Şîkak, Dakurî, Şevlî, Ademî, Şemsikî, Muqrî, Livî, Sî Çarikî...)

Eşîra ERTUŞÎ (Hertoşî), weke Geydan, Giravî, Zirkî,

Eşîra DUNBLÎ (ZAZA), (Çarik, Hormik, Lolan-Haltî, Hatî)

Eşîra HAYDARAN, **SPIKÎ** (Hatî), **CÎBRANÎ**,

HASENIYAN (Halidî) (30)

Em dibînin gava “Xan Ehmedî Xan (1624), Qere Hesen û Xalid Beg şand ser Şeqlawî û Şengalê û beşek ji welatê Amêdê xist bin fermana Osman Beg, piştî êrîş bir ser eşîretên **Xaltî** û **Dasanî** yên Êzîdî, ew gelek’bi mêranî li dijî wî rabûn. Di şer de herdu mil jî gelek zerar û ziyan dîtîn. Di netîceyê de Xan Ehmed Xan zora wan bir, ew girtin û dan destê merivên xwe.” (1;486)

Ji ber wan fermanên xûnrêj, gelek Êzîdiyên li herêma Xaltîyan ji ciyên xwe koçber bûne û lewma jî ew îro hêj li gelek welatê cînar û herêmên Kurdîstanê hene.

Di salên nêzîkî 1638’ê de, ku xelqên Êzîdî û Ermenî bi berxwedanên xwe yên li dijî Osmaniyan bi ser neketin û ne gihîştine armancên xwe, êdî zilm û zora dewleta Osmanî û Musilmana li ser wan zêdetir dibe. Nivîskar Garo Sasuni li ser van zordaran weha dibêje: “Ji vê demê şûn de Kurdên Êzîdî ku li heremên Musul, Siirt û Sancar

(Şengal K.T.) ê diman ketine bin rejîma Osmanîyan.” (2; 29)

Ji destpêka sedsala şanzde û pêde, êdî gelek rêwengî û lêkolînanên Ewrûpî jî hatine nav Kurdîstanê, geriyane, hinekan ji wan raste rast û hinekan jî ji dûrve alîkariya Împaratoriya Osmanîyê kirine. Heta gelek ji wan bahsa heremên mîrên Kurdên Musilman û Êzîdiyan yên ku bi quweta xwe tenê xwe diparastin kirine û di nêrînên wan de jî tê xwanê ku, heta Êzîdî li serhevûdinê bûne ewan timî cî û warên xwe ji xêrnexwaz û dijminan diparastin.

Min navên gelek rojname, kovar, pirtûk û lêkolînanên biyaniyan yên ku li ser rewşa Êzîdîtiyê nivîsandine tespîtîkir û berhemên wan xwandin. Ji bo her evd karibe ji van berhemên ku min bi salan ve civandine fêde bikin, ez navnîşan û çend nêrînên wan pêşkêşî we hêjayan dikim:

Alfert Dapper, lêkolînan û doxtorê Holandayî, di kitêba xwe (Çavk.:3) ye ku di sala 1682'a de nivîsandiye li ser welat û gelên Meda dibêje: “Kurdên îro û yên sibê jî dê zerar nedine dewlemendiya Tirkên”.

Johan Heinrich Zedler, di sala 1735'ê de di kitêba xwe (Çavk.:4) de, bi ne başî bahsa Êzîdiyan dike.

Karsten Niebuhr, nivîskar, zane û nasê Rojhilata Navîn, di salên 1761 heta 1767'ê hatiye li Kurdîstanê geriyaye. Di Kitêba xwe de dibêje: “Dewleta Tirkên, ji ber ku kitaba ola Êzîdiyan ya muqadese weke ya ola Musilman, Xaçparêz û Cuhuya tune, dîne Êzîdî qebul nake. Êzîdî jî mecbur bûn sed û hedên xwe bi dizî bimeşînin û ji ber neheqîya dewletê mecbur dibin xwe li gorî oleke wê herêma ku têde dijîn, yan Musilman, Xaçparêz û yan jî Cuhu bidin nasandin.” (5: 683-687) Dîsa dibêje: “Eşîrên Kurdan yên ku di çîyan de diman waliyên dewleta Tirkên nasnakî û ew tenê li pey mîrên (begên) xwe diçin. Ji ber ku beg û mîrên wan jî eşîran tene kifşîkin, desthilatdariya wan jî gelekî dom nake.” (18: 50)

Gazî û hêviyên di strana şerê Derwêşê Evdî de: Dema em li desthilatdariya Temir

Paşayê Milî, ku di sala 1780'ê de bûye serokê eşîrên Kîkan, Milan û eşîrên Êzîdiyên li Beriya Wêranşêhîrê, hingê ewî nav û dengê mêrxasiya Derwêşê Evdî bihîstiye û lewma jî ewî şandiye pey **Derwêşê Evdî**, anîye, li cem xwe kiriye serleşker. Dewleta Osmanî û eşîrên Êreban ji vê desthilatdariya Kurdî, ya di bin bandora Temir Paşayê Milî û Derwêşê Evdî de tirsîyane. Ji bo Êreb û Tirk karibin dawiyê wê desthilatdariya Kurda binin, di sala 1790'ê de tevî hinek eşîrên kurdê Musilman davêjine ser wan. Destana mêrxasiya Derwêşê Evdî gelekî dûr û dirêj e û bi gelek şaxan tê gotin. (Birêne li çavk. 19; 78)

Avyarov dibêje: “Wexta Sultan Ahmed di sala 1790'ê de ferman li Êzîdiyan rakirîye, hingê gelek Êzîdî heribûne, hatine kuştinê û gelek jî bi darê zorê Musilman kirine” (8; 98)

Bergk, Johann Adam, di kitêba xwe (Çavk.:6) ya di sala 1799'ê de weşandiye bahsa gelên Georgistan, Ermenistan, Kurdistan, Irak û El Cezîre dike.

James Claudius Rich, nivîskar, zana û nasê Rojhilata Navîn, di salên 1820'ê de hatiye li Kurdîstanê geriyaye. Kitêba xwe (Çavk.: 7) de gelekî dirêj bahs dike û eşkere dibêje: “Merivên di Rojhilata Navîn de yê herî merd û baş Kurd in.”

Gazî û hêviyên di strana şerê Şêx Mîrzayê: Dema, di sala 1820'ê de hinek netewan bi alîkariya Îngilîzan, xwe ji Împaratoriya Osmanî veqetandine û dewletên xwe avakirine, hingê **Şêx Mîrzayê Anqosî** jî, di sala 1820'ê de li dijî Kurdên Musilmanî nezan û sultanên Osmanîyê derdikeve û alîkariyê ji hukumeta Rus dixwaze, lê dewleta Rus piştgiriya xwe nade **Şêx Mîrzayê û Şêx Mîrzayê** bi êla xwe ve fermalû dibe. Em hêjî nizanin ka quweta **Şêx Mîrzayê** hingê (1700 kon bû?) çiqas mezin bûye? Lê her Êzîdiyek dizane, ku **Şêx Mîrzayê** bi tevî eşîra xwe li herema Xerza (di nava Qurtelan û Sêrtê de) dima. Birêne (19; 66) li strana şerê **Şêx Mîrzayê**.

M. S. Lazarev dibêje: “Gava Tirkiya bi padşê Misrê ra li hev hat (peymanî Kutaxi-

yê, ya 9'ê gulanê sala 1833 a) û 8'ê Hêzîranê sala 1833'a ji bi Rûsiyayê ra peyman girêda, vê carê sultan Mehmûdê II vegeriya li ser kurda. Sala 1834'a ordiya tirkî ya 20 hezarê bi serokatiya Mehmed Reşîd Paşa 'bi şûr û agir' temamiya Kurdîstanê ra derbaz bû. Ew dihate wê manê, ku cara dua welat hate zevtkirinê. Paşayên Kurda jî ji text hatine avêtinê, Kurdîstan ser demekê kete rewşeke giran." (9)

Austen Henry Layard-Meissner, Austen Henry L., Niniveh und seine Überreste (auf der Suche nach Ninive- Achte Kapitel-Bei der Jezidi oder T.....anbeter) Leipzig 1850.

Di vê demê de Mîrê Êzîdîxanê, **Elî Begê Mezin I** jî di sala 1832 de, bi destê Mîrê Kora (Mîr Muhammed ê Rewandizî) tîye kuştin û li gelek heremên Kurdîstanê de fermanên li ser Êzîdîyan berdewam kirine. Dema em li wan stran û serpêhatiyên ku min ji pirtûk, zargotin û stranbêjan girtine baş birênin, em dibînin ku şerên berxwedanên Êzîdîyan ji sala 1828 heta sala 1840 li dijî **Hafîz Paşa û Reşîd Paşa** li pey hev û dinê ber dewam kirine.

Weke hinek şade û pêûs didine xwanê û meriv dibîne, dema maqul û begên Êzîdîyan li dijî hovîtiya "roma reş" şerên berxwedanê bi her hawayî ve didin, ewan hingê hêviya alîkariyê ji hemû gelên cînar kiriye, lê tû evd û dewlet bi gaziya Êzîdiya ve ne hatiye.

Nimûne: Gazî û hêviyên di namên Mîrza Axa.

"Name: 5

Petros Gezarof ev daxwaznivîsin (dilekçe) di **17.12.1830** (1829 raste ?K.T.) daye Graf Paskeviç.

"Dema Mîrza Axayê serokê miletê Êzîdî bihîst, ku hûnê di 1829'ê de werine Erzurumê, ew du merivên xwe bi tevî hinek nivîsan dişîne Beyazîdê û dixwaze ku ew herin general Pankretyov bivînin. Hinga Mîrza Axa bihîst ku ev herdu merivên vî şandî, di rê de ji aliyê tirkî ve hatine kuştin, ew careke din merivekî Ermenî ku bi navê Giregomiarigilov dişîne. Evê Ermenî bi tevî nivî-

sên ku Mîrza Axa şandî ve hate cem min. Mîrza Axa dîsa di cara sisiyan de dixwaze ku Giregomiarigilov were we li Erzurumê bivîne, dişîne. Dema em herdu hatine Erzurumê, me bihîst ku hûn derbasî Gurcîstanê bûne. Haya Mîrza Axa ji lihevhatina bi Tirkîyê re tinebû. Ji ber vê lihevhatinê, me jî nikarîbû êdî vegerin biçine cem Mîrza Axa. Wexta em hatine Tiflîsê, hûn vegeriyabûne Rusyayê û me nikarîbû hevûdinê bivînin. Di vê navê de hevalê min Giregomiarigilov bi nexweşiya kolerayê dikeve û dimire. Malbata vî hevalê min di rewşeke gelekî perîşan, neçar û belengaz dimîne. Mîrza Axa, di nama xwe de ji hêvî dikir ku hûn dermanekî tedaviya çavan ji bo kurê wî jê re bişînin. Ez li benda bersiva we ye ku hûn ji Mîrza Axa re bişînin im. (Mîrza Axa serokê gelê Ridva-Renvan-ê ye)"

"Name: 6

Ev name Mîrza Axa di 22 .5. 1830 de ji bo Graf Paskeviç nivîsandiye:

Ez evdê xwelamê Xwedê Mîrza Axa ji Rindvaniski (Ridwan K.T.) ê me, îhtiram ji bo evd û şervanê Îsa Pêxemberî herî mezin Paskeviç, hêvîdar im ev nama min di wextekî we yî xweş de bigihîje destên we.

Ez Êzîdî me. Serokê xelqekî piçûk im. Di bin emrê min de hezar û pêncsed evdê suwarî û pênc hezar peyade heye. Wexta min bihîst ku hûn tene Patnosê, min name û merivekî xwe şande cem we. Lê belê min heta vêga jî tu bersiv negirtiye. Gava leşkerên Rusan ketine Patnosê, ez û xelqê Êzîdî tevî hemû Xirîstiyana ve gelekî dilxweş bûn. Ev cara sisiya ye ku ez meriv û namên xwe dişînim. Merivên min cara yekemîn şandibûn, di rê de ji aliyê Tirkî ve hatine kuştin. Min cara duduyan yekî Ermenî bi navê Giregomiarigilov şand. Vê cara dawiyê de jî wî dişînim. Dema Giregomiarigilov hatiye Beyazîdê, ew bi tevî qeflê leşkeran ve diçe Qersê û ji wir jî hatiye Erzurumê. Giregomiarigilov bersiva ku we nivîsandî, mohr û îmze kiribû ji min re anî. Ez pê gelekî dilxweşbûm. Min Keşe anî ewî nikarîbû bixwîne. Min tu tişt ji namê fahm nekir. Ev cara sisiya û dawiyê ye, du merivên Xi-

rîstiyar, yek jê Giregomiarigilov û yê dinê jî Petros e dişînim. Ez çiqas xwediyê qewmekî piçûk bim jî, di nezera Tırka de mezin tême xwanê. Bi saya Xwedê sed leşkerê min, dikarine bi sêsed siwariyên wan. Ji ber vê mêrxasiyê, Tirk min ji xwe re dujmin dihesibînin. Dema ku ez bibihîzim hûnê werine Balesê (Betlîsê), ezê çiqas memnûn bi-vim nizamim çewa bibêjim. Bi alîkariya Xwedê, ji bo we ez û hemû xelqê xwe emê jiyana xwe fedabikin. Vê gavê evqas. Bi xatirê we!

Ez ji we hêvîdikim, hûnê dermanekî baş ji bo çavên kurê min bi vî zîlamê min şandî re bişînin."

(Di 28.2.1831 de, ji bo Mîrza Axa eba-yek "kurkek" î ji qumaşê sor, bîstûpênc zêr û dermanê çavê lawikê wî teslîmî "raspartî" Petros Gezar bûye.) Ev herdu namên li jor jî ber çavk. 8: rûpel:175 û 176 hatine wergerandin.

3. Gazi û hêviyên di strana Mihemed Keya yê Êzîdî de:

"Neahmê bandike dibêje:
lê lê Xoxê û Rewşê rebenê
lê lê rebenê dayê, nemayê!
hûnê rabên emê kaxezekê reş û şîn bikin
emê dîleka jina û mêran lê bixin
eger dîleka jina û mêran ser nagre!
emê lêpakên zarokan lê bixin
emê bidine destê şehîdê Osê,
ew şekirê Pêşîmam Silo,
û qewalê me Êzîdiya,
bila ew kuçuk baylozê Musilê bi xwe re rakin,

bila ew berê xwe bidine seraya Stenbolê
emê ling li ser lingkin û dest li ser destkin

emê bêjine Şewkêlin (lo Sultano)!
mala te ava be û şûrê te dirêj be
ew dewleta ta ye bilind be
de eva serê sê salên temame
te welatê Xaltaniyê kiriye halê reziliyê û yemane"

Berdewama vê stranê di çavk. 19 rûpel:75'ê da.

4. Hinek ji serpêhatî, gazî û hêviyên Êzîdiya ye dinê jî ev in:

Strana Binemala Zoro (Bişar û Kolos?)
(19; rûp.: 52)

Strana Feqîrên Dela 1830 (strana ku bi navê şerê Mîrza Axa, Keşîş Polo û Miçoyê Îsa ev jî li ser şerê Dela ye), li şerê Mîzikê Zaza (Mîrza Axa) (19; rûp.:56,57)

Strana Şerê Êrenzê 1832 (19;rûp.: 45)

Strana şerê Nemirê Mîrza I -Mala Çelikê 1856, (19;rûp.: 61)

Strana şerê Nemirê Mîrza II - Mala Çelikê nêzî sala 189..., (19; rûp.: 62)

Strana şerê Keleşê Çelo:

"Mistê dibê dayê bavê min kanî

Dê dibêjê lawo:

Tu birêne li serê neqeba Têlanê

Bavê te çûye gaziya şerê li çemê Xumaro ye

Gulê tîne weke tavanê baranê, rimê tîne bi gurzane

ewê bûye hefadê bîst û pênc siwarê hesp betiliyane."

Berdewama vê stranê hêjî gelek heye !

Di vê demê de çend şadên ku li ser bûyerên Kurdên Êzîdî nivîsindine ev in:

1. Di wexta van şer û gaziya de generalê Alman Helmut von Moltke, weke şîretkar û rêzan bi leşkerên Osmaniyan (bi Hafîz Paşa re -1838 K.T.) re digeriya û ewî jî di biranînên xwe de weha dibêje: "Di şerekî sala 1838'ê, meha 6'ê de li Çiyayê Harzanê de 600 Kurdî (Êzîdiyên li herêma Xerzanê, K:T.?) xwe li pişt girekî de veşartibûn. Ewan heta nefesa xwe ye dawî şerê xwe kirin. 50 jinan ji bo ku hêşîr nekevîne destê Osmaniyan, xwe di zinara de avêtin û di nav avan de xeniqîn. Bi hezaran jî, jin û zarok bi xencerên serên tivingên wan bi xedarî birîndar bûbûn." (10; 60-61)

"Dîsa di dema berxwedana Harzanê de, gava Êzîdiyan li hemberî leşkerên me şer dikirin, ez çûme cem Hafîz Paşa, ewî di binê şer de, xwe dabû serê girekî û li şer mêzedikir. Leşkerê wî gelek kesê jin, mêr û ev-

dên bi hemû emran de dil girtibûn. Leşkerên ku serî û guhên jêkirî dianîn 50 heta 100 kuruş bexşîş zêde didane wan. Ew hawar, qîrîn û giriyên jinên Kurdan dîmenên gelekî dilşewat bûn." (10; 264)

"Gelek ji eşîrên li derûdora Cezîrê (Bota) diman, heta sala 639 z. ku hêja Îslamî qebl nekiribûne, ew tev Êzîdî bûne. Li derûdora Çiyayê Cûdî de heft eşîrên mezin hebûne, sisê ji wan eşîran: Niwidkawun, Şoreş û Hîwdil. Ev eşîrên Êzîdîyan bûn." (1:156-184)

Wekî ku di çavkanî 10:237 de zelal tîye xwanêkirin, dêmek hinga Reşît Paşa di salên 1834-1839'an de li dijî Kurdan şerkirîye, hingê jî gelek Êzîdî di nava bajarê Cizîrê de diman. **Helmut von Moltke** weha dibêje: "Dema Reşît Paşa di pey gelek êrîşên xwe yên bi mehan domkirî ra bajêrê Cizîrê kire bin bandora xwe, hingê piraniya mêrên bineciyên Cizîrê ku Êzîdî an jî evdên ku ji 'melekê nebaş K.T.' bawer dikirin kuştibûn, zarok û jinên wan jî hêsîr girtibûn." (10:237)

2. Li gorî salixdanên hinek nivîskaran, tenê dema Sultan Mehemedê II, ferman daye serleşkerê xwe Reşîd Paşa û ewî avîtiye ser Êzîdîyên Xaltiyan hingê, "ewî 40 000 evdên Êzîdî kuştine." (11; 292)

3. Demek piştî fermanên Êzîdîyan Austin Henry Layard; zana, nasê Rojhilata Navîn, erdkolojîvan, nivîskar û dostê Êzîdîyan yê di wê demê de herî mezin, cara yekê di sala 1846'ê de tê başûrê mezin û cara du-duyan jî di sala 1849'ê de tê bakurê Kurdistanê. Wexta cara duduyan tê, ew hingê li gelek gund û camêrên Êzîdîyên Xaltiyan dibe mêvan. Ew di kitêba xwe "Nineveh und Babylon" de salixên rêwîtiya xwe di nava Êzîdîyên Xaltiyan de bi hûrgilî dinivîse û li ser wan zor-zahmetiyên ku wê demê li ser civata Êzîdîya hebûye disekine.

Nimûneyek: "Du sal beriya vêga (di 1847 de K.T) begekî Kurd sê Qewalên Êzîdîyan yên ku merivên Qewal Usiv bûne, li nêzî bajarê Betlîsê, bi torpîlê kuştine û Şerîf Begê (waliyê dewletê) jî dest daniye ser dokument, çiqas xêr û xêrata ku Qewalan ji

nava eşîrên Êzîdîyên li çiya û li bakurê Ermenîstanê diman dabûne hevûdin. Qulixên dewletê bi bêqanûnî zar û zêçên Êzîdîyan difirotime hevûdin." (12; 28)

Wekî di kitêbê de tê xwanê, di wê demê de heweskariya dewleta Îngilîstanê bi ber Êzîdîyan ve pir hebûye. Ji ber vê yekê ye ku zana û lêkolînavanê navdar wek Austin Henry Layard du cara dişînine nava Êzîdîyan. Dema ew tê Stenbolê, Qewal Usiv û çend nandarên Êzîdîyan diçine Stenbolê pêşiyê wî. Ew hêja li Stenbolê tevî Qewal Usiv û wan çend nandarên Êzîdîyan diçe cem Sultan Mehemed II ya û dixwaze ji bo pirsgrêkên di navbêna Êzîdîyan û dewleta Osmanî de alîkarî bike. Êzîdîyan jî gelek hêvî bi wî ra girêdidan. Dema ew tê nava Êzîdîyên Xaltiya, ew jî gelekî bi hurmet wî qebûl dikin û qedrekî mezin didinê.

Ez naxwazim tevaya nêrîn û pesindariya Austin Henry Layard, di vir de pêşkêş bikim. Lê eger yekî li ser vî babetî agahdarî bixwaze, ew dikare birêne li çavk. 19 rûp.: 28-34'an.

Tiştêkî balkêş e ku Austin Henry Layard ne tenê li ba Êzîdîyan bi qedir û qîmet bûye. Ew bêtir jî li ba Ewrûpayîyan bi qedir bûye. Ev babeta bi serê xwe hêja ye û meriv dikare gelekî li ser remanên Austin Henry Layard bibêje.

4. Xweya ye hinga Karl May kitêba xwe "Durchs wilde Kurdistan" di salên 1885'a (Çavk.13) de nivîsandiye, ewî hingê li gorî tarîf û agahdariyên di herdu kitêbên Austin Henry Layard de, ev kitêba xwe ye bi navûdeng nivîsandiye. De, ji wê demê û hetanî îro hêjî bi miliyonan evdên Ewrûpayî bi xêra vê kitabê Kurd û Êzîdîyan nasdikin. Kesên ku Karl May nasnekin, dê bêjin "qey bila rast e ku ev nivîskar gav bi gav li Kurdistanê geriya ye û ewî hemû ol û gelên Kurdistanê baş nasdikirin".

5. Ji ber piştgirtiya Êzîdîya ye bi Kurda re, dewleta Osmanî û paşverûyên Kurdan bi sedan Êzîdî fermalûkirine û bi hezaran jî kuştine. Gava Yezdanşêr di sala 1854'an de dijî Tırka şer destpê kirîye, hingê Êzîdîyên ku di herema şerde bûne, dîsa gelekî alîkarî

dane vî şerê berxwedana Kurdan. Lewma jî, "Kuştin û talankirina Êzîdîyan, ji Tirk û Kurdên Musilman re bûbû erkekî muqades." (8.144)

6. Fermanekî dinê dîsa "Di sala 1856'ê de, kurdên Êzîdî yên li Reşkotiya, li wîlayeta Diyarbekrê û Kurdên li Dersimê serhil-dan çêkirin." (10; 32)

Belê di van salan de jî gelek rojname, kovar, erdkolojî û lêkolînanên Ewropî û çend biyanîyên dinê jî li ser rewşa Êzîdîtiyê nivîsandine. Çend navnîşan û nimûnên wan jî weha ne:

Socin, Albert, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 1881. Band.:35. Seite: 237-269 und 218- 227. - Zur Geographie des Tur-Abdin-

Dr. O. Blau, -Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 1854. Band.:12. Seite:584-597. -Die Stämme des nordöstlichen Kurdistan-.

Heinrich Petermann, Reisen im Orient 1852-1855 (Aufenthalt in Mosel Seite:325 -351)

7. Ji bo dewleta Osmanî bikaribe dûbendîtî û bêtifaqiya di navbera Kurdan de zêde mestir bike, gelek şewirmendên Ewropî anîne alîkariya xwe û bi xêra tecrûbên wan xerîban serî li hemû haweyên hovîtî daye.

Nimûne:

Gava nivîskar û serbaz (subay)ê Îngîlîz **Fredirick Millingen**, di sala 1870'ê de wek şewirmend û berpirsyarê serleşkerê dewleta Osmaniye Kurdîstanê, li Wanê û derdora Wanê leşkeriya xwe kiriye, ka hingê ewî û "roma reş" çawa zordestî û neheqî li Kurdan kirine û ka ewan di wî çaxî de çawa dujminatîya di nava Êzîdî, Musilman, Elevî û Xirîstiyana de xurtîrkirine?. Ew bi devê xwe bersîva van pirsan, di kitêba (çavk.29) xwe de dide.

Ji bo Osmanî bikaribin bac û xeraca xwe, bi rehetî jî nava Kurdan bidine hevûdin, **Siltan Abdullhemîd di sala 1880** de dijmînatiya olî (wek ya tevgera Neqîşbendîyan) dixwe nava gelên Kurdîstanê. Osmaniya jî bo armancên xwe timî ola Musilmanetiyê daye pêş. Evê politika **S. Abdullhemîd II'a**

ya dînî, emrê Imparatorê gelekî dirêj kiriye.

Dîsa ji bo Siltan Abdullhemîd II'a kari-be Kurdan çêtir bi hevûdin bidê kuştin, ewî di 15.4.1891'an de, ji hinek xayîn û feodalên Kurdan "**Alayên Hemîdiyê**" daye damezirandin. Bi wî haweyî hukumeta Tirkîyê dest pêkir bi serekên Kurda ra leyist, nonerên serekên Kurda bi rutba, nîşana, pera va dihatine xelatkirinê. Dîwanê gazî gelek torinên kurda dikir, ku di hukumetê da bixebitin.

Di sala 1892'an de, li Îstebolê û Bexdayê "dibistanên qebîla" hatine vekirinê bona zarên serekên Kurda û Ereba, yên ku gerekê usa bihatana terbetkirinê, ku sultan wek serekê xwe yê herî mezin bidîtina. Dîsa Sultan bi xwe, - weşangerê bîranînên wî dibêje; Ebdul Hemîd gotiye: "Berî her tiştî em gerekê li wêderê (Asiya Biçûk.-M.L.) Kurda bihelînin" (9)

8. Dîrokê de eyan e, ku serleşkerên Osmaniyan ji tîrsa nikaribûne bixwe herine li heremên Kurdan, bi kêfa dilê xwe bigerin. Dema lêkolînan **Baron Eduard Nolde**, di sala 1892'an de tê bakurê Kurdîstanê, li nava gelek bajarên Kurdîstanê digere, ewî hingê li ser zahmetên qulixên dewleta Osmanî weha nivîsandiye: "Kurda bi gotina Qaymeqam û 50 leşkerên di bin destên wî de ne dikirin û Qaymeqam nikaribû di vê heremê de daxwaziye dewletê pêkbîne." (14;256)

9. **Robert Koldewey** 1898. Ev erdkolojê Alman di sala 1898'an de tê Kurdîstanê û di çavkanî: 15'e de dibêje, "rêya min di nav herêma Êzîdîyan de derbas dibû" û ewî bahsa rewş û zahmetên erdkolojiya xwe dike. Lêkolînanên Alman di sala 1898'an de li Kela Şîn ya ku di nava Uşnu (Şîno) û Rewandîzê de lewheyêke bi nivîsandin dibînin. Ev lewhe bi zimanê Kaldî û Asurî hatiye nivîsandin. Ev destana bahsa diyaloga di nava kiralê Kalda Işpunî û Xwedê de bûyî dike." (22; 58)

10. "Wexta dewleta Osmanî di sala 1877-1878'an de bi dewleta Rus re şerdikir, hingê kurdên Êzîdî ne dibirine leşkeriyê. Lê di dewsa nekirina leşkeriyê de gelek pere û

baceke zêde ji kurdên Êzîdî distandin (8;99) "Êzîdîyan di vê sala 1878'an de alîkarî bi serhildana Huseyîn Bedirxan re jî dikirin." (8; 122)

11. "Di pey vaqas salan de, dîsa dema dewleta Osmanî di sala 1892'an de **Mîrê Êzîdîxanê Elî Begê II** dîl digrin û wî tînine Sêwasê, ew pê derdixin ku Êzîdîyên li bakurê Kurdistanê hejî tev û bi taybetî jî, Êzîdîyên Xaltiyan hejî bi tifaq li piştê Mîrê xwe ne û eger qezeyek bê serê Mîrê Êzîdîxanê **Elî Begê II**, wê ew bawermendên ola Êzîdî tevê ji dewletê re bibin dijmin. Ji bo wê tîrsê jî berpirsyarên dewletê nikarin tiştekî bi Mîrê Êzîdîyan bikin, ew mecbûr dibin di sala 1899'an de Mîrê Êzîdîxanê Elî Begê II a cardin tînin teslîmî Êzîdîyên Xaltiyan dikin. Wî çaxî de, Êzîdîyên Xaltiyan ji bo xatirê Mîrê hêja; Mîr Elî Begê II a gelek stran gotine. Di stranekê de weha tê gotin:

"Êlî Begê yeke yeke

Ew beranê qer beleke

Ji Êzîdîyên Xaltiyan re geleke"

Paşê ku Êzîdîyên di bakurê Kurdistanê de qedrekî hêja bi **Mîrê Êzîdîxanê Elî Begê II** ya re dikin, wî li nava hemû êl û eşîrên xwe digerin, Êzîdîyên Xaltiyan bi şayiyên mezin û bi serekên mezin Mîrê xwe dibine welatê Şêx li Lalişa nûranî cem malbeta wî." (19)

Xweya ye ku di van salan de jî gelek rojname, kovar, erdkolojî û lêkolînavanên Ewropî û çend biyanîyên dinê jî li ser rewşa Êzîdîtiyê nivîsandine. Çend navnîşan û nimûnên wan jî weha ne:

Dr.Z.E.Browski -Das AUSLAND Wochenschrift für Länder und Völkerkunder Nr: 39 -Die Jeziden und ihre Religion-.Stuttgart 28.9.1886.

Ed. Sachau -Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft - Band.34. s.:564-567 Reisebericht. 1888. Leipzig.

Grafen Helmut von Moltke.-Vermischte Schriften des General Feldmarschalls- 2. Band. Seite:288 (Das Land und Volk der Kurden). Berlin 1892

Hugo Makas -Kurdische Studien (Jezidengebote)- Heidelberg 1900

Ji vê demê û şûnde, êdî Êzîdîyan hew karîbûne heremên di bin bandora xwe de, weke demên berê bi serê xwe tenê biparêzin. Ewan êdî alîkariya xwe daye begên Mesîhî û Musilmanan, yên ku dixwastin tevgera Cantirkan bixên tengasiyê. Nimûneyek; gelek kes dizanin ku Êzîdîyên Xaltiyan di sala 1908'ê de tevî quwetên **Bişarê Çeto** li dijî Cantirkan şerkirine.

12. Balkêş e û meriv dibîne piraniyan serhildanên Kurda heta van salên dawî jî, li heremên ku piraniya wan Êzîdî lê diman destpêkirine. Nimûne, "di 31 ê Tîrmeha sala 1912'an de Konsolosê Rusa yê Bitlîsê Çîrkov, wiha nivîsiye: "Kurd dixwazin di Bitlîsê û bajarên din de xwe ji bin desthilatdaran xelas bikin. Ji bo wê jî dixwazin di navçên; bajarê Sêrtê; Xerzan, Botan, bajarê Bitlîsê; Hîzan, Motkî, bajarê Diyarbekrê; Mêrdîn, Nîseybîn, Midyat, Cizîrê, Silwan, bajarê Musilê; Zaxo û piştê jî Silêmanî û Kerkuk, di dawiyê de jî, bajarê Wanê; Başqale, Dîcblîn û Gurcan de serî hildin û dest deynin ser dezge,..." (16; 154)

13. "Dema dewleta Osmanî zilma xwe li ser tevaya Êzîdîyan û bi taybetî jî li ser Êzîdîyên li bakurê Kurdistanê; yên di herema Qersê de diman zêdekirine, hingê Êzîdî ji hev belabûne. Qismekî Êzîdîyan xwe daye nava dewletê û gelekê jî koçî nava dewleta Rus, Erebb û Farîziyan bûne." (20; LXXXV)

Êzîdîyên li derûdora Mîrgehan Hekkarî, di heremên xwe de, di nava Dewleta Osmanîyan de, çiqas ji aliyên leşkerê Osmanîyan û paşverûyên Qomendanên Alayên Hemîdiya ve hatine perçiqandin, çiqas cûdatî ketiye navbêna malbent û ola wan jî, ewan serxwebûna çand û olê xwe heta 1914'e, salên berî fermanê Xaçparêzan, bi hêzeke mezin û gelekî zêde zexim parastine.

Gava Cantirka jî sala di 1914 heta 1918, li derûdora Mîrgehan Hekkarî de gelê Ermenî qetil û fermalû kirine, hingê ewan Êzîdî û Ermanî jî hev cûde nekirine. Di vê demê de Êzîdî û Êrmenî direvine Rusya yê.

Em dizanin, di qewl û duayên me de hejî

xweya ye ku Mîrgeha Hekariya, ji berê ve ciyê sed û hedên Êzîdiyan e û bi taybetî jî zêde ciyê Êzîdiyên ku heribîne çûne Soviyetê (Êrmenîstan û Gurcîstan) ye.

Nimûne:

Di du sebeqên "Qewlê Şêx Adî û Mêra" de weha tê gotin:

Şêx Adî xudanê keremê
dahir bû li erebe li ecemê
dahir bû li beyit fare

qesid kir hate **hekare** (Çavk.:28; 101-102)

Di Zargotinên Êzîdiyan de tê gotin:

Hekarî Şêx Adî hate harî
Çî bi şîrî û çî bi mertalî

* * *

Em dizanin ku gelek kesên ji van eşîrên li jorê hatine birêzkirin, ji ber zilma siltanên dewleta Osmanî, paşverûyên Kurd û dewleta Tirkîyan reviyane çûne nava dewletên Soviyetê (Êrmenîstan, Gurcîstan û. w.d.) û ew eşîran heta îro hêjî tev Êzîdî ne. Min li ser vî babetî çend nimûnên dinê jî di pirtûka xwe "Hebûn û tûnebûna Êzîdiyan tev romanên zindîne" de diyar kiriye. Eşkere ye ku "Piraniya Kurdên Soviyetê ji Tirkîyê; Beyazîd, Bitlîs, Mûş, Diyarbekir, Erzurom, Qers, Îxdîr, Mardîn, Wanê û gundên dorberê wan hatine. Piraniya Kurdên li Êrmenîstan û Gurcîstanê Kurdên Êzîdî ne. (16:34)"

Eger diroknas bikaribin rastiye bibêjin, dê xweya be ku berî Êzîdî ji welatê xwe derkevin, ewan di welatê xwe de gelekî bi mêranî û bi tenê li dijî "Roma reş" berxwedane.

Birêne li gazî û hêviyên di "Kilama Bavê Usiv, Kilama Cangir Axa I û II, Kilama Evdil Mecîd û Kilama Bereka Girî Daxê de" (19: 90-101 û.w.d.)

Êzîdiyên ku di wê demê de nikarîbûne ji ber zilm û zora leşkerên Romê û Musilmaniyê birevin ew qulibûne. Ji vê demê şûnde, êdî Êzîdî li derûdora Mîrgehan Hekkarî, li ser ol û axa bav û kalan nemane. Kesên ji Êzîdiyên bakurê Kurdîstanê ku bikaribe îro agahdariyan li ser Êzîdiyên Mîrgehan Hekkarî raste rast bide nemane. Kesên dixwazin li ser Êzîdiyên Mîrgehan Hekkarî agahdar

bive, bila ji kerema xwe re çavkanî 21 û 17 bixwîne.

14. Gazî û hêviyên Êzîdiyên herema Basa:

Di zargotinê Êzîdiyên herema Basa de tê gotin, ku Êzîdiyên mirîdên Pîr Xetîp (çavk.:23) heta berî fermanê 14.5.1916 jî li gelek gundên Bota diman. Di wexta vî fermanî de 350 heta 400 evdên Êzîdiyên Basa hatine kuştin, gelek jî reviyane çûne nav Mîrgehan Şêxan (Îraqê) û heta îro jî çend malên wan li gundê Kelebedrê dimînin.

15. Gava Kemal û hevalên xwe (1916-1918) hatine Kurdîstanê, ka ewan hingê çawa Kurd bere hevûdinê dane? Werin em birênin, **Evdekî ji Kurdên Musilman** ku hingê di nesîhat namên xwe de weha gotiye:

"Ez di sala 1916-17'an de, di herema xwe de Şêxekî gelek bi nav û dengbûm. Di vê demê de Dewleta Osmanî ji welatên Ereban direviya derdiket. **Siltan Reşat** ji min re name şand û ji min dixwast ku ez biçime cem eşîrên Kurd û Ereban, ji Şêxên wan re bibêjim, bila ew dev ji şerê xweyî li dijî Osmanîyan berdin. Li ser vê daxwaziya wî, min lêda ez çûme Nisêbînê welatê xwe. Ji wirê jî çûme cem **şêxên Tî Sincarê** û yên li çiyayê Abdulazîzê. Min ji wan re weziyet got. Ewan jî gote min: "Me bi van cinayetan nizanî bû. Belê, emê êdî ji van tiştan re bibîne manîh." Min rabû 12 şêxên bi nav û deng bi xwere anîn, em çûne cem komandare Nisêybînê bûne mêvan. Wexta ez sibê zû rabûm, min dît ew **her 12 evd jî îdam kirine**. Ez bi dilekî gelek şikestî vegeriya Bitlîsê." (24;20-21)

Di van salan û piştî van salan de jî gelek rojname, kovar, erdkolojî û lêkolînanên Ewropî û çend biyaniyên dinê jî li ser rewşa Êzîdîtiyê nivîsandine. Çend navnîşanên wan jî evin:

Hugo Makas -Kurdische Texte -Kurbanjî Dialekte, aus der Gegend von Mardin. Petersburg- Leningrad 1897-1918-1924-.

Mark Lidzbarski -Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft Band.51 .Ein Exposé der Jesiden- Leipzig

1897

C. Brockelmann -Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft Band.55. s.:388-390 -Das Neujahrsfest der Jezidis- 1901. Leibzig.

Fischer, Miszellen -Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft Band.58. s.:876-567 -Ein Gesetz der Jeziditen_ 1904. Leibzig.

Dr.Georg Jacob (von Dr. Rudolf Frank)-Türkische Bibliothek (Scheich Adî, der grosse Heilige der Jezidîs)- Berlin. 1911

Maximilian Bittner -Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaft in Wien Band:55 _Die Heiligen Bücher der Eziden oder Te.....anbeter- Wien. 1913

Dr.Theodor Menzel (Odessa) -Ein Beitrag zur Kenntnis der Jeziden. Die Teu.anbeter von Mustafa Nuri Paşa.(Aus Türkisch Übersetzt)- **Leipzig 1930**

Carl Brockelmann -Geschichte der Arabischen Litteratur- Erste Band. Leiden 1943

16. Di derheqê çend serpêhatî û gaziye Êzîdiyên li derûdora Mêrdîn û Cizîrê de, weha tê gotin: "Mîrê Botan (di sala 1845 K.T.) li dijî daxwaziya Baciniyan bi darê zorê di navenda gund de, li ser tahtên raserî Bêndera Şêx-Ehmed û di neqeba herdu tarên gunde mizgeftê da ava kirin. Wî her wiha ji bo misilmankirina gundiyan mella-yek jî tayînî Bacinê kir û xwest baweriya Baciniyan ya bi ola Tawis-î-Melek bişkîne. Tê gotin, nû malbatên Qasê Heyno bi vê bêhuzuriya Mîrê Botan anîbû gund rû bi rû man, wan xwe neçar dîtin û çûn xwe avêtin bextê nas û dostên xwe yên Omerî. Gundi-yên din jî di heman demê de bi leşker û bi mellê Mîrê Botan re di nav şerekî mezin de bûn. Wan di wî wextî de zordestiya Îslamê li ser ol û bîr û baweriya xwe qebûl nekir. Eger çiqas leşkeran gundî bi darê zorê biribûna mizgeftê jî, ti kesî berê xwe nedida mellê û bi ya wî nedikirin. Tê gotin, yekî dîn di wê demê de di gund de hebû. Ev kes radorî mellê û kurê mellê ketibû. Wî ya xwe bi mellê û kurê mellê kir û wî ew rezîl kirin, heta êdî ew ji gund reviyân. Lê, carek din

Mîrê Botan bela xwe ji Êzîdiyên Bacinê ve nekir. Vê carê, mella-yekî nas ji Êstîllê hat gund. Wî û Baciniyan qewlê xwe wiha bi hev kir: Hunê li ser ol û diyaneta xwe ya Êzîdî bin û ez jî nahêlim kesek bela xwe li we êxe. Bi vî rengî serhildana Baciniyan ya li dijî Îslamê serkeftî bû. Dûvre, mellê Êstîllî jî ji gund derket û di mizgefta Mîrê Botan de wexta danê nîvro ker, hesp û dewarê gavanên Baciniyan lê mexeldibûn. Belê, ji wê demê heta îroj mizgeft ne mizgeftbû, ew bes kox bû. Binê wê bi rêxa terş û dewêr hatiye rayêxistin. Çawa mellê Êstîllî ji gund derket, malbatên Qasê jî piştî heft salan li surgunê vegeriyan nav xwedî û gundi-yên xwe. Ji wê dema heta îroj ne hedê ti merrê misilman bû zilm û zorê li Êzîdiyên Bacinê bike." (25)

Wekî dinê jî gava em li bûyerên di strana Hesinê Hewêrî û strana Mîrzayê Hacı-1845 (çavk.19; 86-89) birênin, em dibînin ku gelek hêvî û serpêhatiyên Êzîdiyên vê heremê di wan de xwanê dîkin. Ji xeynî van dîsa xweya ye, ku di salên 1924 /25 an de şerekî dijar û giran di navbera Êzîdî (bi taybetî ji êla Hevêrka), Mesîhî, Musilman û leşkerên Osmaniyan de dest pê kiriye. Birêne (çavk.19; 86-86) li strana şerê Bagokê û şerê Bawerdê.

17. Ji xeynî vanan jî, dîsa bi sedan serpêhatî û hêviyên Êzîdiya yê van salên dawiyê, di gelek malperên Internet, pirtûk, rojname, kovar, nêrînen erdkolojî û lêkolînanên Ewropî, Kurd, Tirk û biyaniyan de hatine nivîsandin û ez ji xwe nikarim navnîşanên wan tevan di vir de diyar bikim. Navnîşanên hinêka jê weha ne:

Günther Deschner,-Saladins Söhne: Die Kurden-des betrogene Volk/1983 München-

J.C.B.Mohr (Paul Siebeck)- In Geschichte und gegenwart Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft.(Jeziden) -1959 Tübingen

Johannes Düchting / Nuh Ateş "Stirb der Engel Pfau ?" Edition KOMKAR

Kraus Reptin – Nendeln- Geschichte der Philosophie in einzeldarstellungen Band

xweya ye ku Mîrgeha Hek
 ciyê sed û hedên Êzidiy
 zêde ciyê Êzidiyên ku
 yetê (Êrmenîstan û
 Nimûne:
 Di du sebe
 de weha tê
 Şex A
 dahî
 bûn. Be
 de

ji Êzidiyên Bacinê ve-
 bela xwe ji Êzidiyên Bacinê hat
 melayekê nas ji Êstille hat
 niyan qewlê xwe wiha bi
 ol û diyaneta xwe ya
 kesek bela xwe li
 adana Bacimîyan ya
 Dûve, melle
 hesp û de-
 mîrgefa Mîrê
 bîngestî

Burhan Oğuz -Türkiye halkının kültür-
Kökenleri -Teknikleri, Müessesleri, inaç ve
Adetleri-Cilt .I: Giriş, Beslenme ve Teknik-
leri. İstanbul 1976. İstanbul Matbası

Burhan Oğuz -Türkiye halkının kültür-
Kökenleri -Teknikleri, Müessesleri, inaç ve
Adetleri – Cilt .II :Tarım, Hayvancılık, Me-
teoroloji- İstanbul 1976 İstanbul Matbası

Cemşid Bender -Kürt Mitolojisi – 1
Berfin Yayınevi.

Cîgerxîn -Tarîxa Kurdîstan Cîld.:1
Stockholm 1985

Yekîtiya Êzdiyan Almanyaya-Kovara La-
liş hemû hêjmarê derketî

Dr.Cemşid Bender -Kürt Tarihi ve Uygarlığı çap.1. 1991 Kaynak yayınları

Ekrem Cemîl Paşa -Dîroka Kurdistan
bi kurtebirî. -Çile 1995 Bruksel.

Ethem Xemgîn -Kürdistan Tarihi cilt-3.
1991- Kürdistan Tarihi cilt-1 1982. Agri
Verlag

Hayri Başbuğ -Yezidilik inancı, Türk
Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını : 39. İs-
tambul 1987. Baysan Basım ve yayın sanayi
A.Ş.

Komela Çande û Dînê Êzîdî ya Olden-
burgê -Dengê Êzîdiyan hemû hêjmarê der-
ketî

Torî -Yezidilik ve Yezidiler- Istanbul.
Berfin Yayınları Mart.2000

Xidir Pîr Silêman -Êzîdiyatî (Wane bo

qutabîyêt êzidya) 1996 Dihok

Pîr Xidir Silêman -Laliş Kovera rew-
şenbîrî Demdemiye Bingehî. Dihok hemû
hêjmarê derketî .

Ereb Şemo -Şivanê Kurd -Tebax 1990.
Köln

Bazil Nikitin -Kürtler – Deng Yayınları.
1991 İstanbul u.w.d.

18. Çend bûyerên ku di van salên dawî le bûne û min di çavkanî: 19 de nivîsandine ev in: Kilama Hesinê Mihemed, 1956, Kima Gundiyên Çinêriya, 1963, Strana Bira-mê Rizgo, 1964 û wekî dinê hêjî bi sedan vî, gazî û bûyerên Êzîdiya ye ku ne hati-ne nivîsandin hene.

Ew Êzîdiyên ku koçberî welatên **Qafqasiyan û Erebiştanê** bûne, ewan di wan welatan de Êzîdiyatî û çanda xwe bi zahmetê giran parastine. Lê Êzîdiyên ku di nava sînorên Cumhuriyeta Tirkî de mabûn; Êzîdiyên **Xaltîyan, Amedê, Hekkarî-Serhedê, Botan (Basa), Çêlka (Tur-Abidin), Meletê û Ruha yê Wêranşehrê** ev bi piranî hatine qirkirin û helandin. Di wan herêman de, îro çend malên Êzîdiyan bi tenê li devera Xaltîyan û li herêma Wêranşehrê de mane. Belê eger meriv îro wanê mayî tevan bîne li ser hev, dev de weke gundekî piçûk jî tûne ne. **Şovenîstên Tirkî bi alîkariya olperestên Kurd, welatên cînar û menfeatçiyên Ewropayîyan gelê Kurdîştanê yê herî kevn** di nava xwe de helandin. Ji bo ew bikaribin cî û warên Kurdan, ne xasim yê kurdên Êzîdî li hev pare bikin û şopa hebûna Êzîdiyan tam wenda bikin, ewan êdî di sala 1934'an de qanûnên guhartina navên gund û paşnavên evdên Kurd derxistiye. Wana bi vê siyaseta xwe ye şovenîst û ne demokratîk, çiqas mulkê Êzîdiya yê heta wan salan hebû, tev ji destên Êzîdiyan derxistin, tapû û qoçanên wan yê heyî jî çirandin û bi sedan gundên Êzîdiyan pareve kirin. Vêga jî, di destên gelek Ezîdiyan de tapû (qoçanên) yê erd û gundan hene û herkes jî dizane ku ev gund û êrd yê Êzîdiyan e, lê ji ber ku xwînxwaran navên di qeydiyan de guhastine, êdî Êzîdî nikarin daxwaz û bahsa van milk û talanên xwe bikin.

Jixwe ji ber vê zilm û zora ku dewletê û olperestên Musilmanên Kurd, li Êzîdiyan kiriye, tu evdek ji Êzîdî û ji ecnebiyan nikare di derheqê hejmara Êzîdiyan de agahdariyeke rast bide. Agahdariyên di derheqê hejmara Êzîdiyan de hatî û tê gotin, tenê gumanên evda ne.

Bila tu kes çewt fahm neke, ez nabêjim van nivîskar û gerokên ku min bahsa lêkolîn û berhemên wan kiriye tenê rastiya rewşa gelên Kurdîstanê diyarkirine. Eşkere ye ku geleka ji wan, ji bo armanc û berjewendiyên xwe û dewletên xwe, bi zanistî çewtî û neyartî xistine nava gelek netew û olên (Musilman, Xirîstîyan, Êzîdî, Elevî û.w.d.) ku li Mezopotamiyayê hene.

Her weha hêvîdar im ku hinek ji dîroknas û lêkolînerên dîrokê, dê karibin zêde li ser van babetan rawestin, ewê wan zaniyaran ku destê min ne gehîştîyê kombikin û ji me re pêşkêşbikin. Dîsa ezê gelekî dilxweşbim gava ku em ji vaqas bûyerên bûyî, wekî çewa V.O.Klyûçewskî gotiye: "Em gereke demên derbazbûyî fêr bibin, ne ji bo wê ku ew îdî derbaz bûne, lê herwaha bona wê, ku ew dema derbazbûyî nikaribûye paşmayînen xwe bide paqijkirinê." (9) fahm bikin.

Dema em birastî berhev bikevin, emê hingê ji bi serbikevin.

ÇAVKANÎ:

1- Şerefxanê Bedlêse-ŞEREFNAME -Tarîxa Kurdîstanê ya kevn 1579-, Wergera kurmanci: ya ji aliyê Zîya Avcî ve di sala 1998 de çapa yekem a Kurmanci ji Weşanxaneyê Apecê, weşan Nr.: 129 hatiye weşandin.

2- Garo Sasunî-Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni-Kürt ilişkileri, Stockholm-1986.

3- Alfert Dapper,-Reich des Großen Mogols, Persien, Georgien und Mengrelien-1682.

4- Johan Heinrich Zedler- Grosses Unjversal Lexicon Band.XIV (Jezides) Leipzig 1735.

5- Karsten Niebuhr,- Reisebeschreibung nach Arabien und anderen umliegenden Ländern 1774 bis 1778 in Kopenhagen-

Zürich 1766

6- Bergk, Johann Adam -Natolien, Georgien, Armenien, Kurdistan, Irak und Al Dschesira (in historische, geographische ..) Heinsius in Gera, 1799. Mit zwei Karten.

7- James Claudius Rich,- Narrative of a Residence in Koordistanya -Duncan, 1836. S.:66-130.-

8- Avyarov, Osmanli-Rus ve İran savaşlarında Kürtler 1801-1900. Ankara 1995 . Osmanlıcadan Tercüme eden : Muhammed (Hoko) Varlı(Xanî)

9- M.S.Lazarev -Pîrsa Kurdan (1891-1917)- Weşanên Roja Nû:49. Stockholm 1999. Wegera ji rûsî: Têmurê Xelîl.

10- Helmut v. Moltke-Unter dem Halbmond 1835-1839. Seite:258-265.

11- Dr.P.Müller Simonis, Durch Armenien, Kurdistan und Mesopotmien.Meinz 1897.

12- Austin Henry Layard, -Nineveh und Babylon (Nebst Beschreibung seiner Reisen in Armenien, Kurdistan und der Wüste.- Leipzig 1855

13- Karl May, Durchs wilde Kurdistan 1885

14- Nolde Baron Eduard -Reise nach Inner Arabien, Kurdistan und Armenien 1892 - Braunschweig 1895, Vieweg 1895.

15- Robert Koldewey, - Heitere und ernste Briefe- Berlin 1925 rûpel.:166-

16- Dr. Celîlê Celîl, Jiyanê Rewşenbîrî û siyasi ya Kurdan (Di Dawiya Sedsala 19'a û Destpêka sedsala 20 'a de)- Çapxana Jîna Nû . Çîrya Dawî 1985 Uppsala.

17- Ordîxanê Celîl û Celîlê Celîl- Zargotina Kurda Para I û II. Moskva 1978.

18- Günther Deschner, Saladins Söhne: Die Kurden- des betrogene Volk/ 1983 München-

19- Kemal Tolan, Hebûn û tûnebuna Êzîdiyan tav romanên zindîne. Oldenburg 2000. Weşanên Mala Êzîdiyên Oldenburgê.

20- Dr.Theodor Menzel(Odessa). Ein Beitrag zur Kenntnis der Jeziden. Leipzig 1930. Rûp.:CXVI. de .

21- Hacıyê Cindî- Hewarî-, Weşanên Roja Nû. Çileyê Paşin,1999.

4.1924 (L.Das Jezidentum) Liechtenstein 1973

Mîr Celadet Bedirxan - Ronahî, hejmar 1-28 . (1942-1945). Jina nû .1985

Prof.Dr.Carl Brockelmann - Geschichte der Arabischen Litteratur.- Zweite S.band. Leiden 1938

D.Hans Haas -Bilderatlas zu Religionsgeschichte- Leipzig 1930

"Celawa Şêx Derweş"-Duha û Drozê Êzîdiya -1992 Bonn

B. Murat Öztemir -Yezidiler ve Süryaniler, Röportaj-inceleme Mayıs 1988. Ekin Yayınları

Bingeha Êzîdiya li Derveyî Welat. Hannover Kovara Roj hemû hêjmarê derketî.

Burhan Oğuz -Türkiye halkının kültür-Kökenleri -Teknikleri, Müessesleri, inaç ve Adetleri-Cilt .I: Giriş, Beslenme ve Teknikleri. Istanbul 1976. Istanbul Matbası

Burhan Oğuz -Türkiye halkının kültür-Kökenleri -Teknikleri, Müessesleri, inaç ve Adetleri – Cilt .II :Tarım, Hayvancılık, Meteoroloji- Istanbul 1976 Istanbul Matbası

Cemşid Bender -Kürt Mitolojisi – 1 Berfin Yayınevi.

Cîgerxîn -Tarîxa Kurdîstan Cîld.:1 Stockholm 1985

Yekitiya Êzdiyan Almany-Kovara La- liş hemû hêjmarê derketî

Dr.Cemşid Bender -Kürt Tarihi ve Uygarlığı çap.1. 1991 Kaynak yayınları

Ekrem Cemil Paşa -Dîroka Kurdistan bi kurtebirî. -Çile 1995 Bruksel.

Ethem Xemgîn -Kürdistan Tarihi cilt-3. 1991- Kürdistan Tarihi cilt-1 1982. Agri Verlag

Hayri Başbuğ -Yezidilik inancı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını : 39. Istanbul 1987. Baysan Basım ve yayın sanayi A.Ş.

Komela Çande û Dînê Êzîdî ya Oldenburgê -Dengê Êzîdiyan hemû hêjmarê derketî

Torî -Yezidilik ve Yezidiler- Istanbul. Berfin Yayınları Mart.2000

Xidir Pîr Silêman -Êzîdiyatî (Wane bo

qutabîyêt êzîdîya) 1996 Dihok

Pîr Xidir Silêman -Laliş Kovera rew-şenbîrî Demdemiye Bingehî. Dihok hemû hêjmarê derketî .

Ereb Şemo -Şivanê Kurd -Tebax 1990. Köln

Bazil Nikitin -Kürtler – Deng Yayınları. 1991 Istanbul u.w.d.

18. Çend bûyerên ku di van salên dawî de bûne û min di çavkanî:19 de nivîsandine jî ev in: Kilama Hesinê Mihemed, 1956, Kilama Gundiyên Çinêriya, 1963, Strana Bira-hîmê Rizgo, 1964 û wekî dinê hêjî bi sedan hêvî, gazî û bûyerên Êzîdiya ye ku ne hatine nivîsandin hene.

Ew Êzîdiyên ku koçberî welatên **Qafqasiyan û Erebiştanê** bûne, ewan di wan welatan de Êzîdiyatî û çanda xwe bi zahmetê giran parastine. Lê Êzîdiyên ku di nava sînorên Cumhuriyeta Tirkî de mabûn; **Êzîdiyên Xaltîyan, Amedê, Hekkarî-Serhedê, Botan (Basa), Çêlka (Tur-Abidin), Meletê û Ruha yê Wêranşehîrê** ev bi pîranî hatine qirkirin û helandin. Di wan herêman de, îro çend malên Êzîdiyan bi tenê li devera Xaltîyan û li herêma Wêranşehrê de mane. Belê eger meriv îro wanê mayî tevan bîne li ser hev, dev de weke gundekî piçûk jî tûne ne. **Şovenîstên Tirkî bi alîkariya oluparastên Kurd, welatên cînar û menfêatçiyên Ewropayîyan gelê Kurdîstanê yê herî kevn di nava xwe de helandin.** Ji bo ew bikaribin cî û warên Kurdan, ne xasim yê kurdên Êzîdî li hev pare bikin û şopa hebûna Êzîdiyan tam wenda bikin, ewan êdî di sala 1934'an de qanûnên guhartina navên gund û paşnavên evdên Kurd derxistîye. Wana bi vê siyaseta xwe ye şovenîst û ne demokratik, çiqas mulkê Êzîdiya yê heta wan salan hebû, tev jî destên Êzîdiyan derxistin, tapû û qoçanên wan yê heyî jî çirandin û bi sedan gundên Êzîdiyan pareve kirin. Vêga jî, di destên gelek Ezîdiyan de tapû (qoçanên) yê erd û gundan hene û herkes jî dizane ku ev gund û êrd yê Êzîdiyan e, lê ji ber ku xwînxwaran navên di qeydiyan de guhastine, êdî Êzîdî nikarin daxwaz û bahsa van milk û talanên xwe bikin.

Jixwe ji ber vê zilm û zora ku dewletê û olperestên Musilmanên Kurd, li Êzîdiyan kiriye, tu evdek ji Êzîdî û ji ecnebiyan nikare di derheqê hêjmara Êzîdiyan de agahdariyeke rast bide. Agahdariyên di derheqê hejmara Êzîdiyan de hatî û tê gotin, tenê gumanên evda ne.

Bila tu kes çewt fahm neke, ez nabêjim van nivîskar û gerokên ku min bahsa lêkolîn û berhemên wan kiriye tenê rastiya rewşa gelên Kurdîstanê diyarkirine. Eşkere ye ku gelek ji wan, ji bo armanc û berjewendiyên xwe û dewletên xwe, bi zanistî çewtî û neyartî xistine nava gelek netew û olên (Musilman, Xirîstîyan, Êzîdî, Elevî û.w.d.) ku li Mezopotamiyê hene.

Her weha hêvîdar im ku hinek ji dîroknas û lêkolînerên dîrokê, dê karibin zêde li ser van babetan rawestin, ewê wan zaniyaran ku destê min ne gehîştîyê kombikin û ji me re pêşkêşbikin. Dîsa ezê gelekî dilxweşbim gava ku em ji vaqas bûyerên bûyî, wekî çewa V.O.Klyûçewskî gotiye: "Em gereke demên derbazbûyî fêr bibin, ne ji bo wê ku ew îdî derbaz bûne, lê herwaha bona wê, ku ew dema derbazbûyî nikaribûye paşmayînen xwe bide paqijkirinê." (9) fahm bikin.

Dema em birastî berhev bikevin, emê hingê ji bi serbikevin.

ÇAVKANÎ:

1- **Şerefxanê Bedlêse-ŞEREFNAME** -Tarîxa Kurdîstanê ya kevn 1579-, Wergera kurmanci: ya ji aliyê Zîya Avci ve di sala 1998 de çapa yekem a Kurmanci ji Weşanxaneyê Apecê, weşan Nr.: 129 hatiye weşandin.

2- **Garos Sasunî**-Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni-Kürt ilişkileri, Stockholm-1986.

3- **Alfert Dapper**, -Reich des Großen Mogols, Persien, Georgien und Mengrelien- 1682.

4- **Johan Heinrich Zedler**- Grosses Universal Lexicon Band.XIV (Jezides) Leipzig 1735.

5- **Karsten Niebuhr**, -Reisebeschreibung nach Arabien und anderen umliegenden Ländern 1774 bis 1778 in Kopenhagen-

Zürich 1766

6- **Bergk, Johann Adam** -Natolien, Georgien, Armenien, Kurdistan, Irak und Al Dschesira (in historische, geographische ..) Heinsius in Gera, 1799. Mit zwei Karten.

7- **James Claudius Rich**, -Narrative of a Residence in Koordistanya -Duncan, 1836. S.:66-130.-

8- **Avyarov**, Osmanli-Rus ve Iran savaşlarında Kürtler 1801-1900. Ankara 1995 . Osmanlıcadan Tercüme eden : Muhammed (Hoko) Varli(Xanî)

9- **M.S.Lazarev** -Pirsa Kurdan (1891-1917)- Weşanên Roja Nû:49. Stockholm 1999. Wegera ji rûsî: Têmûrê Xelîl.

10- **Helmut v. Moltke**-Unter dem Halbmond 1835-1839. Seite:258-265.

11- **Dr.P.Müller Simonis**, Durch Armenien, Kurdistan und Mesopotmien.Meinz 1897.

12- **Austin Henry Layard**, -Nineveh und Babylon (Nebst Beschreibung seiner Reisen in Armenien, Kurdistan und der Wüste.- Leipzig 1855

13- **Karl May**, Durchs wilde Kurdistan 1885

14- **Nolde Baron Eduard** -Reise nach Inner Arabien, Kurdistan und Armenien 1892 - Braunschweig 1895, Vieweg 1895.

15- **Robert Koldewey**, - Heitere und ernste Briefe- Berlin 1925 rûpel.:166-

16- **Dr. Celîlê Celîl**, Jiyana Rewşenbûrî û siyasi ya Kurdan (Di Dawiya Sedsala 19'a û Destpêka sedsala 20 'a de)- Çapxana Jîna Nû . Çîrya Dawî 1985 Uppsala.

17- **Ordîxanê Celîl û Celîlê Celîl**- Zargotina Kurda Para I û II. Moskva 1978.

18- **Günther Deschner**, Saladins Söhne: Die Kurden- des betrogene Volk/ 1983 München-

19- **Kemal Tolan**, Hebûn û tûnebuna Êzîdiyan tav romanên zindîne. Oldenburg 2000. Weşanên Mala Êzîdiyên Oldenburgê.

20- **Dr.Theodor Menzel**(Odessa). Ein Beitrag zur Kenntnis der Jeziden. Leipzig 1930. Rûp.:CXVI. de .

21- **Hacıyê Cindî**- Hewarî-, Weşanên Roja Nû. Çileyê Paşin,1999.

- 22- Etem Xemgin – Kürdistan da Dirî inançlar ve etkiler. Köln 1996. Rûpel:58.
23- Pîr Xetîp, Ev Mişêwra di sala 1270 de bi destnîşana gelek Xasên Êzîdiyan hatiye tomarkirin . Mamoste Pîr Xidir Suleyman ev ji min re xwand û jê derek jê da min.
24- Osman Aytar-Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna-Agustos. 1992.
25- Malpera; Îzedîn Bacini <http://home.dencity.com/bacin/>,
26- Malpera; <http://www.milli.yet.com.tr/1998/01/10/ykema.html>,
27- Malpera; <http://members.nbci.com/avrsya/depo1/yazma.htm>,: Yazma Van Tarihi'nden Notlar: VAN'DA YEZİDİLERLE KANLI SAVAŞLAR
28- Pîr Xidirê Silêman & Xelil ê Cindî-Êzîdiyâtî (li ber ronaya hindek tekstên ol Êzîdiyan). 1995. Ararat.
29- Major Frederick Millingen, Kûrtler arasında doğal yaşam- Çeviren: Nuray Mestci
30- <http://www.folklorurumu.org/folklor/yoreler/van/asiretler.htm>,
31- Yaşar Kemal, Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana – Bir Ada Hikayesi I- Ocak 1998 İstanbul.

Agahdarî

Navnîşana me û telefonên me hatin guhertin. Navnîşan û telefonên me yê nû ev in:

Tarlabaşı Caddesi No: 95 Kat: 1
Beyoğlu/İstanbul

Tel : 0.212- 292 66 26 / 292 66 27

Fax : 0.212- 292 6635

Kovara DENG

ADIM ADIM

ÖZGÜRLÜĞE

DOĞRU

KALAALLIT NUNAAT

Hüseyin KIZILOCAK

İnuit- insan, Kalaallit Nunaat ise insanların ülkesi demek.

İnuit'lerin ülkesi Kalaallit Nunaat'a bir ziyaret, bizlere onların nasıl adım adım özgürlüğe doğru gittiklerini gösterdi. Burada ne sömürgeleştirmek için silah kullanılmış ne de özgürlüğe giden yolda silah kullanılıyor. Her şey konuşarak ve anlaşarak çözümleniyor.

Peki burada hiç mi zor kullanılmamış? Elbette zaman zaman kullanılmış ama sömürgeleştirilirken asıl belirleyici olarak zor kullanılmamış, din kullanılmış.

Ülkenin genel durumunu ve özgürlük yolundaki duygu ve düşünceleri daha iyi anlatabilmek için zaman zaman geziyi, zaman zaman genel bilgileri yazacağım. Sadece kuru kuru tarihler ve bilgileri yazmakla ülkenin ve özgürlük yolunun nasıl katedildiğini anlatmak ve anlamak zor. Duygular ve düşünceler bu gezi sırasında konuştuğumuz kişilerin görüş ve düşüncelerinde dile getiriliyor.

Bu halktan ve ülkeden bahsetmeden, orada gezmeye başlamadan önce onların ülkesi hakkında biraz bilgi verelim:

✓ YÜZÖLÇÜM, NUFUS VE İKLİM

Dünyanın bu en büyük adası (Belki şimdi neresi olduğunu tahmin etmişsinizdir) 2.166.086 km. Kuzey sınırından güney sınırına olan uzaklık 2.670 km ve batıdan doğuya ise 1.050 km. Bu ülkenin büyüklüğü, İsveç, Almanya, Fransa, İspanya ve İngiltere kadar.

Bunun 1.655.637 km (%85), yani adanın iç kesimleri tamamen buzlarla kaplı. Bu buz bizim bildiğimiz kışın oluşup yazın kaybolan buzdan değil. Bu buz binlerce yıldır oluşmuş ve hala duruyor. Geriye kalan 410.449 km (%15) ise buzun olmadığı, deniz kıyısı ve işte insanlar burada yaşıyor.

Bu koca ülkenin diğer dillerdeki adı Gröndland, yani yeşil ülke. Bu kadar buzla kaplı bir yerin adı nasıl yeşil ülke olur diyeceksiniz. Haklısınız, bu ülkenin adı yeşil ülke ama büyük bir kısmı buzlarla kaplı. Zaten yerliler yeşil ülke demiyor, dışardan sonradan gelenler bu adı takmışlar ve bunun hikayesini sonra anlatacağız.

Bu ülkenin yerlileri, kendilerinin deyişiyle İnuitler, manası insanlar, yabancılardan deyişiyle Eskimolar. Burda 1 Ocak 2001 tarihindeki sayımlara göre 56.245 kişi yaşıyor ve bunların yaklaşık 10.000 kadarı yabancı (Danimarkalı).

Burada yazlar çok kısa, kış ise çok uzun. Yılın büyük bir kısmında ülke karanlık, yazları ise güneş hiç batmıyor. Kışın, yaşanan bölgelerde, ortalama sıcaklık sıfırın altında veya sıfır derece, yazın ise ortalama 10-12 derece. Ülkenin güney ve batı kesimleri sıcak su akıntısı nedeniyle diğer bölgelere göre daha sıcak.

Burada en sıcak aylar temmuz ve ağustos, en soğuk aylar ise şubat ve mart. Yazın sıcaklık kimi yerlerde 20 dereceye kadar çıkarken, kışın bazen ve özellikle kuzeyde eksi 30-40 dereceye kadar düşüyor.

✓ TARİH

İnuitlerin atalarının tarihi 4000-5000 yıl öncesine gidiyor. Kanada üzerinden avlayacakları hayvanların peşlerinden buraya

gelmişler ve çeşitli uygarlıklar oluşturmuşlar. M.Ö. 2500-2000 yılları arasında ülkenin kuzey doğusunda Independence 1, 1400-500 yılları arasında ülkenin batısında Sarqaq, 600-100 yine ülkenin kuzeydoğu bölgesinde Independence 2 kültürlerini oluşturmuşlar.

M.Ö. 500 ile M.S. 200 yılları arasında Dorse 1 ve M.S. 800-1000 yıllarında Dorse 2 ve yaklaşık M.S. 900'lı yıllarda ise Thule kültürlerini oluşturmuşlar.

Eskimoların ataları olan kuzeyin yerlileri yok olup gitmişler. Ancak bunlara ait mumyalardan, burada insanların yaşadıklarını biliniyor.

Buraya ilk yabancı İzlanda'dan 982 yılında gelmiş. Kızıl Erik adında bir İzlandalı (İzlanda'nın asıl adı İsländ'dir ve buz ülkesi demektir) gemisiyle yaz aylarında güney kıyılarına geldiğinde, İzlanda'dan farklı olarak yemyeşil otlarla kaplı deniz kıyısındaki yerleri görmüş ve buraya Yeşil Ülke adını vermiş. İşte ülkenin diğer dillerdeki adı bu nedenle Gröndland, yani yeşil ülke.

Daha sonra buraya Hollandalılar ve Alman misyonerler geliyor. Bunların amacı adını işittikleri bu yerlileri hristiyanlaştırmak.

1721 de ülkeye gelen Norveçli Hans Ege'de ülkenin bugün başkenti olan Nuuk'a yerleşiyor ve ilk koloniyi oluşturuyor.

Asıl ülkenin sömürgeleştirilmesi 1776 da Danimarka Krallığı tarafından başlatılıyor ve ülke ile yapılacak ticareti kendi tekeline alıyor.

Bu durum 2. dünya savaşına kadar devam ediyor. 1940-45 yılları arasında Hitler'in Danimarka'yı işgali nedeniyle, Danimarka'nın Gröndland ile olan ilişkileri kesiliyor ve ülke yönetimini geçici olarak Kanada üstleniyor. Bu dönemde Amerikalılar buraya ilk hava üslerini kuruyorlar.

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Danimarka yeniden yönetimi alıyor ve bu durum 1953'e kadar sürüyor. Bu tarihten sonraki gelişmeleri daha ileride anlatacağım.

✓ KALAALLIT NUNAAT'A YOLCULUK

"İnsanların" ülkesine gitmeden iki hafta önce, ülkenin Kopenhag'daki binasında (bir çeşit elçilik), yolculuk ve programı hakkında bize bilgi veriliyor. Elçilik binası Kalaallit Nunaat yerel hükümetinin Kopenhag'daki temsilciliği. Henüz tam bağımsız olmamalarına rağmen aynen bir elçilik gibi çalışıyor.

Programı bilgi ve turizm sorumlusu açıklıyor. Bilgi sorumlusu Danimarkalı, turizm sorumlusu ise Eskimo. Bilgi sorumlusu aynı zamanda bütün gezi boyunca bize rehberlik edecek.

Nihayet oraya gideceğimiz gün geliyor. Gece fazla uyuyamıyorum. 29 Ağustos 2001 günü sabah havaalanında buluşuyoruz. Herkes birbiriyle oranın hava şartlarına uygun elbise alıp almadığını soruyor. Bir gün önce hemen hepimiz internetten hava durumunu öğrenmiştik. Kopenhag 20-22 derece ve Kalaallit Nunaat'ta ilk gideceğimiz yerin yağışlı olduğu ve 5-10 derece arasında değiştiği yazılı. Ülke çok büyük ve dolayısıyla kuzey ile güney arasında sıcaklık farkı var. Biz sadece güney ve batıya gideceğiz ve burdaki havanın aşağı yukarı aynı olduğunu internetten öğreniyoruz. Ama hava genellikle yağışlı olacak diyor havaalanında görüştüğümüz rehberimiz ve diğer gazeteciler.

Geziye katılan 10 gazeteciyiz. Her birimiz değişik ülkelerde çıkan gazete, TV ve radyolara haber iletıyoruz. Kimileri profesyonel gazeteci, kimileri de benim gibi günlük işlerinin yanı sıra yazı yazıyor. Gazeteciler; Reuters, AP ve TASS ajanslarından birer kişi, Norveç, İsveç, Hollanda, İngiliz ve Alman gazetelerine yazan birer kişi ile ARD televizyonundan bir kişi ve bir de ben.

Valizlerimizi verdikten sonra pasaport kontrolünden geçiyoruz. Rus gazetecinin dışında hepimiz Danimarka vatandaşı olduğumuzdan dolayı vize gerekmiyor. Sadece Rus olan yine Danimarka yabancılar daire-

sinden Gröndland için vize almış. İçimizden sadece iki kişi Danimarkalı, diğerleri başka uluslardan.

Uçağa bineceğimiz kapıda polis ve narkotik kontrolü yapan köpekler var. Daha önce Kopenhag havaalanından defalarca uçtum ama uçağa binmeden önce narkotik kontrolü yapıldığına ilk kez rastlıyordum. Benim gibi diğer arkadaşlar da buna şaşır-mışlardı. Bunu gören rehberimiz, orada narkotik kullanımın yaygın olduğunu, oraya gitmenin sadece uçak ya da büyük gemi ile mümkün olduğunu ve bu nedenle kontrolün yapıldığını söyledi. Zaten yaklaşık 10.000 kadar Eskimo (Inuit)'nun Danimarka'da yaşadığını ve bunlar arasında narko ve alkol kullanımının yaygın olduğunu biliyordum.

Nihayet saat 10.00'da uçağımız havalandırıyor. Uçaktaki anonslar Eskimo dili olan Kalaallisut-Gröndlandca, Danimarkaca ve İngilizce yapılıyor. Yolculuk 4 saat çekiyor ve aynı zamanda 4 saatlik zaman farkı var. Uçak alçalmaya başlayınca, soğuk olabileceğini ve kalın kazağımı bavulumda bagaja verdiğimi hatırlıyorum ama havaalanı binasının sıcak olacağını düşünüyorum.

Uçak yere yaklaştığında rehberimiz, uzakta beyaz görünen yerleri gösterip buz olduğunu söylüyor ama fazla birşey göremiyorum. Deniz kıyısını ve hemen kıyından yükselen dağları görüyorum. Denizin içindeki buzdağlarını gösteriyor ama uzak ve yüksekte olduğumuzdan tam olarak nasıl olduklarını görmek mümkün değil.

Uçak dağların üzerinden denize yaklaştığında küçük bir havaalanına iniyor. Ülkenin güney ucuna yakın bu şehrin adı Narsarsuaq. Dağların arasında uzanan küçük bir körfezin yanına yapılan bir havaalanı ve küçük bir havaalanı binası var. Uçak binaya yaklaşıyor ve biz uçaktan iniyoruz. Hava bulutlu ama o kadar soğuk değil. Hava fazla nemli olmadığından insan üşümüyor.

Körfez tarafına bakıyorum ve büyüklü küçük buzdağlarını görüyorum. Dağ tarafına dönüyorum, yeşil ve kahverengi otlarla kaplı kayalık dağları görüyorum. Sonba-

har başladığından otlar renk değiştirmeye başlamış.

Dağlara bakarken bizim oraları, dağları, bizim köydeki kayalıkları hatırlıyorum. Bir an kendi köyüm ile buranın dağları arasındaki benzerliğe hayret ediyorum. Arada bir fark var, bizim dağlarda sonbaharda artık ot denen birşey kalmamış, herşey kurumuştur ama burada otlar hala yeşil. Bizim oralarda dağların eteklerinde ormanlık alanlar ve meyve ağaçları var ama burada havaalanı çevresindeki bir kaç cılız ağaçtan başka ağaç görmek mümkün değil.

Uçak havaalanına buzların üzerine inecek zannediyordum ama ortada ne kar ne de buz var. Tek görünen körfezdeki buzdağlarıydı. Böylece buraya ilk gelen Kızıl Erik'in neden buraya Yeşil Ülke dediğini anlıyordum. Dağ taş rengarenk otlar ve çiçeklerle doluydu.

Havaalanından dışarı çıktık ve yaklaşık 500 metre ötedeki otele gittik. burada yeni rehberimiz bize bölge hakkında bilgi verdi. Üssün 1941'de Amerikalılar tarafından yapıldığını ve yapılan havaalanı ve hastanenin özellikle 1950-1953 yılları arasında Kore savaşı sırasında önemli bir rol oynadığını, Narsarsuaq'ta 150 kadar kişinin yaşadığını, şehirdeki binaların ve havaalanının Amerikalılardan kaldığını ve burada kalanların sadece havaalanı ve çeşitli kurumlarda çalıştıklarını ve birkaç da koyun çiftliği olduğunu söylüyor.

Burada her taraf kayalık. Hem toprak az hem de yaz mevsimi kısa olduğundan fazla bir şey ekilemiyor. Sadece koyunlar için çok az yerde ot ekilip biçilebiliyor. Son zamanlarda patates de ekmeye başlamışlar.

Rehberimiz ilk olarak buzullarla kaplı iç kesime gideceğimizi söylüyor. Uzaklık 15-16 km kadar. İlk 2-3 km'sini arabayla, sonrasını yaya gideceğiz.

Oraya gitmeden önce bir saatlik boş bir zamanımız var ve ben buzdağlarını görmek için deniz kıyısına iniyorum. Körfez buz parçaları ile dolu. burada farklı büyüklükte ve çeşitli renklerde buz var.

Bir yarım saat arabanın şoförünü bekle-

dikten sonra hareket ediyoruz. Asfalt yol kısa süre sonra bitiyor ve çakıldaşlı yol başlıyor. Aynen bizim köyün yollarına benziyor. Bizim oralarda yollar böyle girintili çıkıntılıydı ama çamur doluydu. burada fazla toprak olmadığından çamur yok. Araba sağa sola yatıyor ve tekerlerin altından büyük taşlar fırlıyor.

Amerikalıların yaptıkları hastanenin kalıntılarının yanından geçiyoruz. Hastane yıkılmış ve sadece temelleri görmek mümkün. 10-15 dakika sonra yol bitiyor ve bir dağın yamacından yaya gidiyoruz.

Her taraftan su fışkırıyor. Dağlardan akan su çağlayanlar oluşturuyor. Bir ot tarlasının yanından geçiyoruz. Otlar biçildikten sonra balya yapılmış ve plastikle sarılmış.

İnişli çıkışlı yol bitiyor ve dağa tırmanmaya başlıyoruz. Çok dik ve bu nedenle hepimiz biraz tırmanıp duruyoruz ve devam ediyoruz. Kimi yerlerde tırmanmaya yardım etmek için ip konulmuş. Dağın tepesine çıktığımızda hepimiz soluk soluğayız. Orda biraz dinlendikten sonra devam ediyoruz. Dağın tepesi göllerle dolu ve ben çiçek toplayarak yola devam ediyorum. Büyük bir göle geldiğimizde biraz su içiyorum. Su çok temiz ve göl çok berrak. Hava bulutlu ama soğuk değil. İsveçli arkadaşımız göle gireceğim diyor. Hiç birimiz su soğuk diye cesaret etmiyoruz ve o giriyor. Suyun o kadar soğuk olmadığını söylüyor.

Dağın öbür tarafına vardığımızda buzulları görüyoruz. Benden önce ulaşanlardan sadece iki kişi buzlara ulaşmak için devam etmiş, diğerleri yorgun olduklarını ve daha fazla gidemeyeceklerini söylüyorlar.

Ben yine çocukluğumu ve bizim köyde geçirdiğim günleri hatırlıyorum. Evlerimiz bir dağın yamacındaydı ve arkasında yüksek kayalıklar yükseliyordu. O nedenle yokuş yukarı çıkmanın zor ama inmenin kolay olduğunu biliyordum. Sırt çantamı onlara bırakıp dağdan aşağı koşturmaya başladım. Benden önce iki kişi inmişti. Birine yarı yolda rastladım, uzak olduğunu ve gitmeye-

ceğini söyledi. Ben devam ettim ve diğer arkadaşaya yetiştim.

Otelden çıktıktan iki saat sonra buzullara ulaştık. Her taraf buz kaplıydı ve sürekli eriyordu. Buzun altından su sesleri geliyordu. Rehberimiz bizimle olmadığından, buzun üstüne çıkıp çıkamayacağımızdan emin değildik. Yerden büyük taşlar alıp buza vurdum, kırılacak gibi değildi. Ayağımla biraz denedim, sağlamdı. İnsanı ürpertiyordu. Harıl harıl su sesi geliyordu. Bunca yolu geldikten sonra buzun üzerine çıkmamak olmaz diyorum arkadaşıma ve korkarak adımımı atıyorum. İkimiz buzun üstüne çıkıyoruz ve on adım kadar gidiyoruz. Daha fazla cesaret edemiyoruz. Orada fotoğraf çekip iniyoruz. Derken diğerleri de geliyor. Benim yokuş aşağı koşmamdan cesaret almışlar. Sadece iki kişi gelmemiş.

Zamanımız fazla olmadığından dönme-ye başlıyoruz ama yokuş dik ve bizim bacaklarda derman kalmamış. Yaklaşık iki saatte gittiğimiz yolu üç saatte geri geliyoruz. Arabaya ulaştığımızda artık yürüyecek halimiz kalmamıştı. Arabadaki koltuklara yığılıyoruz ve otele dönüyoruz.

Ertesi gün sabah erkenden bir tekne ile körfezin karşı yakasına geçiyoruz. Hava bulutlu ve hafif hafif yağmur yağıyor. Orada sadece 10-15 kadar ev var. Burası Kızıl Erik'in ilk geldiği yer. Tepeye onun heykeli dikilmiş. Kızıl Erik'in buraya gelişinin 1000 yılı nedeniyle, geçen yıl burada büyük törenler yapılmış. Kızıl Erik fazla dindar değilmiş ama karısı dindarmış ve o nedenle ona küçük bir kilise yapmış. Kiliseye ancak bir iki kişi sığar. Bunların kalıntılarını ve ona benzer olarak yeni yapılanları geziyoruz.

Burada bir koyun çiftliği ve bir de bakkal var. Bakkala giriyoruz. Fazla büyük değil ama sebzeden elbiseye, mutfak eşyasından balıkçı malzemelerine kadar her şey var. Tekrar tekneye binip Yerel hükümetin ekonomiden sorumlu bakanı Josef Motzfeldt'in kaldığı köye gitmek üzere hareket ediyoruz.

Bakanla görüşmeden önce, hatta daha

Danimarka'dayken hepimiz ev ödevlerimizi iyi yapmışız. Ekonomi ile ilgili bilgileri almış ve sorularımızı hazırlamışız. Elbette sadece ekonomi değil, genel olarak her konuda hazırlığımızı yapmışız. Bu nedenle, ülkenin durumunu ve politikacıların dediklerini anlayabilmek için ülkenin idari ve ekonomik yapısı ile yeni tarihi hakkındaki bilgileri aktarmakta yarar.

✓ YAKIN TARİH

İkinci dünya savaşı sırasında Danimarka'nın burası ile bağlantıları kesilince, ilişkiler Kanada ve daha çok da Amerika ile oluyor. Amerikalılar buraya üsler kuruyorlar. Danimarka ile bağların kopması İnuitlerin torunlarına yeni fikirler veriyor ve ilk özgürlük düşünceleri ortaya çıkıyor.

Savaşın bitiminde, 1948'de Gröndlandlılardan ve Danimarkalı politikacılardan oluşan bir komisyon kuruluyor. Bu komisyonun çalışmaları ve önerileri sonucunda ülke yönetimi yeni bir şekle bürünüyor. Danimarka 1953'ten sonra burayı da Danimarkanın bir vilayeti sayıyor ve zaman içinde Eskimoların Danimarkalılarla aynı haklara sahip olması için çalışmalar yapılması kararı alınıyor.

Böylece ülkede belediyeler oluşuyor. Seçimler yapılıyor. Böylece tek hakim, Danimarka'dan gönderilen vali olmuyor. Belediyeler de yönetimde söz sahibi oluyorlar. Eskimolar Danimarka Parlamentosuna iki milletvekili seçiyorlar.

Danimarkalılara göre bu, Danimarka'nın sömürge statüsünü kaldırması ve yerlilere Danimarkalılarla aynı hakları vermesi anlamına geliyor. Ama bunu İnuitler yani Eskimolar farklı değerlendiriyorlar. Kimi Eskimolar Danimarkalılar gibi değerlendirirken, diğerleri bu gün bile sömürge statüsünün devam ettiğini söylüyor.

Bu yeni durum Türkiye-Kürdistan ilişkilerine benziyor ama burada Eskimo olmak, örgütlenmek, düşünce açıklamak yasak değil. Eskimolar "dağlı Danimarkalı" olarak da ilan edilmiyor.

Bir süre sonra, Yerel politikacılar,

Gröndland'da yapılanların yeterli olmadığını söylüyorlar ve halkın ekonomik ve sosyal durumunun daha da düzeltilmesini talep ediyorlar.

1960 da durumu değerlendirmek ve çözüm yolları bulmak için Danimarkalılardan ve Eskimolardan oluşan bir komisyon (G-60) kuruluyor. Bu komisyonun çalışmalarından sonra 5 konuda anlaşılıyor.

- İş alanlarının yaratılması,
- Halkın daha rahat hizmet verilecek yerlere toplanması,
- İş yerlerinin modernleştirilmesi,
- Halkın eğitim düzeyinin yükseltilmesi-ne önem verilmesi,
- Yeni evlerin yapımına hız verilmesi.

Bu kararların uygulanmasına başlamasından sonra, bazı küçük yerleşim yerleri boşaltılıyor. Halkın bir kısmı buralardan gitmek istemiyor ama gerekli ihtiyaçlarını karşılayacakları köy dükkanları kapatılınca, onlarda şehirlere göç etmek zorunda kalıyorlar.

Bu Ecevit'in "köykenit" projesine benzenen yöntem şimdi çok eleştiriliyor. Buralardan şehirlere getirilen balıkçılar, balık fabrikalarında çalıştırılıyor ama hiç bir zaman bu yaşama alışamıyorlar. İhtiyacı olduğu zaman balık ve rengineyi avlayan, bağımsız yaşamaya alışmış bu avcılarının çoğu sosyal sorunları olan insanlara dönüşüyor.

Bu program 1970'lere kadar devam ediyor. 1970'te Sisimiut şehrinde düzenlenen bir konferansta, yerel politikacılar, adına entegrasyon denen bu göç ettirilme politikasına karşı çıkıyorlar. Ülkenin üç genç politikacısı Lars Emil Johansen, Jonathan Motzfeld (şimdi Başbakan) ve Moses Olsen 1971 tarihinde ilk Gröndland partisini (Siumut) kuruyorlar ve otonomi, ülkenin yerel olarak kendi kendisini yönetmesi talebinde bulunuyorlar. Parti, Gröndland'ın Danimarkalılaştırılmasını değil, Gröndlandlaştırılmasını ve yabancı yönetimine son verilmesini istiyorlar.

Danimarka bu partiyi, Kürt partilerinin kapatıldığı gibi, apar topar kapatmıyor ve üyelerini işkenceden geçirip hapse atmıyor.

Gröndland Hükümeti, ülkelerinin

coğrafik, etnik veya kültürel olarak Avrupa ile bir ilişkisinin olmadığını ve dolayısıyla Avrupa Birliği'nde kalmasının bir anlamı olmadığı görüşünde ve yerel hükümetin

yaptığı ilk işlerden biri, Gröndland'ı Avrupa Birliği'nden çıkarmak oluyor. 1982'deki halkoylamasından sonra 1985 yılında Avrupa Birliği'nden çıkıyor.

Buna karşılık Brüksel'de daimi bir büro oluşturuluyor ve AB ile balıkçılık konusunda bir antlaşma imzalanıyor.

Buna göre: AB ülkeleri Gröndland karasularında balık avlayabilecek ve buna karşılık AB Gröndland'a para verecek. Bu rakam 1992 yılına kadar 275 milyon ve bundan sonra 300 milyon Danimarka Kronu'dur.

Onları sokak ortasında kurşunlamıyor da. O parti hala var ve daha sonra ülke tarihinde ve politikasında önemli bir rol oynuyor.

Otonomi için ilk sert sinyal 1972'de geliyor. Bu tarihte Danimarka'nın ve elbette Gröndland da içinde olmak üzere, o zaman ki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğuna girip girmemesi için halkoylaması yapılıyor. Danimarka halkı AET'ye evet derken Gröndland'da %70,3 hayır çıkıyor. Danimarka'nın bir viyaleti/eyaleti olması nedeniyle Gröndland'ın da AET'ye dahil olması gerekiyor ama Eskimolar buna tepki gösteriyorlar. Gröndland'ın Danimarka Parlamentosu'ndaki milletvekili Moses Olsen "Danimarka ile Gröndland ilişkilerinde gerçek değişiklikler yapmanın zamanının geldiğini" söylemesi, Eskimoların bağımsızlık istedikleri şeklinde değerlendiriliyor.

Bu gelişmelerden sonra, Danimarka Hükümeti Gröndland'ın geleceğini belirlemek üzere bir komisyon oluşturuyor. Sonradan Otonomi Komisyonu (Kendi kendini yönet-

me) adını alacak bu komisyonun çalışmaları sonucunda Gröndland'a kısmi otonomi verilmesi kararlaştırılıyor ve böylece, Eskimolar 1 Mayıs 1979 tarihinde otonomi hakkını elde ediyorlar. Buna göre, güvenlik ve dışişleri, adalet, polis, kanun ve para birimi ve politikalarının dışında kalan alanlar, süreç içinde Gröndland'a devredilecektir.

Bundan sonra seçimler sonucu yerel bir parlamento ve yerel hükümet oluşturuluyor.

1980'de eğitim, kilise, sosyal işler, vergiler, 1985'te balık ticareti, 1986'da diğer ticaret alanları, 1987'de yerleşim ve teknik işler, 1992'de sağlık ve 1998'de doğal kaynak ve madenlerin yönetimini Gröndland devralıyor.

Mahkemeler, polis ve hapisane, savunma, dış politika Danimarka tarafından yönetiliyor.

Doğal kaynaklar ve madenler yerel yönetime geçmesine rağmen, bulunacak ve var olan madenlerden elde edilecek gelirlerin 500 milyona kadar olan bölümünün yarı yarıya paylaşılması ve ondan sonraki gelirlerin aktüel olarak tartışılarak bölüşülmesi kararlaştırılıyor.

Yeni yerel yönetim, kendi dillerine önem veriyor ve Danimarkaca yer ve bölge adları yerine, eski yerel adlar kullanılıyor.

Ekonomik olarak Gröndland'ın kendi kendine yetmesi mümkün olmadığından, her yıl ya da iki yılda bir belirlenecek belli bir miktarda para Danimarka tarafından Gröndland'a veriliyor ve bu uygulama hala devam ediyor. Gröndland'ın gelirlerinin

yaklaşık yarısını Danimarka'dan gelen gelir oluşturuyor.

Gröndland Hükümeti, ülkelerinin coğrafik, etnik veya kültürel olarak Avrupa ile bir ilişkisinin olmadığını ve dolayısıyla Avrupa Birliği'nde kalmasının bir anlamı olmadığı görüşünde ve yerel hükümetin yaptığı ilk

işlerden biri, Gröndland'ı Avrupa Birliği'nden çıkarmak oluyor. 1982'deki halkoylamasından sonra 1985 yılında Avrupa Birliği'nden çıkıyor. Buna karşılık Brüksel'de daimi bir büro oluşturuluyor ve AB ile balıkçılık konusunda bir antlaşma imzalanıyor. Buna göre: AB ülkeleri Gröndland karasularında balık avlayabilecek ve buna karşılık AB Gröndland'a para verecek. Bu rakam 1992 yılına kadar 275 milyon ve bundan sonra 300 milyon Danimarka Kro-nu'dur.

Daha sonra da bahsedeceğimiz gibi,

Gröndland, AB'den çıkmakla daha karlı olacağını hesapladığı için ayrılıyor, yoksa etnik, kültürel ve coğrafik olarak farklı olduğundan değil.

Ayrıca Gröndland, Birleşmiş Milletlerde de bir şekilde temsil ediliyor. Buna daha sonra ICC'yi anlatırken değineceğim.

Gröndland, Kuzey Kutubu Ülkeleri, Rusya, Kanada, ABD, İzlanda, İsveç, Norveç ve Danimarka'nın oluşturduğu konseye (Arctic Council) de üye. Bu konseyde daha çok Kuzey Kutubu çevresindeki çevre sorunları görüşülüyor.

1999'da Gröndland ve Danimarka yeni

1999'da Gröndland ve Danimarka yeni bir skandalla çalkalandı. 1953'de zamanın Danimarka Başbakanının, parlamento ve bakanların haberi olmadan Gröndland'ın kuzey batısında bulunan Thule'de Amerikalıların bir üs kurmasına ve üse atom taşıyan uçakların inmesine izin verdiği ve burada yaşayan Eskimoların zorla göç ettirildikleri ortaya çıktı. (Danimarka normal olarak topraklarında atom bulundurmuyor ve atom taşıyan uçak ve gemilerin gelmesine de izin vermiyor) Danimarka ile Gröndland arasında yapılan görüşmelerden sonra, Danimarka'nın dış politika konusunda karar vermeye devam etmesi, ancak Gröndland ile ilgili dış ilişkilerin tümünden yerel hükümetin haberdar edilmesi kararlaştırıldı.

bir skandalla çalkalandı. 1953'de zamanın Danimarka Başbakanının, parlamento ve bakanların haberi olmadan Gröndland'ın kuzey batısında bulunan Thule'de Amerikalıların bir üs kurmasına ve üse atom taşıyan uçakların inmesine izin verdiği ve burada yaşayan Eskimoların zorla göç ettirildikleri ortaya çıktı. (Danimarka normal olarak top- raklarında atom bulundurmuyor ve atom taşıyan uçak ve gemilerin gelmesine de izin vermiyor) Danimarka ile Gröndland arasında yapılan görüşmelerden sonra, Danimarka'nın dış politika konusunda karar ver- meye devam etmesi, ancak Gröndland ile ilgili dış ilişkilerin tümünden yerel hükümetin ha- berdar edilmesi kararlaştırıldı.

Bu skandaldan sonra Gröndland, 1999 yılı sonunda, ülkenin bağımsızlığını hazırlamak üzere bir komisyon oluşturdu ve bu komisyon çalışmalarına devam ediyor. Komisyonun 2002 yılında çalışmasının sonuçlarını açıklaması bekleniyor.

✓ EKONOMİ VE EKONOMİ BAKANI

"Teknemiz buzdağları nedeniyle yavaş gidiyor. Hani tam olarak hatırlamıyorum şimdi ama "buzdağının görünen kısmı" derler. Yani buzdağının su altında kalan kısmı ne kadar büyük, bunu görmek mümkün değil. İşte bu buzdağı hikayesini şimdi anlıyorum. Kocaman buzdağlarının yanısıra küçük buz parçacıkları da var. Bir yandan eriyor, diğer yandan yenileri geliyor. Rehberimiz buna aldanmamak gerekir diyor. Buzdağının görünmeyen kısmının daha büyük olabileceğini ve bu nedenle teknelerin ve gemilerin dikkatli seyretmeleri gerektiğini söylüyor. Bunun için teknelere özel bir radar yerleştirilmiş. Teknenin kaptanı buna bakarken, yardımcısı camları siliyor ve zaman zaman dürbünle bakıyor.

Kaptan Danimarkaca konuşuyor ama yardımcısının Danimarkaca bilmediğini söylüyor. Doğu Gröndland'den olduğunu ve oradakilerin fazla Danimarkaca bilmediklerini söylüyor. Genç biri. Daha önce bazıları- nın Danimarkaca bilmelerine rağmen ko-

nuşmadıklarını işitmiştim. Danimarka'dan gelen rehberimiz Danimarkalı ve saçları sa- rı ama buradaki rehberimiz Eskimo. Merak- lanıp Eskimo olan rehberimize soruyorum. O, ikisi de olabilir diyor. Sanki bu konuda fazla konuşmak istemiyor. Ben de üstelemi- yorum ama onu dikkatlice izliyorum ve öy- le görünüyor, ki Danimarkaca biliyor ama konuşmak istemiyor. Çünkü bizim konu- şmalarımıza dikkat ettiğini ve anladığını gö- rüyorum.

Buz, burada sadece buz değil. Çeşit çe- şit buz var. Bizim bildiğimiz saydam diyebi- leceğimiz buzun yanısıra mavinin her türlü renginde buz var. Bazen renk o kadar koyu- laşıyor ki, koyu mora dönüşüyor. Rehberi- miz rengin buzun içindeki havaya bağlı ol- duğunu söylüyor. Buz burada sadece bir çe- şit değil diyor. Denizdeki bu buzdağlarının yanısıra, karada bulunan buzun da çeşitli renkleri olduğunu ve bunun da buzun yaşı- na bağlı olduğunu; binlerce yıllık buzun ol- duğunu, bazı yerlerde buzun kalınlığının 3000 metreyi bulduğunu anlatıyor. O bunla- rı anlatırken, gazeteciler beraberlerinde ge- tirdikleri viskiye, denizden topladıkları bu- zu koyup içiyorlar. Derken buzdağlarının karadaki buzdan kopup geldikleri körfezi gösteriyorlar. Buzulu göremiyoruz ama bu- rada çok sayıda buzdağı var ve tekne zaman zaman durarak ilerliyor.

40-45 dakikalık yolculuktan sonra kara- ya yanaşıyoruz. İskele diye bir şey yok. Ka- ya kenarına yanaşılıyor ve kayaya çakılmış demirlere tutunarak, karaya çıkıyoruz. bura- dan bir buçuk saat yürüyoruz. Araba yoluna çakıl dökülmüş. Çok çeşitli taş var. Yol bo- yunca bunlara bakarak gidiyorum. Zaman zaman bir tane alıyorum, daha ilginç birini bulunca onu atıp diğerini alıyorum. Sonun- da bir tane seçip sırt çantama koyuyorum.

Bakanın yanına gitmeden önce, Grönd- land ekonomisi hakkında kimi bilgileri ak- tarmak istiyorum.

Gröndland'ın ekonomisi son yıllarda ge- lişme gösteriyor ama büyük sıkıntıları var. En büyük gelirleri Danimarka'dan gelen yıl- lık yardım ve balıkçılık. 2001 bütçesi yakla-

şık 4,6 milyar Danimarka Kronu. (Bir dolar 8 ile 9 Danimarka Kronu arasında değişiyor) Gelirlerin yaklaşık 2,7 milyarı Danimarka'dan gelen yardımdan, yaklaşık 1,5 milyar vergi ve harçlardan ve yaklaşık 300 milyonu ise Avrupa Birliğinden geliyor. Geriye kalanı ise diğer çeşitli gelirler. Büyük önem vermeye başladıkları turizm geliri bütçenin sadece %1'ini oluşturuyor. Para olarak Danimarka parası kullanılıyor.

Gröndland ekonomisi kendisi kapitalist olmasına rağmen, sosyalist bir ekonomi. Neredeyse her şey devletin elinde. Yeni yeni özelleştirilmeden bahsediliyor. Toprak tümüyle devletin, yani Danimarka krallığının ve alınıp satılamaz. Eskimoların en çok kızıdıkları şeylerden biri bu. Dış ve ilaç parası da olmak üzere sağlık, kitap ve eğitim araç ve gereçleri de dahil, tümüyle parasız, yani yerel yönetim karşılıyor.

Ticaret neredeyse tümüyle devletin elinde. Bu Danimarkalılardan böyle devralınmış ve hala devam ediyor. Her şey devlet destekli. Taşımacılık tümüyle devletin elinde. Yeni başlayan koyun çiftlikleri özel ama neredeyse kuruluş aşamasında bütün para yerel hükümetten alınmış. Özel dükkan ve mağazalar olmasına rağmen çok az. Ticaret yakın zaman kadar tümüyle devletin elindeymiş. Hala da büyük oranda devletin elinde. Son zamanlarda ihracat artıyor ve ithalat azalıyor.

Bir tepeyi aşınca, bakanın köyü görünüyor. Yaklaşık 15-20 ev ve yine bir körfez kıyısında. Bakan Josef Motzfeld, ya da tanınmış lakabıyla, Tuusi, bizi köyün girişinde karşılıyor. Köyde kendisi ile birlikte 41 kişinin yaşadığını söylüyor. Önce köy odasına gidiyoruz. Köy odası 30-40 kişinin oturabileceği genişlikte.

Hemen Danimarka ile ilişkilere giriyor. Danimarka ile yaptıkları pazarlık sonucunda her yıl yaklaşık 2,7 milyar olmak üzere iki yıllık antlaşma imzaladıklarını ve aslında bu yardımın kesilmesini istediklerini, bunun için hazırlık yaptıklarını ve kendi kendilerine yetmek istediklerini söylüyor. Bu yardımın kesilmesi halinde diğer ülke-

lerle rahat ticari ilişkiler geliştireceklerini belirtiyor. Danimarka'dan gelen yardımın %80'inin zaten Danimarka'ya geri gittiğini, çünkü Danimarka'dan gelen işgücünün pahalı olduğunu ifade ediyor. Bakan koalisyonu oluşturan iki partiden biri olan Sosyalist Partisi'nden.

Danimarka'dan ayrıca yaklaşık 60 milyon geldiğini, bunun Kuzey Batıdaki Thule yakınlarında yapılmakta olan havaalanı için ayrıldığını, maliyetin yarısı olduğunu söylüyor. Bunu Danimarka tarafından verilmesinin nedeninin ise, 1957'de buradan insanların zorla göç ettirilmelerine bir karşılık olarak, bugün Orada yaşayanların bunu kullanacaklarını söylüyor. Amerikalıların buradaki havaalanının sivil amaçlarca kullanılmasına izin vermediğini ve bir havaalanı yapmak zorunda kaldıklarını açıklıyor. (Bu havaalanı yapımının daha sonra gazetelerde eleştirildiğini ve halkın bu havaalanını kullanma gücü olmadığı yazılıyordu) Laf arasında yine Amerikalıların buradaki üslerinde bedava kaldıklarını açıklıyor.

Bu üs, Amerikalıların füze savunma sistemi yeletirmek istedikleri bir yer ve bakan, koalisyonun ortağı, Sosyalist Parti'den olmasına rağmen, buna izin verilip verilmeyeceğine dair kaçamak cevaplar veriyor.

Çeşitli konulardan sonra, bağımsızlığı düşünüp düşünmediklerini soruyorum. Danimarka'ya Danimarka Krallığı çerçevesinde eşit haklara dayalı ortaklık önerdiklerini ve görüşmelerin ve komisyonların çalışmalarına devam ettiklerini söylüyor. Bunun bir federasyon mu olduğunu soruyorum. İki bağımsız devlet oluşturduktan sonra Danimarka ile çeşitli alanlarda işbirliği yapabileceklerini ve Gröndland olarak bunu önerdiklerini söylüyor. Danimarka'nın bunu kabul edip etmeyeceği sorusuna cevap olarak, "onlar bilir" diyor. Ülkede petrol bulunursa ayrılır mısınız sorusuna, "Danimarka ile ortaklığımızın devam etmesini istiyoruz" cevabını veriyor.

Bu ortaklıklarının Faro Adaları ile birlikte üçlü bir ortaklık olabileceğini söylüyor. (Faro Adaları da Danimarka ile bağımlı-

sızlık görüşmeleri yürütüyor) Bir federasyon mu öneriyorsunuz sorusunu, "eşit ortaklık" diye cevaplandırıyor. Aslında savunduğu bizim bildiğimiz federasyon ama onlar "eşit ortaklık" diyorlar.

Ekonomilerinin büyük oranda balıkçılığa bağlı olduğunu, balıkların azalması veya başka yere gitmeleri halinde, kötü olacağını ve bu nedenle ülkede petrol aradıklarını ve dünyanın en temiz suyuna sahip olduklarını ve su satmak için planlar yaptıklarını, kireçsiz olan sularının hem içmek için hem de bira ve parfüm sanayinde kullanılabileceğini söylüyor.

Giderlerinin fazla olduğunu, bunu azaltmak için özelleştirmelere gideceklerini ama burada her şeyin pahalıya mal olması nedeniyle devlet desteği gerektirdiğini, bundan kurtulmak istediklerini söylüyor.

Daha sonra beraber bakkala gidiyoruz alışveriş yapıyor. Onun evine giderken bana nereli olduğumu soruyor. Kürt olduğumu söylüyorum. Bir ara Kürtlerle ilgili bir basın açıklaması yaptığını ve Kürtlerin durumundan haberdar olduğunu söylüyor.

Onun evi sanki bir müze. Küçük bir ev ve hepimize oturacak yer olmadığından, bazıları yere oturuyor. Hem anlatıyor hem şaka yapıyor. Canlı ve sevimli bir insan.

Oradan arabayla tekneye dönüyoruz. Her taraf dağlar ve kayalarla kaplı olduğundan ulaşım için en çok deniz ve hava yolu kullanılıyor. Hava yolu pahalı, deniz yolu ise çok uzun sürüyor. Bu ülkede zengin değilsen bir yerden bir yere gitmek büyük bir iş. 3-3,5 saatlik bir deniz yolculuğundan sonra yaklaşık 1800 kişinin yaşadığı Narsaq'a, geliyoruz. Köyleri ile birlikte nüfus 2200 kişi. Narsaq yerli dilde "kızak" anlamına geliyor.

Ertesi gün ilk görüşmemiz Belediye Başkanı Kalistat Lund ile. Belediye Başkanı önce bizi tanımak istiyor. Danimarka Yurtdışı Basın Derneği Başkanı bizleri ayrı ayrı tanıtıyor. Sıra bana geldiğinde, benim Kürt olduğumu söyledikten sonra, iki sene önce Faro Adaları hakkında yazdığım makalenin kopyasını aldığını ve gezi ile ilgili

olarak Danimarka Başbakanlık Müsteşarı konuşurken ona benim makalemi gösterdiğini ve onun da bir Kürdün Faro Adası hakkında neler yazabileceğini merak ettiğini ve Başbakana da ilginç geleceğini düşünerek, bir kopya aldığından bahsediyor.

Belediye Başkanı şehir hakkında bize bilgi veriyor. Bu bilgileri verirken sordüğüm soruya cevaben, Danimarka'dan gelen yardımdan kurtulmak istediklerini ve zaten gelen bu yardımın %80'inin ücret olarak Danimarka'ya geri döndüğünü belirtti. O da su projesinden bahsetti. Çine balık etinden yapılmış sosis satma projelerinin olduğunu, büyük değil ama halkın da ortak olduğu küçük firmalar kurmak istediklerini, koyun çiftlikleri sayesinde artık kuzu ithal etmediklerini, pahalı olan sebzeyi ucuza mal etmek için seralar kurmayı planladıklarını ve her şeyin Danimarka'dan ya da kendi başkentlerinden değil, yerel olarak yönetilmesi gerektiğini söyledi. "Nasıl binlerce km uzakta, Kopenhag'da yapılan kanunların Grönland'a uymuyorsa, bizim başkentlerimizde alınan kararlar çoğu zaman bizim küçük toplumumuza uymuyor", diyor.

Bağımsızlık konusundaki soruya, bağımsızlığın uzun bir süreç olduğunu ve bundan önce ekonomik ve eğitim bakımından kendi kendilerine yeterli duruma gelmeleri gerektiğini söylüyor.

Başbakanlarının atom artıklarının Grönland'a yerleştirilmesi ve Amerikalıların Thule'ye misil savunma sistemi yerleştirilmesi ile ilgili bir soruya ise, "Dünyanın kabul edeceği en iyi çözümü bizde kabul ederiz" diye yanıtladı.

Belediye başkanı helikopter pilotu. Yılın 120 günü pilotluk ve geriye kalan zamanda ise belediye başkanlığı yapıyor. Ertesi günü helikopterle geri gideceğiz ve belki kendisinin bizi götüreceğini söylüyor.

Belediyeden sonra aşçılık ve servis okuluna gideceğiz. Ama oraya gitmeden önce buradaki eğitimin durumu ile ilgili bazı bilgiler verelim.

-Devam Edecek-

DENG Yayınları

Fiyat Listesi

1	Diwana Yekan - Diwana Duduyan - Sewra Azadi/	Cigerxwin	6.250.000	Tükendi
2	Türkçe İzhahlı Kürtçe Gramer - 5. baskı	Kamuran Ali Bedirxan	2.750.000	
3	Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan - Cilt I	Kemal Burkay	6.250.000	Toplatıldı
4	Ferheng /sözlük - Kürtçe/ Türkçe 2. baskı	D. İzoli	16.000.000	
5	Ferheng / sözlük - Zazaca / Türkçe	Malmisanij	5.000.000	
6	Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi	Rohat	3.250.000	
7	Dawiya Dehaq (Tiyatro oyunu)	Kemal Burkay	1.000.000	
8	Kürtler (Sosyolojik ve Tarihi İncileme) - Cilt I-II-	Bazil Nikitin	6.000.000	Tükendi
9	Kird, Kirmanc, Dimili veya Zaza Kürtleri	Malmisanij	1.000.000	Toplatıldı
10	Yakılan Şiirin Türküsü	Kemal Burkay	3.000.000	Tükendi
11	Azadi û Jiyan / Özgürlük ve Yaşam	Kemal Burkay	3.750.000	
12	Diwana Sisêyan - Diwana Çaran	Cigerxwin	6.250.000	Toplatıldı
13	Dersên Zmanê Kurdi - 5. baskı	Baran	3.000.000	
14	Em Bîwîsîn	-	1.500.000	
15	Em Bîwîsîn 1	-	1.500.000	
16	Em Bîwîsîn 2	-	1.500.000	
17	Jiyana Bextewar	Ereb Şemo	3.250.000	
18	Şivanê Kurd	Ereb Şemo	2.750.000	
19	Alevilik, Kurmanci-Kirmancki (Zazaki) ve Dersim...	Munzur Çem	1.000.000	Toplatıldı
20	Kürt Sorunu Barış ve Demokrasi	Ali Dicleli	3.250.000	Toplatıldı
21	Kürtler (Tarih, Kültür ve Yaşam Mücadelesi)	Zuhdi El Dahoodi	2.750.000	
22	Berf Fedi Dike (Şiêr / Şiir)	Kemal Burkay	3.000.000	Tükendi
23	Gula Çile	Ferhad Can	3.250.000	
24	Seçme Yazılar 1	Kemal Burkay	5.000.000	Toplatıldı
25	Seçme Yazılar 2	Kemal Burkay	5.000.000	
26	Gülümse Ey Dersim - Cilt I (Roman)	Munzur Çem	5.000.000	Toplatıldı
27	PSK 3. ve 4. Kongre Belgeleri	-	1.000.000	Toplatıldı
28	Mem û Zin (Çev: M. Emin Bozarslan)	Ehmedê Xani	10.500.000	Toplatıldı
29	Kadın Sorunu (Broşür)	Kemal Burkay	1.000.000	Toplatıldı
30	Sendikal Hareketler (Broşür)	İbrahim Metin	1.000.000	Toplatıldı
31	Gençlik Sorunu (Broşür)	Celal Özgür	1.000.000	Toplatıldı
32	Hükümlü Yazılar	İbrahim Aksoy	3.750.000	
33	Evdalê Zeynikê	Ahmet Aras	3.750.000	
34	Çarin (Rubailer)	Kemal Burkay	3.750.000	Toplatıldı
35	Din ve Siyaset (Broşür)	Kemal Burkay	1.000.000	Toplatıldı
36	İdyomên Kurdi	Ahmet Cengiz Çamlıbel	3.750.000	
37	Biraninêd Min	Ahmedê Mirazi	3.750.000	
38	Ayak Topunun Sultanlığı Türkçe / Kürtçe	Cemali	5.000.000	
39	Diwana Pêncan - Diwana Şeşan	Cigerxwin	6.250.000	
40	Gülümse Ey Dersim - Cilt II (Roman)	Munzur Çem	5.000.000	
41	Can Taşır Dicle (Şiir)	Kemal Burkay	3.000.000	
42	Şerefname - Kürt Tarihi / Türkçe Çev: M. Emin Bozarslan)	Şeref Xan	10.500.000	
43	Mir Zoro	M. Emin Bozarslan	3.750.000	
44	Keçika Darin	M. Emin Bozarslan	5.600.000	
45	Keçika Qırşîroş	M. Emin Bozarslan	5.600.000	
46	Diwana Heftan-Diwana Heştan -Hevi-Aşiti	Cigerxwin	9.000.000	
47	Federal Çözüm/Belçika-İspanya-Türkiye	Nuh Ateş	2.000.000	Toplatıldı
48	Gurê Bîlûrvan	M. Emin Bozarslan	5.600.000	
49	Ditîhezar	M. Emin Bozarslan	5.600.000	
50	İlk Türkçe Ansiklopedide Kürdistan ve Kürdler (çev.M.Emin Bozarslan)	Şemseddin Sami	8.000.000	Toplatıldı
51	Kervan Yürüyor /Anılar	Yılmaz Çamlıbel	8.000.000	
52	Bêdeng Mane Zozanên Kurdan	Fatma Bozarslan	2.000.000	